

พุทธวจน

หมวดธรรม

เปิดธรรมที่ถูกปิด

ปฐมธรรม

ภิกษุทั้งหลาย! กาล ๔ ประการนี้ อันบุคคลบำเพ็ญโดยชอบ
ให้เป็นไปโดยชอบ ย่อมให้ถึงความสิ้นอาสวะโดย
ลำดับ กาล ๔ ประการ เป็นอย่างไรเล่า คือ

๑. การฟังธรรมตามกาล (กาลเนน ธมฺมสุสฺวนํ)
๒. การสนทนาธรรมตามกาล (กาลเนน ธมฺมสากฺขจฺฉา)
๓. การทำสมาธิ (ความสงบ) ตามกาล (กาลเนน สมฺโถ)
๔. การทำวิปัสสนาตามกาล (กาลเนน วิปัสสนา)

ภิกษุทั้งหลาย! กาล ๔ ประการนี้ อันบุคคลบำเพ็ญโดยชอบ
ให้เป็นไปโดยชอบ ย่อมให้ถึงความสิ้นอาสวะโดยลำดับ.

พุทธวจน

ปฐมธรรม

เข้าใจธรรมเพียงบทเดียว ก็เพียงพอ

คามณี ! ...เพราะเหตุว่า ถึงแม้เขาจะเข้าใจธรรมที่เราแสดงสักบทเดียว
นั้นก็ยังคงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชนทั้งหลายเหล่านั้น

ตลอดกาลนาน.

-บาลี สทพ. ส. ๑๘/๓๘๘/๖๐๕.

ให้เป็นผู้หนักแน่น และไม่กล่าวมุสา

ราหุล! เรากล่าวว่า กรรมอันเป็นบาปหน้อยหนึ่ง
ซึ่งบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการแก่งกล่าวเท็จ
ทั้งที่รู้ว่า เป็นเท็จ จะทำไม่ได้หาไม่.

เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ เธอทั้งหลาย พึงสำเหนยใจไว้ว่า
“เราทั้งหลายจักไม่กล่าวมุสา แม้แต่เพื่อหัวเราะกันเล่น”
ราหุล! เธอทั้งหลาย พึงสำเหนยใจไว้ดังนี้.

ราหุล! เธอจงอบรมจิตให้เสมอด้วยแผ่นดิน (ปฐวี) เกิด เมื่อเธออบรมจิตให้เสมอด้วยแผ่นดินอยู่
ผัสสะทั้งหลายที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจอันเกิดขึ้นแล้ว จักไม่กั้มรุมจิตตั้งอยู่

ราหุล! เปรียบเหมือนเมื่อคนเขาทิ้งของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง ทิ้งคูบ้าง ทิ้งมูตรบ้าง
ทิ้งน้ำลายบ้าง ทิ้งหนองบ้าง ทิ้งโลหิตบ้าง ลงบนแผ่นดิน แผ่นดินก็ไม่รู้สึกอิตรระอารังเกียจ
ด้วยสิ่งเหล่านั้น นี่ฉันใด

“ราหุล! เธอจงอบรมจิตให้เสมอด้วยแผ่นดินเกิด
เมื่อเธออบรมจิตให้เสมอด้วยแผ่นดินอยู่ ผัสสะทั้งหลายที่น่าพอใจ
และไม่น่าพอใจอันเกิดขึ้นแล้ว จักไม่กั้มรุมจิตตั้งอยู่ ฉะนั้นเหมือนกัน”

ราหุล! เธอจงอบรมจิตให้เสมอด้วยน้ำ (อาโป) เกิด เมื่อเธออบรมจิตให้เสมอด้วยน้ำอยู่
ผัสสะทั้งหลายที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจอันเกิดขึ้นแล้ว จักไม่กั้มรุมจิตตั้งอยู่

ราหุล! เปรียบเหมือนเมื่อคนเขาล้างของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง ล้างคูบ้าง ล้างมูตรบ้าง
ล้างน้ำลายบ้าง ล้างหนองบ้าง ล้างโลหิตบ้าง ลงในน้ำ น้ำก็ไม่รู้สึกอิตรระอารังเกียจ
ด้วยสิ่งเหล่านั้น นี่ฉันใด

“ราหุล! เธอจงอบรมจิตให้เสมอด้วยน้ำเกิด
เมื่อเธออบรมจิตให้เสมอด้วยน้ำอยู่ ผัสสะทั้งหลายที่น่าพอใจ
และไม่น่าพอใจอันเกิดขึ้นแล้ว จักไม่กั้มรุมจิตตั้งอยู่ ฉะนั้นเหมือนกัน”

(ในกรณีแห่งไฟ ลม และอากาศ ก็ได้ตรัสไว้ในลักษณะคล้ายคลึงกัน)

พุทธวจน

ฉบับ ๙ ปฐมธรรม

พุทธวจนสถาบัน

ร่วมกันมุ่งมั่นศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่คำของตถาคต

พุทธวจน

ฉบับ ๙ ปฐมธรรม

ข้อมูลธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชน
เป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้

ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับเพื่อเผยแพร่ในทุกกรณี

ในการจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ

เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล

ขอคำปรึกษาต้นข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด
ติดต่อได้ที่

มูลนิธิพุทธโมฆณั โทรศัพท ๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๙๕

พุทธวจนสมาคม โทรศัพท ๐๘ ๑๖๕๗ ๖๐๓๖

มูลนิธิพุทธวจน โทรศัพท ๐๘ ๑๔๕๗ ๒๓๕๒

คุณศรชา โทรศัพท ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑

คุณอารีวรรณ โทรศัพท ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘

ปีที่พิมพ์ ๒๕๕๗

ศิลปกรรม ปริญญา ปฐวินทรานนท์, วิชชุ เสริมสวัสดิ์ศรี,

ณรงค์เดช เจริญपालะ

จัดทำโดย มูลนิธิพุทธโมฆณั

(เว็บไซต์ www.buddhakos.org)

สำหรับผู้ต้องการปฏิบัติธรรม ติดต่อได้ที่

ศูนย์ปฏิบัติพุทธวจน (Buddhawajana Training Center)

ขอยคลองสี่ตะวันออก ๗๓ หมู่ ๑๕ คลองสี่ อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

โทรศัพท์ ๐๙ ๒๙๑๒ ๓๖๕๗, ๐๙ ๒๙๑๒ ๓๗๒๑, ๐๙ ๒๙๑๒ ๓๔๗๑

มูลนิธิพุทธโฆษาณัติ เลขที่ ๒๙/๓ หมู่ที่ ๗ ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐
โทรศัพท์ / โทรสาร ๐ ๒๕๕๙ ๒๑๗๕ เว็บไซต์ : www.buddhakos.org

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตรวบรวมงานจากหนังสือชุดจากพระโอษฐ์ ทั้ง ๕ เล่ม

เรียน คุณเมตตา พาณิช
ประธานคณะกรรมการธรรมทานมูลนิธิ

เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและปฏิบัติของพุทธบริษัท มูลนิธิพุทธโฆษาณัติประสงค์จะขออนุญาตรวบรวม
และใช้เนื้อหารวมทั้งสำนวนการแปลพุทธวจนในหนังสือ ชุดจากพระโอษฐ์ ทั้ง ๕ เล่ม ซึ่งแปลและเรียบเรียงโดย
ท่านพุทธทาสภิกขุในนามกองตำราคณะธรรมทาน คือ

๑. พุทธประวัติจากพระโอษฐ์
๒. ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์
๓. อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคต้น
๔. อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคปลาย
๕. ปฏิกิจสมุปบาทจากพระโอษฐ์

ซึ่งมูลนิธิพุทธโฆษาณัติได้นำมาจำหน่ายแก่จัดกลุ่มหมวดธรรมเป็นหนังสือชื่อ "พุทธวจน ปฐมธรรม"
เพื่อประโยชน์แก่พุทธบริษัท โดยจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน

อนึ่ง มูลนิธิพุทธโฆษาณัติจักขอมอบหนังสือที่ขอจัดพิมพ์นี้แก่ธรรมทานมูลนิธิจำนวน ๑๐๐ เล่ม

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

อนุญาตให้ใช้ชื่อว่าและพิมพ์เผยแพร่
เป็นธรรมทานได้

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายทวีศักดิ์ หิรัญรักษ์)
ประธานมูลนิธิพุทธโฆษาณัติ

อักษรย่อ

เพื่อความสะดวกแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจเรื่องอักษรย่อ
ที่ใช้หมายแทนชื่อคัมภีร์ ซึ่งมีอยู่โดยมาก

มหาวิ. วิ.	มหาวิภังค์	วินัยปิฎก.
ภิกขุณี. วิ.	ภิกขุณีวิภังค์	วินัยปิฎก.
มหา. วิ.	มหาวรรค	วินัยปิฎก.
จุลล. วิ.	จุลวรรค	วินัยปิฎก.
ปริวาร. วิ.	ปริวารวรรค	วินัยปิฎก.
สี. ที.	สีลขันธวรรค	ที่ฆนิกาย.
มหา. ที.	มหาวรรค	ที่ฆนิกาย.
ปา. ที.	ปาฎีกวรรค	ที่ฆนิกาย.
มู. ม.	มูลปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
ม. ม.	มัชฌิมปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
อุปริ. ม.	อุปริปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
สคาถ. สั.	สคาถวรรค	สังยุตตนิกาย.
นิทาน. สั.	นิทานวรรค	สังยุตตนิกาย.
ขนฺธ. สั.	ขันธวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
สพา. สั.	สพายตนวรรค	สังยุตตนิกาย.
มหาวาร. สั.	มหาวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
เอก. อঁ.	เอกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทูก. อঁ.	ทูกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ติก. อঁ.	ติกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
จตุกก. อঁ.	จตุกกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.

ปณจก. อ.	ปัญญาคนิबाट	อังกุตตรนิกาย.
จกุก. อ.	จกุกนินิबाट	อังกุตตรนิกาย.
สตุตค. อ.	สตุตคนินิबाट	อังกุตตรนิกาย
อฏฐจก. อ.	อฏฐจกนินิबाट	อังกุตตรนิกาย.
นวก. อ.	นวกนินิबाट	อังกุตตรนิกาย.
ทสก. อ.	ทสกนินิबाट	อังกุตตรนิกาย.
เอกาทสก. อ.	เอกาทสกนินิबाट	อังกุตตรนิกาย.
ขุ. ขุ.	ขุททกปาฐะ	ขุททกนิกาย.
ธ. ขุ.	ธรรมบท	ขุททกนิกาย.
อุ. ขุ.	อุทาน	ขุททกนิกาย.
อิติว. ขุ.	อิติวุตตค	ขุททกนิกาย.
สุตต. ขุ.	สุตตนินิबाट	ขุททกนิกาย.
วิमान. ขุ.	วิमानวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เปต. ขุ.	เปตวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เถร. ขุ.	เถรคาถา	ขุททกนิกาย.
เถรี. ขุ.	เถรีคาถา	ขุททกนิกาย.
ชา. ขุ.	ชาดก	ขุททกนิกาย.
มหานี. ขุ.	มหานีทเทส	ขุททกนิกาย.
จุพนิ. ขุ.	จุพนิทเทส	ขุททกนิกาย.
ปฏิสม. ขุ.	ปฏิสมภิกขามรรค	ขุททกนิกาย.
อปท. ขุ.	อปทาน	ขุททกนิกาย.
พทุทว. ขุ.	พทุทวส	ขุททกนิกาย.
จரிய. ขุ.	จரியปฏิฎก	ขุททกนิกาย.

ตัวอย่าง : ๑๔/๑๗๑/๒๔๕ ให้อ่านว่า

ไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๗๑ ข้อที่ ๒๔๕

คำอนุโมทนา

ขออนุโมทนา กับคณะผู้จัดทำ หนังสือพุทธวจน ฉบับ “ปฐมธรรม” ในเจตนาอันเป็นกุศล ที่มีความตั้งใจ เผยแผ่คำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าที่ออกจากพระโอษฐ์ ของพระองค์เอง ทั้งหมดที่ท่านตรัสรู้ในหลายแง่มุมที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิต วิธีแก้อทุกข์ ฯลฯ ตามหลักพุทธวจนง่ายๆ เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาและนำมาปฏิบัติ เพื่อให้ถึงความพ้นทุกข์ ด้วยเหตุอันดีนี้ ขอจงเป็นพลวปัจจัยให้ผู้มีส่วนร่วมในการทำหนังสือเล่มนี้และผู้ที่ได้อ่าน ได้ศึกษา พึงเกิดปัญญา ได้ดวงตาเห็นธรรม พ้นทุกข์ในชาตินี้เทอญ.

ขออนุโมทนา
ภิกษุศุกฤทธิ์ โสตถิมโล

คำนำ

ไม่แปลกที่นักวิชาการทางโลก มักจะจัดหมวดหมู่ธรรมะไปตามความเข้าใจจากการคิดเชิงวิเคราะห์แบบแบ่งย่อยแยกส่วน เพราะนั่นคือฐานวิธีการเข้าหาความจริงของวิทยาศาสตร์ตะวันตก ซึ่งถูกใช้เป็นแม่แบบ ในกระบวนการศึกษา ของทุก ๆ สาขาวิชาทางโลก.

เมื่อมองจากจุดยืนนั้น หนังสือพุทธวจนฉบับปฐมธรรม นี้ อาจจะถูกเข้าใจได้ว่า เป็นหนังสือธรรมะหมวดทั่วไป สำหรับฆราวาส เพราะว่ามีชื่อหัวข้อเรื่องต่าง ๆ นั้น ค่อนข้างเอนไปในแง่ของหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันซึ่งมุ่งเน้นให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นปกติสุข.

ความเข้าใจในลักษณะนี้ มีความถูกต้องเพียงมิติเดียว.

จริงอยู่ว่า การปฏิบัติตนที่ถูกต้อง ตามหลักคำสอนต่าง ๆ สามารถสร้างสังคมที่เป็นปกติสุขได้ ปัญหาที่มีอยู่ว่า หากเพียงมุ่งสร้างสังคมโลกที่สงบสุขนำอยู่ หรือเพียงเพื่อดูแลชีวิตของตนเองให้ดีแค่นั้น การมีขึ้นของอรหันตสัมมาสัมพุทธะก็ไม่มีจำเป็นแต่อย่างใด เพราะว่ามีทุกสังคมเชื้อชาติ ต่างก็มีลัทธิความเชื่อ และหลักคำสอนที่เป็นไปเพื่อความสงบสุขแบบโลก ๆ กันอยู่แล้ว ยิ่งไปกว่านั้น นั้น ยังทำให้โอกาสของการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และการได้มาพบคำสอนของพระพุทธเจ้า กลับกลายเป็นเหมือนเป็นความสุขเปล่าเสียไปด้วย.

จุดสำคัญมีอยู่ว่า สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ทั้งหมด นับตั้งแต่ราตรีที่ทรงตรัสรู้ ไปจนถึงปัจฉิมวาจา ก่อนปรินิพพานนั้น ไม่ว่าจะปรากฏเป็นเรื่องลึกลับ หรือตื่น ต่อบุคคลผู้สวดบอยู่อย่างไรก็ตาม ต่างก็สะท้อนอานิสงส์ โน้มเอียงไปสู่จุดหมายอย่างเดียวกันในที่สุด คือเป็นเรื่องที่นำไปสู่ความหลุดพ้นจากชาติ ชรา มรณะ ด้วยกันทั้งสิ้น.

ไม่ใช่เรื่องง่าย ที่จะเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงได้ว่า วิธีปฏิบัติตนต่อบุคคลแวดล้อม (ทศ ๖) หรือ หลักวิธีการใช้จ่ายทรัพย์ หรือ แม้กระทั่งเรื่องของศีล คือ หลักการกระทำที่ไม่เบียดเบียนกันนั้น เกี่ยวข้อง และนำไปสู่ การหลุดพ้นจากชาติ ชรา มรณะ ได้อย่างไร.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงยืนยันด้วยพระองค์เองว่า เพราะเหตุใดก็ตาม ที่ทำให้ ๓ สิ่งนี้ คือ ชาติ ชรา มรณะ มีอยู่ในโลก เพราะเหตุอันนั้นเอง จึงมีการบังเกิดขึ้น ของอรหันตสัมมาสัมพุทธะ.

เหตุข้างต้นนี้ บวกเข้ากับ คุณสมบัติ ๑๐ ข้อของพุทธวจน (ดูได้ในแผ่นพับ : ทำไม่ต้องพุทธวจน - ชาวพุทธปฏิบัติตามใคร) ซึ่ให้เห็นถึงลักษณะความเชื่อมโยงสอดคล้องเป็นหนึ่งในของธรรมวินัย ที่เป็นพุทธวจน ในทุกบริบท ทุกแง่มุม ไม่ว่าตรัสกับใคร ในวาระไหน.

พุทธวิสัย ในการใช้บทพยัญชนะ และการพูดบอกสอน ที่มีลักษณะเชื่อมโยงประสานเป็นหนึ่งเดียวทั้งหมด โดยไม่พลาดเลยนี้ เป็นความอัศจรรย์วิเศษ ที่ถูกชาวพุทธมองข้าม หรือไม่รู้เลยก็ว่าได้ เป็นเหตุให้พลาดโอกาส ในการรู้แจ้งแทงตลอดหลักธรรมในมิติต่างๆ เพราะไม่สามารถเปิดจุดเชื่อมโยงธรรม ให้ถึงกันได้.

หากใครก็ตาม ได้ศึกษาบทพยุขณะที่เป็นพุทธวจนให้ดี จะพบจุดเชื่อมโยงธรรม จากเรื่องที่คุณเหมือนเป็นเพียงวิธีการปฏิบัติตัว ในชีวิตประจำวันทั่ว ๆ ไปนั้น ไปถึงหลักธรรมลึกลับ อันเป็นแก่นแท้ได้ คือเชื่อมต่อกัน ไปถึงการหลุดพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โดยสิ้นเชิงได้.

จึงเป็นเรื่องทำทนายสำหรับชาวพุทธ ในแง่มุมที่ว่า ทุกวันนี้ เราศึกษาพุทธวจน ในระดับที่สามารถเปิดจุดเชื่อมโยงธรรม ที่ซ่อนทับเกี่ยวเนื่องกันอยู่ได้หรือไม่ และ เราใช้ประโยชน์จากคำสอน ของพระพุทธเจ้า ได้ถึงอานิสงส์ที่มุ่งหมายอย่างแท้จริงแค่ไหน.

คณะผู้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ ขอนอบน้อมสักการะ
ต่อ ตถาคต ผู้รหันตสัมมาสัมพุทธะ
และ ภิกษุสาวกในธรรมวินัยนี้
ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล จนถึงยุคปัจจุบัน
ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสืบทอดพุทธวจน
คือ ธรรม และวินัย ที่ทรงประกาศไว้ บริสุทธิ์บริบูรณ์ดีแล้ว.

ตถาคตสาวโก
คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง

สารบัญ

ธรรมะกับชีวิต	๑
๑. ผู้ซึ่งชุ่มทรัพย์ !	๒
๒. โอกาสในการเกิดเป็นมนุษย์นั้นแสนยาก	๔
๓. วิญญาณ คือ เหตุแห่งการเกิดขึ้นของสัตว์	๖
๔. หลักปฏิบัติต่อทิศทั้ง ๖	๙
หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องหน้า	๑๐
หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องขวา	๑๑
หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องหลัง	๑๒
หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องซ้าย	๑๓
หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องต่ำ	๑๔
หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องบน	๑๕
๕. หลักในการใช้จ่ายทรัพย์	๑๗
๖. การตอบแทนคุณมารดาบิดาอย่างสูงสุด	๒๑
๗. ว่าด้วยความรัก ๔ แบบ	๒๓
๘. ลักษณะของ “ฆราวาสชั้นเลิศ”	๒๗
๙. หลักการดำรงชีพ เพื่อประโยชน์สุขในวันนี้	๒๙
ความขยันในอาชีพ	๒๙
การรักษาทรัพย์	๓๐

<i>ความมีมิตรดี</i>	๓๑
<i>การดำรงชีวิตสม่ำเสมอ</i>	๓๒
๑๐. หลักการดำรงชีพ เพื่อประโยชน์สุขในวันหน้า	๓๔
๑๑. เหตุเลื่อมและเหตุเจริญแห่งทรัพย์	๓๗
<i>เหตุเลื่อมแห่งทรัพย์ ๔ ประการ</i>	๓๗
<i>เหตุเจริญแห่งทรัพย์ ๔ ประการ</i>	๓๘
๑๒. อบายมุข ๖ (ทางเลื่อมแห่งทรัพย์ ๖ ทาง)	๔๐
<i>โทษของอบายมุขแต่ละข้อ</i>	๔๑
๑๓. การบริโภคกามคุณทั้ง ๕ อย่างไม่มีโทษ	๔๕
๑๔. หลักการพูด	๔๙
๑๕. ลักษณะการพูดของตถาคต	๕๑
๑๖. ลักษณะการพูดของสัตบุรุษ	๕๓
๑๗. ลักษณะการพูดของอสัตบุรุษ	๕๕
๑๘. ออย่าหุเบา	๕๗
๑๙. เข้าใจธรรมเพียงบทเดียว ก็เพียงพอ	๕๙
๒๐. ให้เป็นผู้หนักแน่น	๖๐
๒๑. ลากสักการะและเสียงเหินยอ เป็นอันตราย	๖๓
<i>แม้แต่พระอรหันต์</i>	
๒๒. ลักษณะของผู้มีสติและสัมปชัญญะ	๖๕
๒๓. สิ่งที่พระศาสดาถือว่าเป็นความอัศจรรย์	๖๗

๒๔. จิตอธิษฐานการงาน	๖๘
๒๕. การตั้งจิตก่อนนอน	๖๙
๒๖. มืดมา...สว่างไป สว่างมา...ก็ยังคงสว่างไป	๗๐
๒๗. เหตุของความสามัคคีและความแตกแยก	๗๓
๒๘. ความอยาก (ตัณหา) คือ ต้นเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท	๗๗
๒๙. กฎธรรมชาติ	๗๙
๓๐. เหตุแห่งการเบียดเบียน	๘๐
๓๑. ความพอใจใจ ความพอใจนั้น คือ เหตุเกิดแห่งทุกข์	๘๒
๓๒. ธรรมอันเป็นไปเพื่อความเจริญไม่เสื่อม (อปริหานิยธรรม)	๘๓
๓๓. เหตุให้ศาสนาเจริญ	๘๕
๓๔. เหตุให้ศาสนาเสื่อม	๘๘
๓๕. สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง	๙๑
๓๖. ผลจากความไม่มีธรรมะของมนุษย์ (อย่างเบา)	๙๗
๓๗. ผลจากความไม่มีธรรมะของมนุษย์ (อย่างหนัก)	๑๐๐
๓๘. ข้อควรทราบเกี่ยวกับอกุศลมูล (รากะ โทสะ โมหะ)	๑๐๕
๓๙. คุณสมบัติของทูต	๑๐๘
๔๐. ไมโกหกกัน แม้เพียงเพื่อหัวเราะเล่น	๑๐๙
๔๑. งูเปื้อนคุณ	๑๑๐

“กรรม” และผลของการกระทำ	๑๑๓
๔๒. สิ่งที่เราควรรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ “กรรม”	๑๑๔
๔๓. กายนี้ เป็น “กรรมเก่า”	๑๑๖
๔๔. คีล ๕	๑๑๘
๔๕. ทาน ที่จัดว่าเป็น มหาทาน	๑๒๐
๔๖. อุโบสถ (คีล)	๑๒๒
๔๗. อกุศลกรรมบถ ๑๐	๑๒๔
๔๘. กุศลกรรมบถ ๑๐	๑๒๙
๔๙. อานิสงส์สำหรับผู้ทำศีลให้บริบูรณ์	๑๓๕
๕๐. ผลของการมีศีล	๑๔๐
๕๑. ผลของการไม่มีศีล	๑๔๒
๕๒. ทำดี ได้ดี	๑๔๕
๕๓. ธรรมดาของโลก	๑๔๙
๕๔. กรรมที่ทำให้ได้รับผลเป็นความไม่ตกต่ำ	๑๕๐
๕๕. ทานที่ให้แล้วในสงฆ์แบบใด จึงมีผลมาก	๑๕๒
๕๖. ผู้ประสพบุญใหญ่	๑๕๔

ธรรมะกับการสอบ	๑๕๗
๕๗. ต้องซึ่งสายพินพอเหมาะ	๑๕๘
๕๘. ผู้เห็นแก่นอน	๑๖๐
๕๙. ลักษณะของ “ผู้มีความเพียรตลอดเวลา”	๑๖๓
๖๐. ลักษณะของ “ผู้เกียจคร้านตลอดเวลา”	๑๖๔
๖๑. วิธีการตามรักษาไว้ซึ่งความจริง (สัจจานุรุธณา)	๑๖๕
๖๒. การตามรู้ซึ่งความจริง (สัจจานุโพโธ)	๑๖๙
๖๓. การตามบรรลุถึงซึ่งความจริง (สัจจานุปตติ)	๑๗๒
๖๔. ทำความเพียรแข่งกับอนาคตภัย	๑๗๓
๖๕. วิธีแก้ความหดหู่	๑๗๘
๖๖. วิธีแก้ความฟุ้งซ่าน	๑๘๐

การทำสมาธิและอานิสงส์ของการทำสมาธิ	๑๘๓
๖๗. สมาธิภาวนา ๔ ประเภท	๑๘๔
๖๘. อานุภาพของสมาธิ (นัยที่ ๑)	๑๘๘
๖๙. อานุภาพของสมาธิ (นัยที่ ๒)	๑๘๙
๗๐. แม้เพียงปฐมฌาน ก็ชื่อว่าเป็นที่หลบพ้นภัยจากมาร	๑๙๔
๗๑. สมาธิระดับความรัก-เกลียด ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ	๑๙๕
๗๒. ความสำคัญของสมถะและวิปัสสนา	๑๙๗
๗๓. ผู้กำลังโน้มเอียงไปสู่นิพพาน	๑๙๘

๗๔. อานิสงส์สูงสุดแห่งอานาปานสติ ๒ ประการ	๒๐๐
๗๕. อานาปานสติระงับได้ซึ่งอกุศลทั้งหลาย	๒๐๔
๗๖. เจริญอานาปานสติ ชื่อว่าไม่เห็นห่างจากฌาน	๒๐๖
๗๗. ลมหายใจก็คือ “กาย”	๒๐๗
๗๘. ผู้เจริญอานาปานสติ ย่อมชื่อว่าเจริญกายคตาสติ	๒๐๙
๗๙. ลักษณะของผู้เจริญกายคตาสติ	๒๑๑
๘๐. การตั้งจิตในกายคตาสติ เป็นเสาหลักอย่างดีของจิต	๒๑๓
ลักษณะของผู้ไม่ตั้งจิตอยู่กับกาย	๒๑๓
ลักษณะของผู้ตั้งจิตอยู่กับกาย	๒๑๕
๘๑. ให้ตั้งจิตในกายคตาสติ	๒๑๘
เสมือนเต่าหดอวัยวะไว้ในกระดอง	
๘๒. ให้ตั้งจิตในกายคตาสติ เสมือนบุรุษผู้ถือหม้อน้ำมัน	๒๒๑
๘๓. อานิสงส์ของการเจริญกายคตาสติ	๒๒๓
๘๔. การดำรงสมาธิจิต เมื่อถูกเบียดเบียนทางวาจา	๒๒๔
๘๕. อานิสงส์แห่งการปฏิบัติสมาธิแบบต่าง ๆ	๒๒๙
๘๖. ลักษณะของผู้ที่ง่ายต่อการเข้าสู่สมาธิ	๒๓๐
๘๗. เจริญสมาธิให้ได้อย่างน้อยวันละ ๓ ครั้ง	๒๓๒
๘๘. การอยู่ป่ากับการเจริญสมาธิ สำหรับภิกษุบางรูป	๒๓๔
๘๙. ผลของการกระทำที่ทำได้เหมาะสมกับเวลา	๒๓๗
๙๐. จงเป็นผู้มีสติคู่กันไปกับสัมปชัญญะ	๒๓๘

ความสำคัญของคำพระผู้มีพระภาคเจ้า	๒๔๑
๙๑. เหตุผลที่ต้องรับฟังเฉพาะคำตรัส ของพระผู้มีพระภาคเจ้า	๒๔๓
ทรงกำชับให้ศึกษาปฏิบัติเฉพาะจากคำของ พระองค์เท่านั้น อย่าฟังคนอื่น	๒๔๓
หากไม่สนใจคำตถาคต จะทำให้เกิดความ อันตรายของคำตถาคต เปรียบด้วยกลองศึก	๒๔๕
พระองค์ทรงสามารถกำหนดสมาธิ	๒๔๗
เมื่อจะพูดทุกถ้อยคำ จึงไม่ผิดพลาด	
คำพูดที่ตรัสมาทั้งหมดนับแต่วันตรัสรู้นั้น	๒๔๘
สอดรับไม่ขัดแย้งกัน	
แต่ละคำพูดเป็นอกาลิโก คือ ถูกต้องตรงจริง	๒๔๙
ไม่จำกัดกาลเวลา	
ทรงให้ใช้ธรรมวินัยที่ตรัสแล้ว	๒๕๐
เป็นศาสดาแทนต่อไป	
ทรงห้ามบัญญัติเพิ่มหรือตัดทอน สิ่งที่บัญญัติไว้	๒๕๑
๙๒. อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ	๒๕๒
กัลยาณวัตรที่ตถาคตทรงฝากไว้	

การปรินิพพานของตถาคต	๒๕๕
๙๓. เหตุการณ์ช่วงปรินิพพาน	๒๕๖
๙๔. ผู้มีธรรมเป็นที่พึ่ง	๒๖๑
๙๕. หลักตัดสิ้นธรรมวินัย ๔ ประการ	๒๖๓
๙๖. การบูชาตถาคตอย่างสูงสุด	๒๖๕
๙๗. พิณัยกรรม ของ “พระสังฆบิดา”	๒๖๗
๙๘. สังฆเนยยสถานภายหลังพุทธปรินิพพาน	๒๖๘
๙๙. สถานที่ที่ควรจะระลึกตลอดชีวิต	๒๗๑

นิพพานและการพ้นทุกข์	๒๗๓
๑๐๐. เพราะการเกิด เป็นเหตุให้พบกับความทุกข์	๒๗๔
๑๐๑. เหตุแห่งการเกิด “ทุกข์”	๒๗๘
๑๐๒. ลึ้นทุกข์เพราะลึ้นกรรม	๒๘๐
๑๐๓. ลึ้นนันทิ ลึ้นราคะ	๒๘๒
๑๐๔. ความลึ้นตึ้นหา คือ นิพพาน	๒๘๓
๑๐๕. ความเพลึ้น เป็นเหตุให้เกิดทุกข์	๒๘๕
๑๐๖. ความเป็นโสดาบัน	๒๘๖
ประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ	
๑๐๗. สัถธานุสาวรี	๒๘๘
๑๐๘. ธิ์มานุสาวรี	๒๘๙

๑๐๙. ฐานะที่เป็นไปไม่ได้ ของผู้ถึงพร้อมด้วยทิวัญจิ (พระโสดาบัน)	๒๙๑
๑๑๐. ลำดับการปฏิบัติเพื่ออรหัตตผล	๒๙๓
๑๑๑. อริยมรรค มีองค์ ๘	๒๙๕
๑๑๒. “ดิน น้ำ ไฟ ลม” ไม่อาจหยั่งลงได้ในที่ไหน	๓๐๐
๑๑๓. สิ่ง ๆ หนึ่งซึ่งบุคคลพึงรู้อย่างแจ่มแจ้ง	๓๐๓
๑๑๔. สังขตลักษณะ	๓๐๔
๑๑๕. อสังขตลักษณะ	๓๐๕
๑๑๖. ลำดับการหลุดพ้นโดยละเอียดเมื่อเห็นอนัตตา	๓๐๖
๑๑๗. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับอาหาร	๓๐๘
๑๑๘. หลักการพิจารณาอาหาร	๓๑๑
๑๑๙. หมดความพอใจ ก็สิ้นทุกข์	๓๑๔
๑๒๐. ความรู้สึกภายในใจ เมื่อละตัณหา (ความอยาก) ได้	๓๑๕

ลักษณะภิกษุผู้มีศีล	๓๑๗
๑๒๑. ผู้ชู้ขวนวิงวอน	๓๑๘
๑๒๒. ลักษณะของภิกษุผู้มีศีล (นัยที่ ๑)	๓๑๙
๑๒๓. ลักษณะของภิกษุผู้มีศีล (นัยที่ ๒)	๓๒๒
๑๒๔. ลักษณะของภิกษุผู้มีศีล (นัยที่ ๓)	๓๒๔

ธรรมะกับชีวิต

๑

ผู้ชี้ชมทรัพย์ !

น เต อหิ อานนท ตถา ปรกุกมิสสามิ

อานนท์ ! เราไม่พยายามทำกะพวกเธอ อย่างทะนุถนอม

ยถา กุมภกาโร อามเก อามกมตฺเต

เหมือนพวกช่างหม้อ ทำแก้ม้อ ที่ยังเปียก ยังดิบอยู่.

นินคฺคยฺหนิคฺคยฺหาหิ อานนท วกฺขามิ

อานนท์ ! เราจักชานาบแล้ว ชานาบอีก ไม่มีหยุด.

ปวยฺหปวยฺหาหิ อานนท วกฺขามิ

อานนท์ ! เราจักชี้โทษแล้ว ชี้โทษอีก ไม่มีหยุด.

โย สาโร, โส ฐฺฐสฺสติ

ผู้ใดมีมรรคผลเป็นแก่นสาร ผู้นั้นจักทนอยู่ได้.

นีนัว ปวดตาร ยัม ปัสเส วชชทสสิน
นินคยหาที เมธาวี ตาทิส ปณทิต ภาเซ
คนเรา ควรมองผู้มีปัญญาใด ๆ ที่คอยชี้โทษ
คอยกล่าวคำขนาบอยู่เสมอไป
ว่าคนนั้นแหละ คือ ผู้ซุ่มทรัพย์ละ
ควรคบบัณฑิตที่เป็นเช่นนั้น

ตาทิส ภาฆมานสฺส เสยโย โหติ น ปาปิโย
เมื่อคบหากับบัณฑิตชนิดนั้นอยู่
ย่อมมีแต่ดีทำเดียว ไม่มีเลวเลย.

๒

โอกาสในการเกิดเป็นมนุษย์นั้นแสนยาก

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าสมมติว่า มหาปรุพีอันใหญ่หลวงนี้ มีน้ำท่วมถึงเป็นอันเดียวกันทั้งหมด; บุรุษคนหนึ่ง ทิ้งแอก (ไม้ไผ่ ?) ซึ่งมีรูเจาะได้เพียงรูเดียวลงไป ในน้ำนั้น; ลมตะวันออกพัดให้ลอยไปทางทิศตะวันตก, ลมตะวันตกพัดให้ลอยไปทางทิศตะวันออก, ลมทิศเหนือพัดให้ลอยไปทางทิศใต้, ลมทิศใต้พัดให้ลอยไปทางทิศเหนือ, อยู่ดังนี้ ในน้ำนั้น มีเต่าตัวหนึ่ง ตาบอด ล่องไปเรื่อย ๆ ปีมันจะผุดขึ้นมาครั้งหนึ่ง ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลาย จะสำคัญความข้อนี้อย่างไร; จะเป็นไปได้ไหม ที่เต่าตาบอด ร้อยปีจึงจะผุดขึ้นสักครั้งหนึ่ง จะพึงยื่นคอเข้าไปในรูซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น ?

“ข้อนี้น่าจะเป็นไปได้ พระเจ้าข้า ! ที่เต่าตาบอดนั้น ร้อยปีผุดขึ้นเพียงครั้งเดียว จะพึงยื่นคอเข้าไปในรูซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ยากที่จะเป็นไปได้ ฉันเดียวกัน
 ที่ใคร ๆ จะพึงได้ความเป็นมนุษย์; ยากที่จะเป็นไปได้
 ฉันเดียวกัน ที่ตลาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะจะเกิดขึ้น
 ในโลก; ยากที่จะเป็นไปได้ ฉันเดียวกัน ที่ธรรมวินัยอัน
 ตลาคตประกาศแล้ว จะรุ่งเรืองไปทั่วโลก.

ภิกษุทั้งหลาย ! แต่ว่า บัดนี้ ความเป็นมนุษย์
 ก็ได้แล้ว; ตลาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะก็บังเกิดขึ้น
 ในโลกแล้ว; และธรรมวินัยอันตลาคตประกาศแล้ว
 ก็รุ่งเรืองไปทั่วโลกแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในกรณีนี้
 พวกเขาพึงกระทำให้กรรม เพื่อให้รู้ว่า
 “นี่ ทุกข์;
 นี่ เหตุให้เกิดทุกข์;
 นี่ ความดับแห่งทุกข์;
 นี่ หนทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์” ดังนี้ เกิด.

๓

วิญญาน

คือ เหตุแห่งการเกิดขึ้นของสัตว์

อานนท์ ! ก็คำนี้ว่า “นามรูปมี เพราะปัจจัย คือวิญญาน” ดังนี้, เช่นนี้แล เป็นคำที่เรากล่าวแล้ว.

อานนท์ ! ความข้อนี้ เธอต้องทราบอธิบาย โดยปริยายดังต่อไปนี้ ที่ตรงกับหัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า “นามรูปมี เพราะปัจจัยคือวิญญาน”.

อานนท์ ! ถ้าหากว่าวิญญานจักไม่ก้าวลงในท้องแห่งมารดาแล้วไซ้; นามรูปจักปรุงตัวขึ้นมาในท้องแห่งมารดาได้ไหม ?

“ข้อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า !”.

อานนท์ ! ถ้าหากว่าวิญญานก้าวลงในท้องแห่งมารดาแล้ว จักสลายลงเสียแล้วไซ้; นามรูปจักบังเกิดขึ้น เพื่อความเป็นอย่างนี้ได้ไหม ?

“ข้อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า !”.

อานนท์ ! ถ้าหากว่าวิญญาณของเด็กอ่อน ที่เป็นชายก็ตาม เป็นหญิงก็ตาม จักขาดลงเสียแล้วไซ้; นามรูป จักถึงซึ่งความเจริญ ความงอกงาม ความไพบุลย์ บ้างหรือ ?

“ซื่อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า !”.

อานนท์ ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้, นั้นแหละ คือเหตุ, นั้นแหละคือนิทาน, นั้นแหละคือสมุทัย, นั้นแหละคือปัจจัย ของนามรูป; นั่นคือ วิญญาณ.

อานนท์ ! ก็คำนี้ว่า “วิญญาณมี เพราะปัจจัย คือนามรูป” ดังนี้, เช่นนี้แล เป็นคำที่เรากล่าวแล้ว.

อานนท์ ! ความซื่อนี้ เธอต้องทราบอธิบาย โดยปริยายดังต่อไปนี้ที่ตรงกับหัวข้อที่เรากล่าวไว้แล้วว่า “วิญญาณมี เพราะปัจจัยคือนามรูป”.

อานนท์ ! ถ้าหากว่าวิญญาณ จักไม่ได้มีที่ตั้ง ที่อาศัยในนามรูป แล้วไซ้; ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งทุกข คือ ชาติ ชรา มรณะ ต่อไป จะมีขึ้นมาให้เห็นได้ไหม ?

“ซื่อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า !”.

อานนท์ ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้, นั้นแหละ
คือเหตุ, นั้นแหละคือนิทาน, นั้นแหละคือสมุทัย, นั้นแหละ
คือปัจจัยของวิญญาณ; นั่นคือ นามรูป.

อานนท์ !

ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น

สัตว์โลก จึงเกิดบ้าง จึงแก่บ้าง

จึงตายบ้าง จึงจืดบ้าง จึงอับดับ้าง :

คลองแห่งการเรียก (อธิวจน) ก็มีเพียงเท่านั้น,
คลองแห่งการพูดจา (นิรุตติ) ก็มีเพียงเท่านั้น,
คลองแห่งการบัญญัติ (ปณตติ) ก็มีเพียงเท่านั้น,
เรื่องที่จะต้องรู้ด้วยปัญญา (ปญญาจร) ก็มีเพียงเท่านั้น,
ความเวียนว่ายในวัฏฏะ ก็มีเพียงเท่านั้น :

นามรูปพร้อมทั้งวิญญาณตั้งอยู่
เพื่อการบัญญัติซึ่งความเป็นอย่างนี้
(ของนามรูปกับวิญญาณ นั่นเอง).

๔

หลักปฏิบัติต่อทิศทั้ง ๖

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ในอริยวินัย มีการนอบน้อม
ทิศทั้งหลายอย่างไรพระเจ้าข้า ! พระองค์จึงทรงแสดงธรรม
ที่เป็นการนอบน้อมทิศทั้งหกในอริยวินัยเกิด”.

คหบดีบุตร !

พึงทราบว่ ทิศทั้งหกเหล่านี้ มีอยู่ คือ :-

พึงทราบว่ มารดาบิดา	เป็นปรัตถิมทิศ (ทิศเบื้องหน้า),
พึงทราบว่ อาจารย์	เป็นทักษิณทิศ (ทิศเบื้องขวา),
พึงทราบว่ บุตรภรรยา	เป็นปัจฉิมทิศ (ทิศเบื้องหลัง),
พึงทราบว่ มิตรสหาย	เป็นอุตตรทิศ (ทิศเบื้องซ้าย),
พึงทราบว่ ทาสกรรมกร	เป็นเหนือภูมิทิศ (ทิศเบื้องต่ำ),
พึงทราบว่ สมณพราหมณ์	เป็นอุपरิมทิศ (ทิศเบื้องบน).

หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องหน้า

คหบดีบุตร ! ทิศเบื้องหน้า คือ มารดาบิดา
อันบุตรพึงปฏิบัติต่อโดยฐานะ ๕ ประการ คือ :-

- (๑) ท่านเลี้ยงเราแล้ว เราก็จักเลี้ยงท่าน
- (๒) เราก็จักทำกิจของท่าน
- (๓) เราก็จักดำรงวงศ์สกุล
- (๔) เราก็จักปฏิบัติตนเป็นทายาท
- (๕) เมื่อท่านทำกาละล่วงลับไปแล้ว เราก็จัก

กระทำทักษิณาทูทิศท่าน

คหบดีบุตร ! ทิศเบื้องหน้า คือ มารดาบิดา
อันบุตรปฏิบัติต่อโดยฐานะ ๕ ประการ เหล่านี้แล้ว
ย่อมอนุเคราะห์บุตรโดยฐานะ ๕ ประการ คือ :-

- (๑) ห้ามเสียจากบาป
- (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) ให้ศึกษาศิลปะ
- (๔) ให้มีคู่ครองที่สมควร
- (๕) มอบมรดกให้ตามเวลา

เมื่อเป็นดังนี้ ทิศเบื้องหน้านั้น เป็นอันว่ากุลบุตรนั้น
ปิดกันแล้ว เป็นทิศเกษม ไม่มีภัยเกิดขึ้น.

หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องขวา

คหบดีบุตร! ทิศเบื้องขวา คือ อาจารย์
อันศิษย์พึงปฏิบัติต่อโดยฐานะ ๕ ประการ คือ :-

- (๑) ด้วยการลุกขึ้นยืนรับ
- (๒) ด้วยการเข้าไปยืนคอยรับใช้
- (๓) ด้วยการเชื่อฟังอย่างยิ่ง
- (๔) ด้วยการปรนนิบัติ
- (๕) ด้วยการศึกษาศิลปวิทยาโดยเคารพ

คหบดีบุตร! ทิศเบื้องขวา คือ อาจารย์
อันศิษย์ปฏิบัติต่อโดยฐานะ ๕ ประการ เหล่านี้แล้ว
ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์โดยฐานะ ๕ ประการ คือ :-

- (๑) แนะนำดี
- (๒) ให้ศึกษาดี
- (๓) บอกศิลปวิทยาสั้นเชิง
- (๔) ทำให้เป็นที่รู้จักในมิตรสหาย
- (๕) ทำการคุ้มครองให้ในทิศทั้งปวง

เมื่อเป็นดังนี้ ทิศเบื้องขวานั้น เป็นอันว่ากุลบุตรนั้น
ปิดกันแล้ว เป็นทิศเกษม ไม่มีภัยเกิดขึ้น.

หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องหลัง

คหบดีบุตร ! ทิศเบื้องหลัง คือ ภรรยา
อันสามีพึงปฏิบัติต่อโดยฐานะ ๕ ประการ คือ :-

- (๑) ด้วยการยกย่อง
- (๒) ด้วยการไม่ดูหมิ่น
- (๓) ด้วยการไม่ประพาดินอกใจ
- (๔) ด้วยการมอบความเป็นใหญ่ในหน้าที่ให้
- (๕) ด้วยการให้เครื่องประดับ

คหบดีบุตร ! ทิศเบื้องหลัง คือ ภรรยา
อันสามีปฏิบัติต่อโดยฐานะ ๕ ประการ เหล่านี้แล้ว
ย่อมอนุเคราะห์สามีโดยฐานะ ๕ ประการ คือ :-

- (๑) จัดแจงการงานดี
- (๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงดี
- (๓) ไม่ประพาดินอกใจ
- (๔) ตามรักษาทรัพย์ที่มีอยู่
- (๕) ขยันขันแข็งในการงานทั้งปวง

เมื่อเป็นดังนี้ ทิศเบื้องหลังนั้น เป็นอันว่ากุลบุตรนั้น
ปิดกั้นแล้ว เป็นทิศเกษม ไม่มีภัยเกิดขึ้น.

หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องซ้าย

คหบดีบุตร ! ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหาย
อันกุลบุตรพึงปฏิบัติต่อโดยฐานะ ๕ ประการ คือ :-

- (๑) ด้วยการให้เป็น
- (๒) ด้วยการพูดจาไพเราะ
- (๓) ด้วยการประพฤติประโยชน์
- (๔) ด้วยการวางตนเสมอกัน
- (๕) ด้วยการไม่กล่าวคำอันเป็นเครื่องให้แตกกัน

คหบดีบุตร ! ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหาย
อันกุลบุตรปฏิบัติต่อโดยฐานะ ๕ ประการ เหล่านี้แล้ว
ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรโดยฐานะ ๕ ประการ คือ :-

- (๑) รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว
- (๒) รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
- (๓) เป็นที่พึ่งแก่มิตรเมื่อมีภัย
- (๔) ไม่ทอดทิ้งในยามมีอันตราย
- (๕) นับถือสมาชิกในวงศ์ของมิตร

เมื่อเป็นดังนี้ ทิศเบื้องซ้ายนั้น เป็นอันว่ากุลบุตรนั้น
ปิดกันแล้ว เป็นทิศเกษม ไม่มีภัยเกิดขึ้น.

หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องต่ำ

คหบดีบุตร ! ทิศเบื้องต่ำ คือ ทาสกรรมกร
อภินายพึงปฏิบัติต่อโดยฐานะ ๕ ประการ คือ :-

- (๑) ด่วยให้ทำกรงงานตามกำลัง
- (๒) ด่วยกรให้อาหารและรางวัล
- (๓) ด่วยกรรักษาพยาบาลยามเจ็บไข้
- (๔) ด่วยกรแบ่งของมีรสประหลาดให้
- (๕) ด่วยกรปล่อยให้อิสระตามสมัย

คหบดีบุตร ! ทิศเบื้องต่ำ คือ ทาสกรรมกร
อภินายปฏิบัติต่อโดยฐานะ ๕ ประการ เหล่านี้แล้ว
ย่อมอนุเคราะห์นายโดยฐานะ ๕ ประการ คือ :-

- (๑) เป็นผู้ลุกขึ้นทำงานก่อนนาย
- (๒) เลิกงานที่หลังนาย
- (๓) ถือเอาแต่ของที่นายให้
- (๔) กระทำกรงานให้ดีที่สุด
- (๕) นำเกียรติคุณของนายไปรำลือ

เมื่อเป็นดังนี้ ทิศเบื้องต่ำนั้น เป็นอันว่ากุลบุตรนั้น
ปิดกั้นแล้ว เป็นทิศเกษม ไม่มีภัยเกิดขึ้น.

หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อทิศเบื้องบน

คหบดีบุตร ! ทิศเบื้องบน คือ สมณพราหมณ์

อันกุลบุตรพึงปฏิบัติต่อโดยฐานะ ๕ ประการ คือ :-

- (๑) ด้วยเมตตากายกรรม
- (๒) ด้วยเมตตาวจีกรรม
- (๓) ด้วยเมตตามโนกรรม
- (๔) ด้วยการไม่ปิดประตู (คือ ยินดีต้อนรับ)
- (๕) ด้วยการคอยถวายอามิสทาน

คหบดีบุตร ! ทิศเบื้องบน คือ สมณพราหมณ์

อันกุลบุตรปฏิบัติต่อโดยฐานะ ๕ ประการ เหล่านี้แล้ว

ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรโดยฐานะ ๖ ประการ คือ :-

- (๑) ห้ามเสียจากบาป
- (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) อนุเคราะห์ด้วยใจอันงดงาม
- (๔) ให้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง
- (๕) ทำสิ่งที่ได้ฟังแล้วให้แจ่มแจ้งถึงที่สุด
- (๖) บอกทางสวรรค์ให้

เมื่อเป็นดังนี้ ทิศเบื้องบนนั้น เป็นอันว่ากุลบุตรนั้น
ปิดกั้นแล้วเป็นทิศเกษม ไม่มีภัยเกิดขึ้น.

ป/า. ที. ๑๑/๑๙๕-๒๐๖/๑๗๔-๒๐๕.

๕

หลักในการใช้จ่ายทรัพย์

คหบดี ! อริยสาวกนั้น ใช้โภคทรัพย์ที่ตนหาได้มาด้วยความเพียรเป็นเครื่องลุกขึ้น รวบรวมมาด้วยกำลังแขน มีตัวชุ่มด้วยเหงื่อ เป็นโภคทรัพย์ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เพื่อกระทำความกรรมในหน้าที่ ๔ ประการ.

๔ ประการ อย่างไรเล่า ?

๔ ประการ ในกรณีนี้ คือ :-

๑. อริยสาวกนั้น ใช้โภคทรัพย์อันตนหาได้มาโดยชอบธรรม (ตั้งที่กล่าวแล้วข้างต้น) ในการเลี้ยงตน ให้เป็นสุข อิมหนำ บริหารตนให้อยู่เป็นสุขโดยถูกต้อง, ในการเลี้ยงมารดาและบิดาให้เป็นสุข อิมหนำ บริหารท่านทั้งสองให้อยู่เป็นสุขโดยถูกต้อง, ในการเลี้ยงบุตรภรรยา ทาสและกรรมกรชายหญิง ให้เป็นสุข อิมหนำ บริหารให้อยู่กันอย่างเป็นสุขโดยถูกต้อง, ในการเลี้ยงมิตรอำมาตย์ให้เป็นสุข อิมหนำ บริหารให้อยู่เป็นสุข

โดยถูกต้อง นี่เป็นการบริโภครัตน์ ฐานที่ ๑ อัน อริยสาวกนั้นถึงแล้ว บรรลุแล้ว บริโภคแล้วโดยชอบ ด้วยเหตุผล (อายุตนโส). คหบดี ! ข้ออื่นยังมีอีก :

๒. อริยสาวกนั้น ใช้โภครัตน์อันตนหาได้มา โดยชอบธรรม (ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น) ในการปิดกั้นอันตรายทั้งหลาย ทำตนให้สวัสดิ์จากอันตรายทั้งหลาย ที่เกิดจากไฟ จากน้ำ จากพระราชา จากโจร หรือจากทายาท ที่ไม่เป็นที่รักนั้น ๆ นี่เป็นการบริโภครัตน์ ฐานที่ ๒ อันอริยสาวกนั้นถึงแล้ว บรรลุแล้ว บริโภคแล้วโดยชอบ ด้วยเหตุผล. คหบดี ! ข้ออื่นยังมีอีก :

๓. อริยสาวกนั้น ใช้โภครัตน์อันตนหาได้มา โดยชอบธรรม (ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น) ในการกระทำพิธีกรรม ๕ ประการ คือ สงเคราะห์ญาติ (ญาติพลี) สงเคราะห์แขก (อติถีพลี) สงเคราะห์ผู้ล่วงลับไปแล้ว (ปุพพเปตพลี) ช่วยชาติ (ราชพลี) บูชาเทวดา (เทวดาพลี) นี่เป็นการบริโภครัตน์ ฐานที่ ๓ อันอริยสาวกนั้นถึงแล้ว บรรลุแล้ว บริโภคแล้ว โดยชอบด้วยเหตุผล. คหบดี ! ข้ออื่นยังมีอีก :

๔. อริยสาวกนั้น ใช้โภคทรัพย์อันตนหามาได้ โดยชอบธรรม (ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น) ในการตั้งไว้ซึ่ง ทักขิณา อุทิศแก่สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้งดเว้นแล้ว จากความประมาทมัวเมา ผู้ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรจจะ ผู้ฝึกฝน ทำความสงบ ทำความดับเย็น แก่ตนเอง อันเป็น ทักขิณาทานที่มีผลเลิศในเบื้องต้น เป็นฝ่ายดี มีสุข เป็นผลตอบแทน เป็นไปพร้อมเพื่อสวรรค์ นี่เป็นการ บริโภคทรัพย์ ฐานที่ ๔ อันอริยสาวกนั้นถึงแล้ว บรรลุแล้ว บริโภคแล้วโดยชอบด้วยเหตุผล.

คหบดี ! อริยสาวกนั้น ย่อมใช้โภคทรัพย์ที่ตน หาได้มาด้วยความเพียรเป็นเครื่องลุกขึ้น รวบรวมมาด้วย กำลังแขน มีตัวชุ่มด้วยเหงื่อ เป็นโภคทรัพย์ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เพื่อกระทำความในหน้าที่ ๔ ประการ เหล่านี้.

๖

การตอบแทนคุณมารดาบิดาอย่างสูงสุด

ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าวการกระทำตอบแทน
ไม่ได้ง่ายแก่ท่านทั้งสอง.

ท่านทั้งสองนั้นคือใคร ? คือ ๑. มารดา ๒. บิดา

ภิกษุทั้งหลาย ! บุตรพึงประคับประคองมารดา
ด้วยบ่าข้างหนึ่ง พึงประคับประคองบิดาด้วยบ่าข้างหนึ่ง
เขามีอายุมีชีวิตอยู่ตลอดร้อยปี และเขาพึงปฏิบัติท่านทั้งสอง
นั้นด้วยการอบกลิ่น การนวด การให้อาบน้ำ และการตัด
และท่านทั้งสองนั้น พึงถ่ายอุจจาระปัสสาวะบนบ่าทั้งสอง
ของเขานั้นแหละ. ภิกษุทั้งหลาย ! การกระทำอย่างนั้น
ยังไม่ชื่อว่า อันบุตรทำแล้ว หรือทำตอบแทนแล้ว
แก่มารดาบิดาเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! อนึ่ง บุตรพึงสถาปนามารดา
บิดาในราชสมบัติ อันเป็นอิสราธิปัตย์ ในแผ่นดินใหญ่
อันมีรัตนะ ๗ ประการ มากหลายเช่นนี้ การกระทำกิจ
อย่างนั้น ยังไม่ชื่อว่าอันบุตรทำแล้ว หรือทำตอบแทนแล้ว
แก่มารดาบิดาเลย. ข้อนั้นเพราะเหตุไร ?

เพราะมารดาบิดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง
แสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย.

ส่วนบุตรคนใด ยังมารดาบิดาผู้ไม่มีศรัทธา
ให้สมาทานตั้งมั่นในสัทธาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วย
ศรัทธา).

ยังมารดาบิดาผู้หุนหัน ให้สมาทานตั้งมั่นใน
ศีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล).

ยังมารดาบิดาผู้มีความตระหนี่ ให้สมาทาน
ตั้งมั่นในจาคสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการบริจาค).

ยังมารดาบิดาทรมปัญญา ให้สมาทานตั้งมั่น
ในปัญญาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยปัญญา).

ภิกษุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล
การกระทำอย่างนั้นย่อมชื่อว่า อันบุตรนั้นทำแล้ว และ
ทำตอบแทนแล้ว แก่มารดาบิดา.

๗

ว่าด้วยความรัก ๔ แบบ

(๑) ความรักเกิดจากความรัก

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้ มีบุคคลซึ่งเป็นที่ปรารถนารักใคร่พอใจของบุคคลคนหนึ่ง, มีบุคคลพวกอื่นมาประพฤติกกระทำต่อบุคคลนั้น ด้วยอาการที่น่าปรารถนารักใคร่พอใจ; บุคคลนั้นก็จะเกิดความพอใจขึ้นมาอย่างนี้ว่า “บุคคลเหล่านั้นประพฤติกกระทำต่อบุคคลที่เราปรารถนารักใคร่พอใจ ด้วยอาการที่น่าปรารถนารักใคร่พอใจ” ดังนี้;

บุคคลนั้นชื่อว่า

ย่อมทำความรักให้เกิดขึ้นในบุคคลเหล่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย !

อย่างนี้แล เรียกว่า

ความรักเกิดจากความรัก.

(๒) ความเกลียดเกิดจากความรัก

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้ มีบุคคลซึ่งเป็นที่ปรารถนารักใคร่พอใจของบุคคลคนหนึ่ง, มีบุคคลพวกอื่นมาประพฤติกกระทำต่อบุคคลนั้น ด้วยอาการที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่ารักใคร่พอใจ; บุคคลโน้นก็จะเกิดความไม่พอใจขึ้นมาอย่างนี้ว่า “บุคคลเหล่านั้นประพฤติกกระทำต่อบุคคลที่เราปรารถนารักใคร่พอใจ ด้วยอาการที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่ารักใคร่พอใจ” ดังนี้;

บุคคลนั้นชื่อว่า
ย่อมทำความเกลียดให้เกิดขึ้นในบุคคลเหล่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย !
อย่างนี้แล เรียกว่า
ความเกลียดเกิดจากความรัก.

(๓) ความรักเกิดจากความเกลียด

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้ มีบุคคลซึ่งไม่เป็นที่ปรารถนารักใคร่พอใจของบุคคลคนหนึ่ง, มีบุคคลพวกอื่นมาประพฤติกกระทำต่อบุคคลนั้น ด้วยอาการที่ไม่น่าปรารถนาไม่น่ารักใคร่พอใจ; บุคคลโน้นก็จะเกิดความพอใจขึ้นมาอย่างนี้ว่า “บุคคลเหล่านั้นประพฤติกกระทำต่อบุคคลที่เราไม่ปรารถนารักใคร่พอใจ ด้วยอาการที่ไม่น่าปรารถนาไม่น่ารักใคร่พอใจ” ดังนี้;

บุคคลนั้นชื่อว่า

ย่อมทำความรักให้เกิดขึ้นในบุคคลเหล่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย !

อย่างนี้แล เรียกว่า

ความรักเกิดจากความเกลียด.

(๔) ความเกลียดเกิดจากความเกลียด

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้ มีบุคคลซึ่งไม่เป็นที่ปรารถนารักใคร่พอใจของบุคคลคนหนึ่ง, มีบุคคลพวกอื่นมาประพฤติกกระทำต่อบุคคลนั้น ด้วยอาการที่น่าปรารถนารักใคร่พอใจ; บุคคลโน้นก็จะเกิดความไม่พอใจขึ้นมาอย่างนี้ว่า “บุคคลเหล่านั้นประพฤติกกระทำต่อบุคคลที่เราไม่ปรารถนารักใคร่พอใจ ด้วยอาการที่น่าปรารถนารักใคร่พอใจ” ดังนี้;

บุคคลนั้นชื่อว่า

ย่อมทำความเกลียดให้เกิดขึ้นในบุคคลเหล่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย !

อย่างนี้แล เรียกว่า

ความเกลียดเกิดจากความเกลียด.

๘

ลักษณะของ “ฆราวาสชั้นเลิศ”

คหบดี ! ในบรรดากามโกคี (ฆราวาส) เหล่านี้ กามโกคีผู้ใด แสวงหาโภคทรัพย์โดยธรรม โดยไม่เคียดครัด (เกินไปจนทรมาณตน) ด้วย, ครั้นแสวงหาโภคทรัพย์โดยธรรม โดยไม่เคียดครัดแล้ว ทำตนให้เป็นสุข ให้อิ่มหนำด้วย, แบ่งปันโภคทรัพย์บำเพ็ญบุญด้วย, ไม่กำหนด ไม่มัวเมา ไม่ลุ่มหลง มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก บริโภคโภคทรัพย์เหล่านั้นอยู่ด้วย;

คหบดี ! กามโกคีผู้นี้ ควรสรรเสริญโดย ฐานะทั้งสี่ คือ :-

ควรสรรเสริญโดย ฐานะที่หนึ่ง ในข้อที่เขา แสวงหาโภคทรัพย์โดยธรรม โดยไม่เคียดครัด,

ควรสรรเสริญโดย ฐานะที่สอง ในข้อที่เขา ทำตนให้เป็นสุขให้อิ่มหนำ,

ควรสรรเสริญโดย ฐานะที่สาม ในข้อที่เขา แบ่งปันโภคทรัพย์บำเพ็ญบุญ,

ควรสรรเสริญโดย ฐานะที่สี่ ในข้อที่เขา
ไม่กำหนด ไม่มัดเมา ไม่ลุ่มหลง มีปกติเห็นโทษ มีปัญญา
เป็นเครื่องสลัดออก บริโภคโภคทรัพย์เหล่านั้น.

คหบดี ! กามโภคีผู้นี้ควรสรรเสริญโดยฐานะ
ทั้งสี่เหล่านี้.

คหบดี ! กามโภคีจำพวกนี้ เป็นกามโภคี
ชั้นเลิศ ชั้นประเสริฐ ชั้นหัวหน้า ชั้นสูงสุด ชั้นบรร
กว่ากามโภคีทั้งหลาย,

เปรียบเสมือนนมสดเกิดจากแม่โค นมส้มเกิด
จากนมสด เนยชั้นเกิดจากนมส้ม เนยใสเกิดจากเนยชั้น
หัวเนยใสเกิดจากเนยใส; หัวเนยใสปรากฏว่าเลิศกว่า
บรรดาสอนเกิดจากโคทั้งหลายเหล่านั้น,

ข้อนี้ฉันใด; กามโภคีจำพวกนี้ ก็ปรากฏว่าเลิศกว่า
บรรดากามโภคีทั้งหลายเหล่านั้น ฉันนั้น แล.

๙

หลักการดำรงชีพ เพื่อประโยชน์สุขในวันนี้

พญัคมปัชชะ ! ธรรม ๔ ประการ เหล่านี้
เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่กุลบุตร
ในปัจจุบัน (ทักขุธรรม).

๔ ประการ อย่างไรเล่า ? ๔ ประการ คือ :-

- (๑) ความขยันในอาชีพ (อุฏฐานสัมปทา)
- (๒) การรักษาทรัพย์ (อารักขสัมปทา)
- (๓) ความมีมิตรดี (กัลยาณมิตรตตา)
- (๔) การดำรงชีวิตสม่ำเสมอ (สมชวีตตา)

ความขยันในอาชีพ

พญัคมปัชชะ ! ความขยันในอาชีพ (อุฏฐานสัมปทา)
เป็นอย่างไรเล่า ?

พญัคมปัชชะ ! กุลบุตรในกรณีนี้ สำเร็จการเป็นอยู่
ด้วยการลุกขึ้นกระทำการงาน คือด้วยกสิกรรม หรือวานิชกรรม

โครัคขกรรม อาชีพผู้ถืออาวุธ อาชีพราชบุรุษ หรือด้วย
ศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง ในอาชีพนั้นๆ เขาเป็นผู้เชี่ยวชาญ
ไม่เกียจคร้าน ประกอบด้วยการสอดส่องในอุบายนั้นๆ
สามารถกระทำ สามารถจัดให้กระทำ.

พยัคฆปะชชะ ! นี้เรียกว่า ความขยันในอาชีพ.

การรักษาทรัพย์

พยัคฆปะชชะ ! การรักษาทรัพย์ (อารักขสัมปทา)
เป็นอย่างไรเล่า ?

พยัคฆปะชชะ ! กุลบุตรในกรณีนี้, โภคตรัพย์
อันกุลบุตรหาได้มาด้วยความเพียร เป็นเครื่องลุกขึ้น
รวบรวมมาด้วยกำลังแขน มีตัวชุ่มด้วยเหงื่อ เป็น
โภคตรัพย์ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม, เขารักษา
คุ้มครองอย่างเต็มที่ ด้วยหวังว่า “อย่างไรเสียพระราช
จะไม่ริบทรัพย์ของเราไป โจรจะไม่ปล้นเอาไป ไฟจะไม่ไหม้
น้ำจะไม่พัดพาไป ทายาทอันไม่รักใคร่เรา จะไม่ยื้อแย่งเอาไป”
ดังนี้.

พยัคฆปะชชะ ! นี้เรียกว่า การรักษาทรัพย์.

ความมีมิตรดี

พัยคัมปัสสะ ! ความมีมิตรดี (กัลยาณมิตรตตา) เป็นอย่างไรเล่า ?

พัยคัมปัสสะ ! กุลบุตรในกรณีนี้ อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด, ถ้ามีบุคคลใด ๆ ในบ้านหรือนิคมนั้น เป็นคหบดีหรือบุตรคหบดีก็ดี เป็นคนหนุ่มที่เจริญด้วยศีล หรือเป็นคนแก่ที่เจริญด้วยศีลก็ดี ล้วนแต่ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ ถึงพร้อมด้วยปัญญา อยู่แล้วไซ้, กุลบุตรนั้นก็ดำรงตนร่วมพูดจา ร่วม สากัจฉา ร่วม กับชนเหล่านั้น.

เขาติดตามศึกษาความถึงพร้อมด้วยศรัทธาโดยอนุรูป แก่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา.

เขาติดตามศึกษาความถึงพร้อมด้วยศีลโดยอนุรูป แก่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยศีล.

เขาติดตามศึกษาความถึงพร้อมด้วยจาคะโดยอนุรูป แก่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ.

เขาติดตามศึกษาความถึงพร้อมด้วยปัญญาโดยอนุรูป แก่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา อยู่ในที่นั้น ๆ.

พัยคัมปัสสะ ! นี้เรียกว่า ความมีมิตรดี.

การดำรงชีวิตสม่าเสมอ

พัยคัมปชชะ ! การดำรงชีวิตสม่าเสมอ (สมชีวิตา) เป็นอย่างไรเล่า ?

พัยคัมปชชะ ! กุลบุตรในกรณีนี้ รู้จักความ ได้มาแห่งโภคทรัพย์ รู้จักความสิ้นไปแห่งโภคทรัพย์ แล้ว ดำรงชีวิตอยู่อย่างสม่าเสมอ ไม่ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ฝืดเคืองนัก โดยมีหลักว่า “รายได้ของเราจักท่วมรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่ท่วมรายรับ ด้วยอาการอย่างนี้” ดังนี้.

พัยคัมปชชะ ! เปรียบเหมือนคนถือตาชั่ง หรือ ลูกมือของเขา ยกตาชั่งขึ้นแล้ว ก็รู้ว่า “ยังขาดอยู่เท่านี้ หรือเกินไปแล้วเท่านี้” ดังนี้ฉันใด; กุลบุตรนี้ ก็ฉันนั้น : เขารู้จักความได้มาแห่งโภคทรัพย์ รู้จักความสิ้นไปแห่ง โภคทรัพย์ แล้วดำรงชีวิตอยู่อย่างสม่าเสมอ ไม่ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ฝืดเคืองนัก โดยมีหลักว่า “รายได้ของเราจักท่วมรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่ท่วมรายรับ ด้วยอาการอย่างนี้” ดังนี้.

พี้ยัคฆปัชชะ ! ถ้ากุลบุตรนี้ เป็นผู้มียาได้น้อย แต่สำเร็จการเป็นอยู่อย่างพุ่มเฟือยแล้วไซ้ร้ ก็จะมีผู้กล่าวว่า กุลบุตรนี้ใช้จ่ายโภคทรัพย์ (อย่างสุรุ่ยสุร่าย) เหมือนคนกินผลมะเดื่อ ฉันใดก็ฉันนั้น.

พี้ยัคฆปัชชะ ! แต่ถ้ากุลบุตร เป็นผู้มียาได้ มหาศาล แต่สำเร็จการเป็นอยู่อย่างแร้นแค้นแล้วไซ้ร้ ก็จะมีผู้กล่าวว่า กุลบุตรนี้จักตายอดตายอยากอย่างคนอนาถา.

พี้ยัคฆปัชชะ ! เมื่อใด กุลบุตรนี้ รู้จักความได้มา แห่งโภคทรัพย์ รู้จักความสิ้นไปแห่งโภคทรัพย์ แล้วดำรงชีวิตอยู่อย่างสม่าเสมอ ไม่พุ่มเฟือยนัก ไม่ฝืดเคืองนัก โดยมีหลักว่า “รายได้ของเราจักท่วมรายจ่าย และรายจ่ายของเรา จักไม่ท่วมรายรับ ด้วยอาการอย่างนี้” ดังนี้;

พี้ยัคฆปัชชะ ! นี้เราเรียกว่า การดำรงชีวิต สม่าเสมอ.

พี้ยัคฆปัชชะ ! ธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล เป็นธรรม เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข ของกุลบุตร ในทิวฏฐธรรม.

๑๐

หลักการดำรงชีพ เพื่อประโยชน์สุขในวันหน้า

พัยคัมปัสสะ ! ธรรม ๔ ประการเหล่านี้ เป็นไป
เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขของกุลบุตร ในเบื้องหน้า
(สัมปรายะ).

๔ ประการ อย่างไรเล่า ? ๔ ประการ คือ :-

- (๑) ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา (สัทธาสัมปทา)
- (๒) ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา)
- (๓) ความถึงพร้อมด้วยการบริจาค (จาคสัมปทา)
- (๔) ความถึงพร้อมด้วยปัญญา (ปัญญาสัมปทา)

พัยคัมปัสสะ ! ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา
(สัทธาสัมปทา) เป็นอย่างไรเล่า ?

พัยคัมปัสสะ ! กุลบุตรในกรณีนี้ เป็นผู้ที่มี
ศรัทธาเชื่อในการตรัสรู้ของตถาคตว่า “เพราะเหตุอย่างนี้ ๆ
พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ
ได้โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถ
ฝึกบုรุษที่สมควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูผู้สอน
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน
ด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์”
ดังนี้. พยัคฆปัชชะ ! นี้เรียกว่า ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา.

พยัคฆปัชชะ ! ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา)
เป็นอย่างไรเล่า ?

พยัคฆปัชชะ ! กุลบุตรในกรณีนี้ เป็นผู้เว้นขาด
จากปาณาติบาต เป็นผู้เว้นขาดจากอทินนาทาน เป็นผู้เว้นขาด
จากกาเมสุมิจฉาจาร เป็นผู้เว้นขาดจากมุสาวาท เป็นผู้เว้นขาด
จากสุราเมรยมัชชปมาทัฏฐฐาน. พยัคฆปัชชะ ! นี้เรียกว่า
ความถึงพร้อมด้วยศีล.

พยัคฆปัชชะ ! ความถึงพร้อมด้วยการบริจาต
(จาคสัมปทา) เป็นอย่างไรเล่า ?

พยัคฆปัชชะ ! กุลบุตรในกรณีนี้ มีใจปราศจาก
ความตระหนี่อันเป็นมลทิน อยู่ครองเรือน มีจาคะอัน
ปล่อยอยู่เป็นประจำ มีฝ่ามืออันชุ่มเป็นปกติ ยินดีแล้ว
ในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีแล้วในการจำแนกทาน.
พยัคฆปัชชะ ! นี้เรียกว่า ความถึงพร้อมด้วยการบริจาต.

พโยคฆปะชะ ! ความถึงพร้อมด้วยปัญญา
(ปัญญาสัมปทา) เป็นอย่างไรเล่า ?

พโยคฆปะชะ ! กุลบุตรในกรณีนี้ เป็นผู้มึปัญญา
ประกอบด้วยปัญญาเครื่องให้ถึงสัจจะแห่งการเกิดดับ
เป็นเครื่องไปจากข้ำคัก เป็นเครื่องเจาะแทงกิเลส เป็น
เครื่องถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งทุกข์โดยชอบ. พโยคฆปะชะ !
นี้เรียกว่า ความถึงพร้อมด้วยปัญญา.

พโยคฆปะชะ ! ธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล
เป็นธรรม เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข
ของกุลบุตร ในเบื้องต้น.

อฎฐก. อ. ๒๓/๒๘๙-๒๙๓/๑๔๔.

๑๑

เหตุเสื่อมและเหตุเจริญแห่งทรัพย์

เหตุเสื่อมแห่งทรัพย์ ๔ ประการ

พัยคัมปชชะ ! โภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบ...
ย่อมมีทางเสื่อม ๔ ประการ คือ :-

- (๑) ความเป็นนักเลงหญิง
- (๒) ความเป็นนักเลงสุรา
- (๓) ความเป็นนักเลงการพนัน
- (๔) ความมีมิตรสหายเพื่อนฝูงเลวทราม

พัยคัมปชชะ ! เปรียบเหมือนทางน้ำเข้า ๔ ทาง
ทางน้ำออก ๔ ทาง ของบึงใหญ่มีอยู่, บุรุษปิดทางน้ำเข้า
เหล่านั้นเสีย และเปิดทางน้ำออกเหล่านั้นด้วย ทั้งฝนก็
ไม่ตกลงมาตามสมควร.

พัยคัมปชชะ ! เมื่อเป็นอย่างนั้น ความเหือดแห้ง
เท่านั้น ที่หวังได้สำหรับบึงใหญ่นั้น ความเต็มเปี่ยม ไม่มีทาง
ที่จะหวังได้ นี้ฉันใด;

พ้ยัคฆปัชชะ ! ผลที่จะเกิดขึ้นก็ฉันทันสำหรับ
โรคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมมีทางเสื่อม
๔ ประการ คือ :-

- (๑) ความเป็นนักเลงหญิง
- (๒) ความเป็นนักเลงสุรา
- (๓) ความเป็นนักเลงการพนัน
- (๔) ความมีมิตรสหายเพื่อนฝูงเลวทราม.

เหตุเจริญแห่งทรัพย์ ๔ ประการ

พ้ยัคฆปัชชะ ! โรคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบ...
ย่อมมีทางเจริญ ๔ ประการ คือ :-

- (๑) ความไม่เป็นนักเลงหญิง
- (๒) ความไม่เป็นนักเลงสุรา
- (๓) ความไม่เป็นนักเลงการพนัน
- (๔) ความมีมิตรสหายเพื่อนฝูงที่ดีงาม

พี้ยัคฆปัชชะ ! เปรียบเหมือนทางน้ำเข้า ๔ ทาง
ทางน้ำออก ๔ ทาง ของบึงใหญ่, บุรุษเปิดทางน้ำเข้า
เหล่านั้นด้วย และปิดทางน้ำออกเหล่านั้นเสีย ทั้งฝนก็
ตกลงมาตามสมควรด้วย.

พี้ยัคฆปัชชะ ! เมื่อเป็นอย่างนั้น ความเต็มเปี่ยม
เท่านั้นที่หวังได้สำหรับบึงใหญ่นั้น ความเหือดแห้งเป็นอัน
ไม่ต้องหวัง นี้ฉันใด;

พี้ยัคฆปัชชะ ! ผลที่จะเกิดขึ้นก็ฉันนั้นสำหรับ
โภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมมีทางเจริญ
๔ ประการ คือ :-

- (๑) ความไม่เป็นนักเลงหญิง
- (๒) ความไม่เป็นนักเลงสุรา
- (๓) ความไม่เป็นนักเลงการพนัน
- (๔) ความมีมิตรสหายเพื่อนฝูงที่ดีงาม.

๑๒

อบายมุข ๖ (ทางเสื่อมแห่งทรัพย์ ๖ ทาง)

คหบดีบุตร ! อริยสาวก ไม่เสพทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ ๖ ทาง (อบายมุข ๖) คือ :-

(๑) การประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์,

(๒) การประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งการเที่ยวไปในตรอกต่าง ๆ ในเวลากลางคืน เป็นทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์,

(๓) การเที่ยวไปในที่ชุมนุมแห่งความเมา (สมชลาภิจรณ) เป็นทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์,

(๔) การประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งการพนัน อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์,

(๕) การประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์,

(๖) การประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความเกียจคร้าน เป็นทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์.

โทษของอบายมุขแต่ละข้อ

คหบดีบุตร ! โทษในการประกอบเรื่อง ๆ ซึ่งการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มี ๖ ประการ คือ :-

- (๑) ความเสื่อมทรัพย์อันผู้ดื่มพึงเห็นเอง
- (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท
- (๓) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค
- (๔) เป็นเหตุเสียชื่อเสียง
- (๕) เป็นเหตุไม่รู้จักละอาย
- (๖) เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา

คหบดีบุตร ! เหล่านี้แล คือ โทษ ๖ ประการ ในการประกอบเรื่อง ๆ ซึ่งการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท.

คหบดีบุตร ! โทษในการประกอบเรื่อง ๆ ซึ่งการเที่ยวไปในตรอกต่างๆ ในเวลากลางคืน มี ๖ ประการ คือ :-

- (๑) ผู้นั้นชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาตัว
- (๒) ผู้นั้นชื่อว่า ไม่คุ้มครอง ไม่รักษาบุตรภรรยา

(๓) ผู้นั้นชื่อว่า ไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
(๔) ผู้นั้นชื่อว่า เป็นที่ระแวงของคนอื่น
(๕) คำพูดอันไม่เป็นจริงในที่นั้น ๆ ย่อมปรากฏในผู้นั้น
(๖) เหตุแห่งทุกข์เป็นอันมาก ย่อมแวดล้อมผู้นั้น
คหบดีบุตร ! เหล่านี้แล คือ โทษ ๖ ประการ
ในการประกอบเรื่อง ๆ ซึ่งการเที่ยวไปในตรอกต่าง ๆ
ในเวลากลางคืน.

คหบดีบุตร ! โทษในการเที่ยวไปในที่ชุมนุม
แห่งความเมา มี ๖ ประการ คือ :-

- (๑) รำที่ไหน ไปที่นั่น
- (๒) ขับร้องที่ไหน ไปที่นั่น
- (๓) ประโคมที่ไหน ไปที่นั่น
- (๔) เสภาที่ไหน ไปที่นั่น
- (๕) เพลงที่ไหน ไปที่นั่น
- (๖) เถิดเทิงที่ไหน ไปที่นั่น

คหบดีบุตร ! เหล่านี้แล คือ โทษ ๖ ประการ
ในการเที่ยวไปในที่ชุมนุมแห่งความเมา.

คหบดีบุตร ! โทษในการประกอบเรื่อง ๆ ซึ่ง
การพนัน อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มี ๖ ประการ คือ :-

- (๑) ผู้ชนะย่อมก่อเวร
- (๒) ผู้แพ้ย่อมเสียดายทรัพย์ที่เสียไป
- (๓) ย่อมเสื่อมทรัพย์ในปัจจุบัน
- (๔) ถ้อยคำของคนเล่นการพนัน ซึ่งไปพูดในที่
ประชุมฟังไม่ขึ้น

- (๕) ถูกมิตร อมาตย์หมีนประมาท
- (๖) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เพราะเห็นว่า
ชายนักเลงเล่นการพนัน ไม่สามารถจะเลี้ยงภรรยาได้

คหบดีบุตร ! เหล่านี้แล คือ โทษ ๖ ประการ
ในการประกอบเรื่อง ๆ ซึ่งการพนันอันเป็นที่ตั้งแห่ง
ความประมาท.

คหบดีบุตร ! โทษในการประกอบเรื่อง ๆ ซึ่ง
การคบคนชั่วเป็นมิตร มี ๖ ประการ คือ :-

- (๑) นำให้เป็นนักเลงการพนัน
- (๒) นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้
- (๓) นำให้เป็นนักเลงเหล้า
- (๔) นำให้เป็นคนหลวงผู้อันด้วยของปลอม

(๕) นำให้เป็นคนโกงเขาซึ่งหน้า

(๖) นำให้เป็นคนหัวไม้

คหบดีบุตร ! เหล่านี้แล คือ โทษ ๖ ประการ
ในการประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งการคบคนชั่วเป็นมิตร.

คหบดีบุตร ! โทษในการประกอบเนื่อง ๆ ซึ่ง
ความเกียจคร้าน มี ๖ ประการ คือ :-

(๑) ชอบอ้างว่า หนานัก แล้วไม่ทำงาน

(๒) ชอบอ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน

(๓) ชอบอ้างว่า เวลาเย็นแล้ว แล้วไม่ทำงาน

(๔) ชอบอ้างว่า ยังเข้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน

(๕) ชอบอ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำงาน

(๖) ชอบอ้างว่า กระจายนัก แล้วไม่ทำงาน

เมื่อเขามากไปด้วยการอ้างเลศ ผลัดผ่อนการงาน
อยู่อย่างนี้ โภคทรัพย์ที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว
ก็ถึงความสิ้นไป.

คหบดีบุตร ! เหล่านี้แล คือ โทษ ๖ ประการ
ในการประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความเกียจคร้าน.

๑๓

การบริโภคกามคุณทั้ง ๕ อย่างไม่มีโทษ

ภิกษุทั้งหลาย ! กามคุณเหล่านี้มี ๕ อย่าง.

๕ อย่าง อย่างไรเล่า ? ๕ อย่าง คือ :-

รูปที่เห็นด้วยตา, เสียงที่ฟังด้วยหู, กลิ่นที่ดมด้วยจมูก, รสที่ลิ้มด้วยลิ้น และโณภูริพพะที่สัมผัสด้วยผิวกาย อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด. ภิกษุทั้งหลาย ! กามคุณมี ๕ อย่าง เหล่านี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ชนเหล่าใด จะเป็นสมณะหรือพราหมณ์ก็ตาม ติดอกติดใจ สยบอยู่ เมามกอยู่ในกามคุณ ๕ อย่างเหล่านี้แล้ว ไม่มองเห็นส่วนที่เป็นโทษ ไม่เป็นผู้รู้แจ่มแจ้งในอุบายเป็นเครื่องออกไปจากทุกข์ ทำการบริโภคกามคุณทั้ง ๕ นั้นอยู่; ชนเหล่านั้น อันคนทั้งหลายพึงเข้าใจเถิดว่า เป็นผู้ถึงความพินาศย่อยยับแล้วแต่มารผู้มีบาปต้องการจะทำตามอำเภอใจอย่างใด ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบได้ดั่งเนื้อป่าที่ติดบ่วง นอนจมอยู่ในกองบ่วง ในลักษณะที่ใครๆ พึงเข้าใจได้ว่า มันจะถึงซึ่งความพินาศย่อยยับ เป็นไปตามความประสงค์ของพรานทุกประการ, เมื่อพรานมาถึงเข้า มันจะหนีไปไหน ไม่พ้นเลย ดังนี้, ฉันทิดก็ฉันทันนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนชนเหล่าใด จะเป็นสมณะ หรือพราหมณ์ก็ตาม ไม่ตั้งใจ ไม่สยบอยู่ ไม่เม้าหมกอยู่ในกามคุณ ๕ เหล่านี้แล้ว มองเห็นส่วนที่เป็นโทษอยู่ เป็นผู้รู้แจ่มแจ้งในอุบายเป็นเครื่องออกไปจากทุกข์ บริโภคกามคุณทั้ง ๕ นั้นอยู่; ชนเหล่านั้น อันคนทั้งหลาย พึงเข้าใจได้อย่างนี้ว่า เป็นผู้ไม่ถึงความพินาศย่อยยับ ไปตามความประสงค์ของมารผู้มีบาปแต่อย่างใด ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนเนื้อป่าตัวที่ไม่ติดบ่วง แม้นอนจมอยู่บนกองบ่วง มันก็เป็นสัตว์ที่ใครๆ พึงเข้าใจได้ว่า เป็นสัตว์ที่ไม่ถึงความพินาศย่อยยับไปตามความประสงค์ของพรานแต่อย่างใด, เมื่อพรานมาถึงเข้า มันจะหลีกหนีไปได้ตามที่ต้องการ ดังนี้, ฉันทิดก็ฉันทันนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! (อีกอย่างหนึ่ง) เปรียบเหมือน
เนื้อป่า เทียวไปในป่ากว้าง เดินอยู่ที่สง่างาม ยืนอยู่ที่สง่างาม
หมอบอยู่ที่สง่างาม นอนอยู่ที่สง่างาม.

เพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุว่าเนื้อป่านั้นยังไม่มา
สู่คลองแห่งจักขุของพราน, ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน :
สังัดแล้วจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าถึงซึ่ง
ปฐมฌาน อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวก
แล้วแลอยู่. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนี้ เรากล่าวว่า ได้ทำมาร
ให้เป็นผู้ตาบอดไม่มีร่องรอย กำจัดเสียแล้วซึ่งจักขุแห่งมาร
ไปแล้วผู้ที่ซึ่งมารผู้มีบาปมองไม่เห็น.

(ต่อไปนี้ ได้ตรัสถึงการบรรลु ทุติยฌาน-ตติยฌาน-
จตุตถฌาน-อากาสนัญญาตนะ-วิญญาณัญญาตนะ-
อากิญจัญญาตนะ-เนวสัณญานาสัญญาตนะ โดยนัย
เดียวกันกับการบรรลุปฐมฌาน เป็นลำดับไป, จนกระทั่งถึง
สัณญาเวทิตนโรธ โดยข้อความสืบต่อไปว่า :-)

ภิกษุทั้งหลาย ! ยิงไปกว่านั้นอีก : ภิกษุก้าวล่วง
แนวสัตตภูณานาสัตตภูณายตนะโดยประการทั้งปวง เข้าถึงซึ่ง
สัตตภูณาวะยิตนโรธ แล้วแลอยู่. อนึ่ง เพราะเห็นแล้วด้วย
ปัญญา อาสวะทั้งหลายของเธอก็สิ้นไปรอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนี้เรากล่าวว่า ได้ทำมาร
ให้เป็นผู้ตาบอด ไม่มีร่องรอย กำจัดเสียแล้วซึ่งจักขุแห่งมาร
ไปแล้วผู้ที่ซึ่งมารผู้มีบาปมองไม่เห็น, ได้ข้ามแล้วซึ่งตัณหา
ในโลก. ภิกษุนั้นยืนอยู่ที่สว่างาม เดินอยู่ที่สว่างาม
นั่งอยู่ที่สว่างาม นอนอยู่ที่สว่างาม.

เพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุว่า ภิกษุนั้นไม่ได้
มาสู่คลองแห่งอำนาจของมารผู้มีบาป, ดังนี้แล.

๑๔ หลักการพูด

ภิกษุทั้งหลาย ! วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นวาจาทุพภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษและวิญญูชนไม่ติเตียน.

องค์ ๕ ประการ อย่างไรเล่า ?

๕ ประการ คือ :-

- (๑) กล่าวแล้วควรแก่เวลา (กาลเนน ภาสิตา โหติ),
- (๒) กล่าวแล้วตามสัจจจริง (สัจจ ภาสิตา โหติ),
- (๓) กล่าวแล้วอย่างอ่อนหวาน (สณฺหา ภาสิตา โหติ),
- (๔) กล่าวแล้วอย่างประกอบด้วยประโยชน์
(อตุถสณฺหิตา ภาสิตา โหติ),
- (๕) กล่าวแล้วด้วยเมตตาจิต
(เมตตตฺตจฺตเตน ภาสิตา โหติ).

ภิกษุทั้งหลาย ! วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ เหล่านี้แล เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นวาจาทุพภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษและวิญญูชนไม่ติเตียน.

๑๕

ลักษณะการพูดของตถาคต

ราชกุมาร ! ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อม ไม่กล่าววาจานั้น.

ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์และไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อม ไม่กล่าววาจานั้น.

ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ ประกอบด้วยประโยชน์ แต่ไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อม เลือกลงให้เหมาะกาล เพื่อกล่าววาจานั้น.

ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อม ไม่กล่าววาจานั้น.

ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่ก็เป็นที่ยรักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อม ไม่กล่าววาจานั้น.

ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาทาได อันจริง อันแท้ ประกอบ
ด้วยประโยชน์และเป็นที่ยรักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคต
ย่อมเป็นผู้ รู้จักกาละที่เหมาะสม เพื่อกล่าววาทานั้น.

ม. ม. ๑๓/๗๑/๗๔.

๑๖

ลักษณะการพูดของสัตบุรุษ

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ เป็นที่รู้จักกันว่า เป็นสัตบุรุษ.

๔ ประการ อย่างไรเล่า ? ๔ ประการ คือ :-

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! สัตบุรุษในกรณีนี้ แม้มีใครถามถึง ความไม่ดีของบุคคลอื่น ก็ไม่เปิดเผยให้ปรากฏจะกล่าวทำไมถึงเมื่อไม่ถูกใครถาม; ก็เมื่อถูกใครถามถึงความไม่ดีของบุคคลอื่น ก็นำเอาปัญหาไปทำให้หลีกเลี่ยงลดหย่อนลง กล่าวความไม่ดีของผู้อื่นอย่างไม่พิสดารเต็มที่. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้พึงรู้จักเกิดว่า คนคนนี้เป็น สัตบุรุษ.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! สัตบุรุษอย่างอื่นยังมีอีก คือ แม้ไม่ถูกใครถามถึง ความดีของบุคคลอื่น ก็ยังนำมาเปิดเผยให้ปรากฏ จะต้องกล่าวทำไมถึงเมื่อถูกใครถาม; ก็เมื่อถูกใครถามถึงความดีของบุคคลอื่น ก็นำเอาปัญหาไปทำให้ไม่หลีกเลี่ยงลดหย่อน กล่าวความดีของผู้อื่นโดยพิสดารบริบูรณ์. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้พึงรู้จักเกิดว่า คนคนนี้เป็น สัตบุรุษ.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ! สัตบุรุษอย่างอื่นยังมีอีก คือ แม้ไม่มีใครถามถึง ความไม่ดีของตน ก็ยังนำมาเปิดเผยให้ปรากฏ ทำไมจะต้องกล่าวถึงเมื่อถูกถามแล้ว; ก็เมื่อถูกใครถามถึงความไม่ดีของตน ก็ไม่นำเอาปัญหาไปหาทางทำให้ลดหย่อนบิดพลิ้ว แต่กล่าวความไม่ดีของตนโดยพิสดารเต็มที่. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้พึงรู้กันเถิดว่า คนคนนี้เป็น สัตบุรุษ.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ! สัตบุรุษอย่างอื่นยังมีอีก คือ แม้มีใครถามถึง ความดีของตน ก็ไม่เปิดเผยให้ปรากฏ ทำไมจะต้องกล่าวถึงเมื่อไม่ถูกใครถามแล้ว; ก็เมื่อถูกใครถามถึงความดีของตน ก็นำเอาปัญหาไปกระทำให้ลดหย่อนหลีกเลี่ยงเสีย กล่าวความดีของตนโดยไม่พิสดารเต็มที่. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้พึงรู้กันเถิดว่า คนคนนี้เป็น สัตบุรุษ.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ เหล่านี้แล เป็นที่รู้กันว่า เป็น สัตบุรุษ.

๑๗

ลักษณะการพูดของอัสตบुरुช

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ เป็นที่รู้จักกันว่า เป็น อัสตบुरुช.

๔ ประการ อย่างไรเล่า ? ๔ ประการ คือ :-

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! อัสตบुरुชในกรณีนี้ แม้ไม่มีใครถามถึง ความไม่ดีของบุคคลอื่น ก็นำมาเปิดเผยให้ปรากฏ ไม่ต้องกล่าวถึงเมื่อถูกใครถาม; ก็เมื่อถูกใครถามถึง ความไม่ดีของบุคคลอื่น ก็นำเอาปัญหาไปทำให้ไม่มีทางหลีกเลี่ยงลดหย่อน แล้วกล่าวความไม่ดีของผู้อื่นอย่างเต็มที่โดยพิสดาร. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้พึงรู้จักกันเถิดว่า คนคนนี้เป็น อัสตบुरुช.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! อัสตบुरुชอย่างอื่นยังมีอีก คือ แม้ถูกใครถามถึง ความดีของบุคคลอื่น ก็ไม่เปิดเผยให้ปรากฏ ไม่ต้องกล่าวถึงเมื่อไม่ถูกใครถาม; ก็เมื่อถูกใครถามถึงความดีของบุคคลอื่น ก็นำเอาปัญหาไปทำให้ลดหย่อนไขว้เขว แล้วกล่าวความดีของผู้อื่นอย่างไม่พิสดารเต็มที่. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้พึงรู้จักกันเถิดว่า คนคนนี้เป็น อัสตบुरुช.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ! อสัตบุรุษอย่างอื่นยังมีอีก คือ แม้ถูกใครถามถึง ความไม่ดีของตน ก็ปกปิด ไม่เปิดเผยให้ปรากฏ ไม่ต้องกล่าวถึงเมื่อไม่ถูกใครถาม; ก็เมื่อถูกใครถามถึงความไม่ดีของตน ก็นำเอาปัญหาไปทำให้ลดหย่อนไขว้เขว แล้วกล่าวความไม่ดีของตน อย่างไม่พิสดารเต็มที่. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้พึงรู้กันเถิดว่า คนคนนี้เป็น อสัตบุรุษ.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ! อสัตบุรุษอย่างอื่นยังมีอีก คือ แม้ไม่มีใครถามถึง ความดีของตน ก็นำมาโอ้อวดเปิดเผย จะต้องกล่าวทำไมถึงเมื่อถูกใครถาม; ก็เมื่อถูกใครถามถึงความดีของตน ก็นำเอาปัญหาไปทำให้ไม่ลดหย่อนหลีกเลี้ยว กล่าวความดีของตนอย่างเต็มที่ โดยพิสดาร. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้พึงรู้กันเถิดว่า คนคนนี้เป็น อสัตบุรุษ.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล เป็นที่รู้กันว่า เป็น อสัตบุรุษ.

๑๘

อย่าหุเบา

- (๑) อย่าถือเอาว่าจริง เพราะเหตุสักว่า
ฟังตาม ๆ กันมา (อนุสฺสว)
- (๒) อย่าถือเอาว่าจริง เพราะเหตุสักว่า
กระทำตาม ๆ กันมา (ปรมฺปร)
- (๓) อย่าถือเอาว่าจริง เพราะเหตุสักว่า
เล่าลือกันอยู่ (อิตฺทิกิร)
- (๔) อย่าถือเอาว่าจริง เพราะเหตุสักว่า
มีที่อ้างในปิฎก (ปิฎกสมฺปทาย)
- (๕) อย่าถือเอาว่าจริง เพราะเหตุสักว่า
การใช้เหตุผลทางตรรกศาสตร์ (ตถกฺเหตุ)
- (๖) อย่าถือเอาว่าจริง เพราะเหตุสักว่า
การใช้เหตุผลทางนัยะสันนิษฐาน (นยเหตุ)

- (๗) อย่าถือเอาว่าจริง เพราะเหตุสักว่า
การตริกตามอาการ (อาการปริวิตก)
- (๘) อย่าถือเอาว่าจริง เพราะเหตุสักว่า
ทนต่อการเพ่งแห่งทัญจฺจุ (ทัญจฺจินุชฌานกฺขนฺติ)
- (๙) อย่าถือเอาว่าจริง เพราะเหตุสักว่า
ฟังดูน่าเชื่อ (ภพฺพรูปตา)
- (๑๐) อย่าถือเอาว่าจริง เพราะเหตุสักว่า
สมณะผู้พูดเป็นครูของตน (สมโณ โน ครู).

๑๙ เข้าใจธรรมเพียงบทเดียว ก็เพียงพอ

คามณี !

... เพราะเหตุว่า

ถึงแม้เขาจะเข้าใจธรรม

ที่เราแสดงสักบทเดียว

นั้นก็ยังจะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล

และความสุขแก่ชนทั้งหลายเหล่านั้น

ตลอดกาลนาน.

๒๐

ให้เป็นผู้หนักแน่น

ราहुล ! เธอจงอบรมจิตให้เสมอด้วยแผ่นดิน (ปฐวี) เกิด เมื่อเธออบรมจิตให้เสมอด้วยแผ่นดินอยู่, ผัสสะทั้งหลายที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจอันเกิดขึ้นแล้ว จักไม่กลุ้มรุมจิตตั้งอยู่. ราहुล ! เปรียบเหมือนเมื่อคนเขา ทิ้งของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง ทิ้งคู่อ้าง ทิ้งมูตรบ้าง ทิ้งน้ำลายบ้าง หนองบ้าง โลหิตบ้าง ลงบนแผ่นดิน แผ่นดินก็ไม่วู้สึกอึดอัดระอารังเกียจ ด้วยสิ่งเหล่านั้น, นี้ฉันใด; ราहुล ! เธอจงอบรมจิตให้เสมอด้วยแผ่นดินเกิด เมื่อเธออบรมจิตให้เสมอด้วยแผ่นดินอยู่, ผัสสะทั้งหลายที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจอันเกิดขึ้นแล้ว จักไม่กลุ้มรุมจิตตั้งอยู่ ฉันนั้นเหมือนกัน.

ราहुล ! เธอจงอบรมจิตให้เสมอด้วยน้ำ (อาโป) เกิด เมื่อเธออบรมจิตให้เสมอด้วยน้ำอยู่, ผัสสะทั้งหลายที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจอันเกิดขึ้นแล้ว จักไม่กลุ้มรุมจิตตั้งอยู่. ราहुล ! เปรียบเหมือนเมื่อคนเขาล้างของ สะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง ล้างคู่อ้าง ล้างมูตรบ้าง

น้ำลายบ้าง หนองบ้าง โลหิตบ้าง ลงในน้ำ น้ำก็ไม่รู้สึก
 อืดอืดระอารังเกียจ ด้วยสิ่งเหล่านั้น, นี่ฉันทิ; ราหุล !
 เธอจงอบรมจิตให้เสมอด้วยน้ำเถิด เมื่อเธออบรมจิตให้เสมอ
 ด้วยน้ำอยู่, ผัสสะทั้งหลายที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจ
 อันเกิดขึ้นแล้ว จักไม่กลุ้มรุมจิตตั้งอยู่ ฉันทินั้นเหมือนกัน.

ราหุล ! เธอจงอบรมจิตให้เสมอด้วยไฟ (เตโช)
 เถิด เมื่อเธออบรมจิตให้เสมอด้วยไฟอยู่, ผัสสะทั้งหลาย
 ที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจอันเกิดขึ้นแล้ว จักไม่กลุ้มรุม
 จิตตั้งอยู่. ราหุล ! เปรียบเหมือนเมื่อคนทิ้งของสะอาดบ้าง
 ไม่สะอาดบ้าง ทิ้งคูถบ้าง ทิ้งมูลทรายบ้าง น้ำลายบ้าง หนอง
 บ้าง โลหิตบ้าง ลงไปให้มันไหม้ ไฟก็ไม่รู้สึกอืดอืดระอา
 รังเกียจ ด้วยสิ่งเหล่านั้น, นี่ฉันทิ; ราหุล ! เธอจงอบรมจิต
 ให้เสมอด้วยไฟเถิด เมื่อเธออบรมจิตให้เสมอด้วยไฟอยู่,
 ผัสสะทั้งหลายที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจอันเกิดขึ้นแล้ว
 จักไม่กลุ้มรุมจิตตั้งอยู่ ฉันทินั้นเหมือนกัน.

ราหุล ! เธอจงอบรมจิตให้เสมอด้วยลม (วาโย)
 เถิด เมื่อเธออบรมจิตให้เสมอด้วยลมอยู่, ผัสสะทั้งหลาย
 ที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจอันเกิดขึ้นแล้ว จักไม่กลุ้มรุม

จิตตั้งอยู่. ราชูล ! เปรียบเหมือนลมพัดผ่านไปของ
 สะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง คุณบ้าง มูตรบ้าง น้ำลายบ้าง
 หนองบ้าง โลหิตบ้าง ลมก็ไม่รู้สึกอึดอัดระอารังเกียจ
 ด้วยสิ่งเหล่านั้น, นี่ฉันใด; ราชูล ! เธอจงอบรมจิตให้
 เสมอด้วยลมเกิด เมื่อเธออบรมจิตให้เสมอด้วยลมอยู่,
 ผัสสะทั้งหลายที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจอันเกิดขึ้นแล้ว
 จักไม่กัสมุรุมจิตตั้งอยู่ ฉะนั้นเหมือนกัน.

ราชูล ! เธอจงอบรมจิตให้เสมอด้วยอากาศ
 เกิด เมื่อเธออบรมจิตให้เสมอด้วยอากาศอยู่, ผัสสะทั้งหลาย
 ที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจอันเกิดขึ้นแล้ว จักไม่กัสมุรุม
 จิตตั้งอยู่. ราชูล ! เปรียบเหมือนอากาศ เป็นสิ่งมิได้
 ตั้งอยู่เฉพาะในที่ใดๆ นี่ฉันใด; ราชูล ! เธอจงอบรมจิต
 ให้เสมอด้วยอากาศเกิด เมื่อเธออบรมจิตให้เสมอด้วย
 อากาศอยู่, ผัสสะทั้งหลายที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจ
 อันเกิดขึ้นแล้ว จักไม่กัสมุรุมจิตตั้งอยู่ ฉะนั้นเหมือนกัน.

๒๑

ลากสักการะและเสียงเยินยอ เป็นอันตรายแม้แต่พระอรหันต์

ภิกษุทั้งหลาย ! ลากสักการะและเสียงเยินยอ เป็นอันตรายที่ทารุณ แสบเผ็ด หยาบคาย ต่อการบรรลุ พระนิพพานอันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า.

ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าว “ลากสักการะและเสียงเยินยอ ว่าเป็นอันตราย แม้แก่ภิกษุผู้เป็นอรหันต์ สิ้นอาสวะแล้ว” ดังนี้.

ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดังนี้, ท่านพระอานนท์ ได้ทูลถามขึ้นว่า “ลากสักการะและเสียงเยินยอ เป็นอันตราย แก่ภิกษุผู้สิ้นอาสวะแล้ว ชนิดไรเล่า พระเจ้าข้า ?” ดังนี้.

อานนท์ ! เราหาได้กล่าวลากสักการะและเสียงเยินยอ ว่าเป็นอันตรายต่อเจโตวิมุตติอันไม่กลับกำเริบแล้วไม่.

อานนท์ ! แต่เรากล่าวลากสักการะและเสียงเยินยอ ว่าเป็นอันตรายต่อการอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรมนี้ ซึ่งภิกษุผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาท มีความเพียรพากิเลส มีตนส่งไปแล้วในธรรมเครื่องสงบ ได้ลุถึงแล้ว.

อานนท์ ! ลากสักการะและเสียงเหินยอเป็นอันตรายที่ทารุณ แสบเผ็ด หยาบคายต่อการบรรลुพระนิพพานอันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าด้วยอาการอย่างนี้.

อานนท์ ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ว่า

“เราทั้งหลาย จักไม่เชื่อใยในลากสักการะและเสียงเหินยอที่เกิดขึ้น.

อนึ่ง ลากสักการะและเสียงเหินยอที่เกิดขึ้นแล้ว ต้องไม่มาห่อหุ้มอยู่ที่จิตของเรา” ดังนี้.

อานนท์ ! พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ อย่างนี้แล.

๒๒

ลักษณะของผู้มีสติและสัมปชัญญะ

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุเป็นผู้มีสติเป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้เห็นกาย
ในกายอยู่เป็นประจำ มีความเพียรเผากิเลส มีสัมปชัญญะ
มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกออกเสียได้;

เป็นผู้เห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่เป็น
ประจำ ...;

เป็นผู้เห็นจิตในจิตอยู่เป็นประจำ ...;

เป็นผู้เห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่เป็นประจำ
มีความเพียรเผากิเลส มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณา
และโทมนัสในโลกออกเสียได้.

ภิกษุทั้งหลาย !

อย่างนี้แล เรียกว่า ภิกษุเป็นผู้มีสติ.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุเป็นผู้มีสัมปชัญญะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้รู้ตัว
รอบคอบในการก้าวไปข้างหน้า การถอยกลับไปข้างหลัง,
การแลดู การเหลียวดู, การคู้ การเหยียด, การทรงสังฆาฏิ
บาตร จีวร, การฉัน การตี๋ม การเคี้ยว การลิ้ม, การถ่าย
อุจจาระ ปัสสาวะ, การไป การหยุด, การนั่ง การนอน,
การหลับ การตื่น, การพูด การนิ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย !

อย่างนี้แล เรียกว่า ภิกษุเป็นผู้มีสัมปชัญญะ.

๒๓

สิ่งที่พระศาสดาถือว่าเป็นความอัศจรรย์

อานนท์ !

เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้ เธอพึงจำ สิ่งอันน่าอัศจรรย์
ไม่เคยมีมาแต่ก่อนของตถาคตข้อนี้ไว้.

อานนท์ !

ในกรณีนี้คือ :-

เวทนา เป็นของแจ่มแจ้งแก่ตถาคต

แล้วจึงเกิดขึ้น แล้วจึงตั้งอยู่ แล้วจึงดับไป

สัญญา เป็นของแจ่มแจ้งแก่ตถาคต

แล้วจึงเกิดขึ้น แล้วจึงตั้งอยู่ แล้วจึงดับไป

วิตก เป็นของแจ่มแจ้งแก่ตถาคต

แล้วจึงเกิดขึ้น แล้วจึงตั้งอยู่ แล้วจึงดับไป

อานนท์ !

เธอจงทรงจำสิ่งอันน่าอัศจรรย์ไม่เคยมีมาแต่ก่อน
ของตถาคตข้อนี้แล.

๒๔

จิตอธิษฐานการงาน

อานนท์ ! ฐานะที่ตั้งแห่งอนุสสติ มีเท่าไร ?

“มี ๕ อย่าง พระเจ้าข้า !”.

ดีละ ดีละ อานนท์ ! ถ้าอย่างนั้น

เธอจงทรงจำ ฐานะที่ตั้งแห่งอนุสสติที่ ๖ นี้ไว้

คือ ภิกษุในกรณีนี้

มีสติ ก้าวไป

มีสติ ถอยกลับ

มีสติ ยืนอยู่

มีสติ นั่งอยู่

มีสติ สำเร็จการนอนอยู่

มีสติ อธิษฐานการงาน

อานนท์ ! นี่เป็นฐานะที่ตั้งแห่งอนุสสติ

ซึ่งเมื่อบุคคลเจริญกระทำให้มากแล้ว

ย่อมเป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะ.

๒๕ การตั้งจิตก่อนนอน

อาณนท !

ถ้าเมื่อภิกษุนั้น ... จิตน้อมไปเพื่อ การนอน,

เธอก็ นอนด้วยการตั้งใจว่า

“บาปอกุศลธรรมทั้งหลาย กล่าวคือ อภิขณา
และโทมนัส จักไม่ไหลไปตามเราผู้นอนอยู่ ด้วยอาการ
อย่างนี้” ดังนี้ :

ในกรณีอย่างนี้

ภิกษุนั้น ชื่อว่า เป็นผู้มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม
ในกรณีแห่งการนอนนั้น.

๒๖

มืดมา...สว่างไป สว่างมา...ก็ยังคงสว่างไป

มหาราช ! ก็อย่างไร บุคคลเชื่อว่าเป็นผู้มีดี แล้วกลับสว่างต่อไป.

มหาราช ! บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นคนเกิดมาภายหลังในตระกูลอันต่ำทราม คือในตระกูลจันทาล ตระกูลพราน ตระกูลจักสาน ตระกูลทำรถ หรือตระกูลเทหยากเยื่อ ซึ่งเป็นคนยากจน มีข้าวและน้ำน้อย เป็นอยู่ฝืดเคือง มีอาหารและเครื่องนุ่งห่มหาได้โดยยาก เขาเป็นผู้มีผิวพรรณทราม ไม่น่าดู เตี้ยค่อม ชีโรคีตาบอด ง่อย กระจอก มีตัวตะแคงข้าง ไม่ค่อยจะมีข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่ และประทีปโคมไฟ แม้กระนั้น เขาก็ประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ครั้นเขาประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจา ใจแล้ว ครั้นตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์. มหาราช ! บุรุษพึงขึ้นจากแผ่นดินสู่บัลลังก์ หรือพึงขึ้น

จากบัลลังก์สู่หลังม้า หรือฟุ้งขึ้นจากหลังม้าสู่คอช้าง หรือฟุ้งขึ้นจากคอช้างสู่ปราสาท แม้ฉันใด มหาราช ! ตถาคตย่อมกล่าวว่าคุณคนนี้มีอุปไมยฉันนั้น.

มหาราช ! อย่างนี้แล บุคคลชื่อว่าเป็นผู้มืดแล้ว กลับสว่างต่อไป.

มหาราช ! ก็อย่างไร บุคคลชื่อว่าเป็นผู้สว่างแล้ว คงสว่างต่อไป

มหาราช ! บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นคนเกิด มาภายหลังในตระกูลสูง คือในสกุลกษัตริย์มหาศาล สกุลพราหมณ์มหาศาล หรือสกุลคหบดีมหาศาล อัน มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีทองและเงินพอดตัว มีอุปกรณ์แห่งทรัพย์พอดตัว มีทรัพย์และข้าวเปลือกพอดตัว เขามีรูปร่าง น่าดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยความเก๋ียงเกลา แห่งผิวพรรณอย่างยิ่ง ร่ำรวยด้วยข้าว ด้วยน้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่ และประทีปโคมไฟ เขาย่อมประพตีสุจริตด้วย กาย วาจา ใจ ครั้นเขาประพตีสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ แล้ว ครั้นตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์. มหาราช !

บุรุษพึงก้าวไปด้วยดีจากบัลลังก์สู่บัลลังก์ หรือพึงก้าวไปด้วยดีจากหลังม้าสู่หลังม้า หรือพึงก้าวไปด้วยดีจากคอช้างสู่คอช้าง หรือพึงก้าวไปด้วยดีจากปราสาทสู่ปราสาท แม้นันได มหาราช! ตถาคตย่อมกล่าวว่าบุคคลนี้มีอุปไมยฉัณนั้น.

มหาราช! อย่างนี้แล บุคคลชื่อว่าเป็นผู้สว่างแล้วคงสว่างต่อไป.

สีกา. ส. ๑๕/๑๓๖-๑๓๘/๓๙๓-๓๙๗.

๒๗

เหตุของความสามัคคีและความแตกแยก

ภิกษุทั้งหลาย ! ในทิศใดพวกภิกษุ มีความพร้อมเพรียงกัน มีความบันเทิงต่อกันและกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกัน เข้ากันได้สนิทเหมือนน้ำมันกับน้ำ มองดูกันด้วยสายตาแห่งความรักอยู่; ภิกษุทั้งหลาย ! ทิศนั้น เป็นที่ผาสุกแก่เรา แม้ต้องเดินไป (อย่างเหน็ดเหนื่อย) จะป่วยกล่าวไปใย ถึงการที่เพียงแต่นึกถึง. ในกรณีนี้ เราเชื่อแน่ว่า เป็นเพราะภิกษุเหล่านั้น ได้ละทิ้งธรรม ๓ อย่างเสียแล้ว และพากันมาถือกระทำให้มากในธรรม ๓ อย่าง.

ธรรม ๓ อย่าง อะไรบ้างเล่า ที่เธอละทิ้งเสียแล้ว ?

๓ อย่าง คือ :-

๑. กามวิตก ความตรึกในกาม
๒. พยาบาทวิตก ความตรึกในทางมุ่งร้าย
๓. วิหิงสาวิตก ความตรึกที่ก่อให้เกิดความลำบากทั้งแก่ตนและผู้อื่น

ธรรม ๓ อย่างเหล่านี้แล ที่พวกภิกษุเหล่านั้น ละทิ้งเสียแล้ว.

ก็ธรรม ๓ อย่าง อย่างไรเล่า ที่พวกภิกษุเหล่านั้น
พากันมาถือ กระทำเพิ่มพูนให้มาก ?

๓ อย่าง คือ :-

๑. เนกขัมมวิตก ความตรึกในการหลีกออก
จากความพัวพันในกาม

๒. อัปฺยาปาทวิตก ความตรึกในการไม่ทำ
ความมุ่งร้าย

๓. อวิหิงสาวิตก ความตรึกในการไม่ทำตน
และผู้อื่นให้ลำบาก

ธรรม ๓ อย่าง เหล่านี้แล ที่พวกภิกษุเหล่านั้น
พากันมาถือ กระทำเพิ่มพูนให้มาก.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในทิศใด พวกภิกษุ มีความ
พร้อมเพรียงกัน มีความบันเทิงต่อกันและกัน ไม่
ทะเลาะวิวาทกัน เข้ากันและกันได้สนิทเหมือนน้ำนม
กับน้ำ มองดูกันและกันด้วยสายตาแห่งความรักอยู่;
ภิกษุทั้งหลาย ! ทิศนั้นเป็นที่ผาสุกแก่เรา แม้ต้องเดินไป
(อย่างเห็นัดเห็น้อย) จะป่วยกล่าวไปไยถึงการที่เพียงแต่นึกถึง.

ในกรณีนี้ เราเชื่อแน่ว่า เป็นเพราะพวกภิกษุเหล่านั้น
ได้ละทิ้งธรรม ๓ อย่างเหล่านั้นเสียแล้วและพากันมาถือ
กระทำให้มากในธรรม ๓ อย่างเหล่านี้แทน.

ติ. ย. ๒๐/๒๕๕-๓๖๕/๕๖๔.

๒๘

ความอยาก (ตัณหา)

คือ ต้นเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท

เพราะอาศัยตัณหา (ความอยาก) จึงมี การ
แสวงหา (ปริเยสนา);

เพราะอาศัยการแสวงหา จึงมี การได้ (ลาโภ);

เพราะอาศัยการได้ จึงมี ความปลงใจรัก (วินิจฺฉโย);

เพราะอาศัยความปลงใจรัก จึงมี ความกำหนด
ด้วยความพอใจ (ฉนฺทราโค);

เพราะอาศัยความกำหนดด้วยความพอใจ จึงมี
ความสยบมัวเมา (อชฺโณส่าน);

เพราะอาศัยความสยบมัวเมา จึงมี ความจับอก
จับใจ (ปริคฺคโท);

เพราะอาศัยความจับอกจับใจ จึงมี ความตระหนี่
(มจฺฉริย);

เพราะอาศัยความตระหนี่ จึงมี การหวงกั้น
(อารกฺโข);

เพราะอาศัยการหวงกั้น จึงมี เรื่องราวอันเกิด
จากการหวงกั้น (อารกฺขาธิกรณฺ); กล่าวคือ การใช้อาวุธ
ไม่มีคม การใช้อาวุธมีคม การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท
การกล่าวคำหยาบว่า “มึง ! มึง !” การพูดคำส่อเสียด
และการพูดเท็จทั้งหลาย : ธรรมอันเป็นบาปอกุศลเป็น
อเนก ย่อมเกิดขึ้นพร้อม ด้วยอาการอย่างนี้.

มหา. ที. ๑๐/๖๗-๗๒/๕๘-๕๙.

๒๙ กฎธรรมชาติ

อิมัสฺมิง สะติ อิทัง โหติ;

เมื่อสิ่งนี้ “มี” สิ่งนี้ ย่อมมี

อิมัสฺสุปปาทา อิทัง อุปฺปชฺชติ;

เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น

อิมัสฺมิง อะสะติ อิทัง นะ โหติ;

เมื่อสิ่งนี้ “ไม่มี” สิ่งนี้ ย่อมไม่มี

อิมัสฺสะ นิโรธา อิทัง นิรุชฺฌติ.

เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับไป.

๓๐

เหตุแห่งการเบียดเบียน

“ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ! อะไรเป็นเครื่องผูกพันเทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ทั้งหลาย อันมีอยู่เป็นหมู่ๆ (ซึ่งแต่ละหมู่) प्रารณนาอยู่ว่า เราจักเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีข้าศึก ไม่มี การเบียดเบียนแก่กันและกัน แต่แล้วก็ไม่สามารถจักเป็นผู้อยู่อย่าง ผู้ไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีข้าศึก ไม่มีเบียดเบียนแก่กันและกันเล่า พระเจ้าข้า ?”.

จอมเทพ ! ความอิจฉา (อิสสา) และความ ตระหนี่ (มัจฉริยะ) นั้นแล เป็นเครื่องผูกพันเทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ทั้งหลาย อันมีอยู่เป็นหมู่ๆ (ซึ่งแต่ละหมู่) प्रารณนาอยู่ว่า เราจักเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มี ข้าศึก ไม่มี การเบียดเบียนแก่กันและกัน แต่แล้วก็ไม่สามารถ จักเป็นผู้อยู่อย่างผู้ไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีข้าศึก ไม่มี การ เบียดเบียนแก่กันและกันได้.

“ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ! ก็ความอิจฉาและความ ตระหนี่นั้น มีอะไรเป็นต้นเหตุ (นิทาน) มีอะไรเป็นเครื่องก่อกวน (สมุทัย) มีอะไรเป็นเครื่องทำให้เกิด (ชาติกะ) มีอะไรเป็นแดนเกิด (ปกวะ) ? เมื่ออะไรมีอยู่ ความอิจฉาและความตระหนี่จึงมี ? เมื่ออะไรไม่มีอยู่ ความอิจฉาและความตระหนี่จึงไม่มี พระเจ้าข้า ?”.

จอมเทพ ! ความอิจฉาและความตระหนี่นั้น
มีสิ่งอันเป็นที่รักและสิ่งอันไม่เป็นที่รัก (ปิยาบุปิย) นั้นแล
เป็นต้นเหตุ ... ฯลฯ... เมื่อสิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รัก
ไม่มีอยู่ ความอิจฉาและความตระหนี่ก็ไม่มี.

“ข้าแต่พระองค์ผู้วิรุทกษ ! ก็สิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รักนั้นแล้ว มีอะไรเป็นต้นเหตุ ... ฯลฯ... ? เมื่ออะไรมีอยู่ สิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รักจึงมี ? เมื่ออะไรไม่มีอยู่ สิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รักจึงไม่มี พระเจ้าข้า ?”.

จอมเทพ ! สิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รักนั้น
มีฉันทะ (ความพอใจ) เป็นต้นเหตุ ... ฯลฯ... เมื่อฉันทะ
ไม่มีอยู่ สิ่งเป็นที่รักและสิ่งไม่เป็นที่รักก็ไม่มี...

๓๑

ความพอใจใด ความพอใจนั้น
คือ เหตุเกิดแห่งทุกข์

“ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วใน อดีต
ทุกข์ทั้งหมดนั้น
มีฉันทะ (ความพอใจ) เป็นมูล มีฉันทะเป็นเหตุ
เพราะว่า ฉันทะเป็นมูลเหตุแห่งทุกข์;

และทุกข์ใด ๆ อันจะเกิดขึ้นใน อนาคต
ทุกข์ทั้งหมดนั้น
ก็มีฉันทะ (ความพอใจ) เป็นมูล มีฉันทะเป็นเหตุ
เพราะว่า ฉันทะเป็นมูลเหตุแห่งทุกข์”.

๓๒

ธรรมอันเป็นไปเพื่อความเจริญไม่เสื่อม (อภิธานิยธรรม)

พราหมณ์ ! ถ้าธรรมทั้ง ๗ อย่างนั้น คงตั้งอยู่ในพวกเจ้าวัชชี หรือเจ้าวัชชีจักตั้งตนอยู่ในธรรมทั้ง ๗ อย่างเหล่านั้นแล้ว, พราหมณ์ ! อันนั้น ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญอย่างเดียว หากความเสื่อมมิได้.

(ต่อไปนี้เป็นตัวธรรมเจ็ดประการที่ตรัสแก่พระอานนท์ ซึ่งวัสสการพราหมณ์ก็นั่งฟังอยู่ด้วย)

(๑) อานนท์ ! พวกเจ้าวัชชีประชุมกันเนื่อง ๆ ประชุมกันโดยมาก...

(๒) อานนท์ ! พวกเจ้าวัชชีพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเล็กประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พวกเจ้าวัชชี จะต้องทำ...

(๓) อานนท์ ! พวกเจ้าวัชชีมิได้บัญญัติข้อที่มิได้บัญญัติไว้ มิได้ถอนข้อที่บัญญัติไว้แล้ว, แต่ประพฤตินั้นวัชชีธรรมตามที่ได้บัญญัติไว้...

(๔) อานนท์ ! พวกเจ้าวัชชีสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ท่านที่เป็นประธานของเจ้าวัชชี ตั้งใจฟังคำสั่งของท่านผู้นั้น...

(๕) อานนท์ ! พวกเจ้าวัชชีมิได้ลบหลู่ ดูกุศตรี ที่เป็นเจ้าหญิง หรือกุมารีในสกุล...

(๖) อานนท์ ! พวกเจ้าวัชชีสักการะ เคารพ นับถือ บูชา เจดีย์ทั้งภายในและภายนอก มิได้ปล่อยละเลย ให้ทานที่เคยให้ ให้กิจที่เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้น และให้พิธีกรรมที่ประกอบด้วยธรรม, เสื่อมเสียไป...

(๗) อานนท์ ! พวกเจ้าวัชชีเตรียมเครื่องต้อนรับไว้พร้อม เพื่อพระอรหันต์ทั้งหลายว่า “พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แคว้นนี้, ที่มาแล้วพึงอยู่สุขสำราญ เกิด” ดังนี้...

อานนท์ ! เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นความเจริญแก่เจ้าวัชชีอย่างเดียว หากความเสื่อมมิได้.

๓๓

เหตุให้ศาสนาเจริญ

ภิกษุทั้งหลาย ! มูลเหตุ ๔ ประการเหล่านี้
ย่อมทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ ไม่เลอะเลือน
จนเสื่อมสูญไป.

๔ ประการ อะไรบ้างเล่า ? ๔ ประการ คือ :-

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้
เล่าเรียนสูตรอันถือกันมาถูก ด้วยบทพหุญชนะที่ใช้กันถูก
ความหมายแห่งบทพหุญชนะที่ใช้กันก็ถูก ย่อมมีนัยอัน
ถูกต้องเช่นนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็น มูลกรณีทีหนึ่ง ซึ่งทำให้
พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! อีกอย่างหนึ่ง, พวกภิกษุ
เป็นคนว่าง่าย ประกอบด้วยเหตุที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย
อดทน ยอมรับคำสั่งสอนโดยความเคารพหนักแน่น

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็น มูลกรณีที่สอง ซึ่งทำให้
พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ! อีกอย่างหนึ่ง, พวกภิกษุเหล่าใด เป็นพหูสูต คล่องแคล่วในหลักพระพุทธรจนาธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา (แม่บท) พวกภิกษุเหล่านั้นเอาใจใส่ บอกสอน เนื้อความแห่งสูตรทั้งหลายแก่คนอื่น ๆ เมื่อท่านเหล่านั้นล่วงลับไป สูตรทั้งหลาย ก็ไม่ขาด ผู้เป็นมูลราก (อาจารย์) มีที่อาศัยสืบกันไป

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็น มูลกรณีทีสาม ซึ่งทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ! อีกอย่างหนึ่ง, พวกภิกษุผู้เถระ ไม่ทำการสะสมบริกขาร ไม่ประพฤตีย่อหย่อนในไตรสิกขา ไม่มีจิตตกต่ำด้วยอำนาจแห่งนิรณัน มุ่งหน้าไปในกิจแห่งวิเวกธรรม ย่อมปรารภความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้ง พวกภิกษุที่บวชในภายหลัง ได้เห็นพระเถระเหล่านั้น ทำแบบฉบับเช่นนั้นไว้ ก็ถือเอาเป็นแบบอย่าง, พวกภิกษุรุ่นหลังจึงเป็นพระที่ไม่ทำการสะสมบริกขาร ไม่ประพฤตีย่อหย่อนในไตรสิกขา ไม่มีจิตตกต่ำ

ด้วยอำนาจแห่งนิรโรค มุ่งหน้าไปในกิจแห่งวิเวกธรรม
ยอมปรารถนาความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุ
สิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้ง.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็น มูลกรณีที่ดี ซึ่งทำให้
พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป.

ภิกษุทั้งหลาย ! มูลเหตุ ๔ ประการเหล่านี้แล
ยอมทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญ
ไปเลย.

๓๔

เหตุให้ศาสนาเสื่อม

ภิกษุทั้งหลาย !

มูลเหตุ ๔ ประการเหล่านี้ ที่ทำให้พระสังฆธรรม
เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป.

๔ ประการ อะไรบ้างเล่า ? ๔ ประการคือ :-

(๑) ภิกษุทั้งหลาย ! พวกภิกษุเล่าเรียนสูตร
อันถือกันมาผิด ด้วยบทพยัญชนะที่ใช้กันผิด; เมื่อ
บทและพยัญชนะใช้กันผิดแล้ว แม้ความหมายก็มีนัยอัน
คลาดเคลื่อน.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็น มูลกรณีทีหนึ่ง ซึ่งทำให้
พระสังฆธรรมเลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ! อีกอย่างหนึ่ง, พวกภิกษุ
เป็นคนว่ายาก ประกอบด้วยเหตุที่ทำให้เป็นคนว่ายาก
ไม่อดทน ไม่ยอมรับคำตักเตือนโดยความเคารพหนักแน่น.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็น มูลกรณีที่สอง ซึ่งทำให้
พระสังฆธรรมเลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ! อีกอย่างหนึ่ง, พวกภิกษุเหล่าใด เป็นพหูสูต คล่องแคล่วในหลักพระพุทธวจนทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา (แม่บท) ภิกษุเหล่านั้นไม่ได้เอาใจใส่บอกสอนใจความแห่งสูตรทั้งหลายแก่คนอื่น ๆ เมื่อท่านเหล่านั้นล่วงลับไป สูตรทั้งหลายก็เลยขาดผู้เป็นมูลราก (อาจารย์) ไม่มีที่อาศัยสืบไป.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เป็น มูลกรณีที่สาม ซึ่งทำให้พระสังฆกรรมเลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ! อีกอย่างหนึ่ง พวกภิกษุชั้นเถระ ทำการสะสมบริกขาร ประพฤติย่อหย่อนในไตรสิกขา มีจิตดำด้วยอำนาจแห่งนิรวณฺ์ ไม่เหลียวแลในกิจแห่งวิเวกธรรม ไม่ปรารภความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งในสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้ง ผู้บวชในภายหลังได้เห็นพวกเถระเหล่านั้นทำแบบแผนเช่นนั้นไว้ ก็ถือเอาไปเป็นแบบอย่าง จึงทำให้เป็นผู้ทำการสะสมบริกขารบ้าง ประพฤติย่อหย่อนในไตรสิกขา มีจิตดำด้วยอำนาจแห่งนิรวณฺ์ ไม่เหลียวแลในกิจแห่งวิเวกธรรม ไม่ปรารภความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง

ยังไม่ถึง เพื่อบรรลูละกัษณ์ที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยัง
ไม่ทำให้แจ้ง ตามกันสืบไป.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เป็น มูลกรณีทีสี่ ซึ่งทำให้
พระสังฆกรรมเลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป.

ภิกษุทั้งหลาย ! มูลเหตุ ๔ ประการเหล่านี้แล
ที่ทำให้พระสังฆกรรมเลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป.

จตุกก. ย. ๒๑/๑๙๗/๑๖๐.

๓๕ สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง

ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง (อนิจฺจ).

ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย ไม่ยั่งยืน (อฏฺฐ).

ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย

เป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้ (อนสุสาลิก).

ภิกษุทั้งหลาย ! เพียงเท่านี้ก็พอแล้วเพื่อจะ
เป้าหมายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด
พอแล้วเพื่อจะปล่อยวาง.

ภิกษุทั้งหลาย ! ขุนเขาสิเนรุโดยยาว ๘๔,๐๐๐
โยชน์* โดยกว้าง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ หยั่งลงในมหาสมุทร
๘๔,๐๐๐ โยชน์ สูงขึ้นจากผิวพื้นสมุทร ๘๔,๐๐๐ โยชน์ :-

ภิกษุทั้งหลาย ! มีสมัยซึ่งล่วงไปหลายปี
หลายร้อยปี หลายพันปี หลายแสนปี ที่ฝนไม่ตกเลย.
เมื่อฝนไม่ตก(ตลอดเวลาเท่านี้)ป่าใหญ่ ๆ อันประกอบด้วย
พีชคาม ภูตคาม ไม้ หยูกยาและหญ้าทั้งหลาย

* ๑ โยชน์ = ๑๖ กิโลเมตร

ยอมเฉา ย่อมเหี่ยวแห้ง มีอยู่ไม่ได้ (นี่ฉันใด);
 ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง ฉะนั้น, สังขาร
 ทั้งหมด ไม่ยั่งยืน ฉะนั้น, สังขารทั้งหลาย เป็นสิ่งที่หวัง
 อะไรไม่ได้ ฉะนั้น. ภิกษุทั้งหลาย ! เพียงเท่านั้นก็พอแล้ว
 เพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลาย
 กำหนด พอแล้วเพื่อจะปล่อยวาง.

ภิกษุทั้งหลาย ! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบาง
 คราวโดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล อาทิตยดวงที่สอง
 ย่อมปรากฏ. เมื่อดวงอาทิตยดวงที่สองปรากฏ, แม่น้ำน้อย
 หนองบึง ทั้งหมดก็งวดแห้งไป ไม่มีอยู่ (นี่ฉันใด);
 ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง ฉะนั้น,
 สังขารทั้งหลาย ไม่ยั่งยืน ฉะนั้น, สังขารทั้งหลาย เป็นสิ่งที่
 หวังอะไรไม่ได้ ฉะนั้น. ภิกษุทั้งหลาย ! เพียงเท่านั้น
 ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อ
 จะคลายกำหนด พอแล้วเพื่อจะปล่อยวาง.

ภิกษุทั้งหลาย ! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบาง
 คราวโดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล อาทิตยดวงที่สาม

ย่อมปรากฏ. เมื่อดวงอาทิตย์ดวงที่สามปรากฏ, แม่น้ำสายใหญ่ ๆ เช่น แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภู มหิ ทั้งหมดก็งวดแห้งไป ไม่มีอยู่ (นี้ฉันใด); ภิกษุทั้งหลาย ! สังฆารทั้งหลาย ไม่เที่ยง ฉะนั้น, สังฆารทั้งหลาย ไม่ยั่งยืน ฉะนั้น, สังฆารทั้งหลาย เป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้ ฉะนั้น. ภิกษุทั้งหลาย ! เพียงเท่านี้ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังฆารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด พอแล้วเพื่อจะปล่อยวาง.

ภิกษุทั้งหลาย ! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราวโดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล อาทิตย์ดวงที่สี่ ย่อมปรากฏ. เมื่อดวงอาทิตย์ดวงที่สี่ปรากฏ, มหาสระทั้งหลาย อันเป็นที่เกิดแห่งแม่น้ำใหญ่ ๆ เช่น แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภู มหิ มหาสระเหล่านั้นทั้งหมดก็งวดแห้งไป ไม่มีอยู่ (นี้ฉันใด); ภิกษุทั้งหลาย ! สังฆารทั้งหลาย ไม่เที่ยง ฉะนั้น, สังฆารทั้งหลาย ไม่ยั่งยืน ฉะนั้น, สังฆารทั้งหลาย เป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้ ฉะนั้น. ภิกษุทั้งหลาย ! เพียงเท่านี้ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังฆารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด พอแล้วเพื่อจะปล่อยวาง.

ภิกษุทั้งหลาย ! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราวโดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล อาทิตยดวงที่ห้า ย่อมปรากฏ. เมื่อดวงอาทิตยดวงที่ห้าปรากฏ, น้ำในมหาสมุทรอันลึกร้อยโยชน์ ก็งวดลง น้ำในมหาสมุทรอันลึกสอง-สาม-สี่-ห้า-หก-เจ็ดร้อยโยชน์ ก็งวดลง เหลืออยู่เพียงเจ็ดชั่วต้นตาล ก็มี เหลืออยู่เพียงหก-ห้า-สี่-สาม-สอง กระทั่งหนึ่งชั่วต้นตาล ก็มี งวดลงเหลืออยู่เพียงเจ็ดชั่วบุรุษ ก็มี เหลืออยู่เพียงหก-ห้า-สี่-สาม-สอง-หนึ่ง กระทั่งครึ่งชั่วบุรุษ ก็มี งวดลง เหลืออยู่เพียงแค่สะเอว เพียงแค่เข่า เพียงแค่ข้อเท้า กระทั่งเหลืออยู่ ลึกเท่า น้ำในรอยเท้าโค ในที่นั้นๆ เช่นเดียวกับน้ำในรอยเท้าโค เมื่อฝนเม็ดใหญ่เริ่มตกในฤดูสารทลงมาในที่นั้นๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะการปรากฏแห่งอาทิตยดวงที่ห้า น้ำในมหาสมุทรไม่มีอยู่แม้สักว่าองคุลีเดียว (นี้ฉันใด); ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยงฉันนั้น, สังขารทั้งหลาย ไม่ยั่งยืน ฉันนั้น, สังขารทั้งหลาย เป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้ ฉันนั้น. ภิกษุทั้งหลาย ! เพียงเท่านี้ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนด พอแล้วเพื่อจะปล่อยวาง.

ภิกษุทั้งหลาย ! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราวโดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล อาทิตยดวงที่หก ย่อมปรากฏ. เพราะความปรากฏแห่งอาทิตยดวงที่หก, มหาปฐพีนี้และขุนเขาสิเนรุ ก็มีวันขึ้น ยิ่งขึ้นและยิ่งขึ้น เปรียบเหมือนเตาเผาหม้อ อันนายช่างหม้อ สุมไฟแล้ว ย่อมมีควันขึ้นโขมง ยิ่งขึ้นและยิ่งขึ้น ฉะนั้น (นี้ฉันใด); ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง ฉะนั้น, สังขารทั้งหลาย ไม่ยั่งยืน ฉะนั้น, สังขารทั้งหลาย เป็นสิ่งที่หวังอะไรไม่ได้ ฉะนั้น. ภิกษุทั้งหลาย ! เพียงเท่านี้ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้ว เพื่อจะคลายกำหนด พอแล้วเพื่อจะปล่อยวาง.

ภิกษุทั้งหลาย ! มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราวโดยการล่วงไปแห่งกาลนานไกล อาทิตยดวงที่เจ็ด ย่อมปรากฏ. เพราะความปรากฏแห่งอาทิตยดวงที่เจ็ด, มหาปฐพีนี้และขุนเขาสิเนรุ ย่อมมีไฟลุกโพลง ๆ มีเปลวเป็นอันเดียวกัน. เมื่อมหาปฐพีนี้และขุนเขาสิเนรุ อันไฟเผาอยู่ ไหม้อยู่อย่างนี้ เปลวไฟถูกลมพัดขึ้นไป จนถึงพรหมโลก. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อขุนเขาสิเนรุ ถูกไฟเผาอยู่ ไหม้อยู่ วินาศอยู่ อันกองไฟท่วมทับแล้ว,

ยอดทั้งหลายอันสูงร้อยโยชน์บ้าง สอง-สาม-สี่-ห้า ร้อยโยชน์บ้าง ก็พังทำลายไป. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อ มหาปรุพีนี้และขุนเขาสีเนรุอันไฟเผาอยู่ ไหม้อยู่, ซี้เถ้า และเขม่าย่อมไม่ปรากฏ เหมือนเมื่อเนยใส หรือน้ำมัน ถูกเผา ซี้เถ้าและเขม่าย่อมไม่ปรากฏ ฉะนั้น (นี่ฉันใด); ภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง ฉะนั้น, สังขารทั้งหลาย ไม่ยั่งยืน ฉะนั้น, สังขารทั้งหลาย เป็น สิ่งที่หวังอะไรไม่ได้ ฉะนั้น. ภิกษุทั้งหลาย ! เพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเปื้อน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อ จะคลายกำหนด พอแล้วเพื่อจะปล่อยวาง.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในข้อความนั้น ใครจะคิด ใครจะเชื่อ ว่า “ปรุพีนี้และขุนเขาสีเนรุจักลุกไหม้ จักวินาศ จักสูญสิ้นไปได้” นอกเสียจาก พวกมิบอันเห็นแล้ว.

๓๖ ผลจากความไม่มีธรรมะของมนุษย์ (อย่างเขา)

ภิกษุทั้งหลาย ! สมัยใดราชา(ผู้ปกครอง)ทั้งหลาย
ไม่ตั้งอยู่ในธรรม, สมัยนั้น ราชยุตต์ (ข้าราชการ) ทั้งหมด
ก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม;

เมื่อ ราชยุตต์ทั้งหลาย ไม่ตั้งอยู่ในธรรม, พราหมณ์
และคหบดีทั้งหลาย ก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม;

เมื่อ พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ไม่ตั้งอยู่ใน
ธรรม, ชาวเมืองและชาวชนบททั้งหลาย ก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม;

เมื่อ ชาวเมืองและชาวชนบททั้งหลาย ไม่ตั้งอยู่
ในธรรม, ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ก็มีปวิวรรต (การเคลื่อนที่,
การหมุนเวียน) ไม่สม่ำเสมอ;

เมื่อ ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ มีปวิวรรต
ไม่สม่ำเสมอ, ดาวนักษัตรและดาวทั้งหลาย ก็มีปวิวรรต
ไม่สม่ำเสมอ;

เมื่อ ดาวนักษัตรและดาวทั้งหลาย มีปรีวรรต
ไม่สม่าเสมอ, คีนและวัน ก็มีปรีวรรตไม่สม่าเสมอ;

เมื่อ คีนและวัน มีปรีวรรตไม่สม่าเสมอ, เดือน
และปักษ์ ก็มีปรีวรรตไม่สม่าเสมอ;

เมื่อ เดือนและปักษ์ มีปรีวรรตไม่สม่าเสมอ,
ฤดูและปี ก็มีปรีวรรตไม่สม่าเสมอ;

เมื่อ ฤดูและปี มีปรีวรรตไม่สม่าเสมอ, ลม
(ทุกชนิด) ก็พัดไปไม่สม่าเสมอ;

เมื่อ ลม (ทุกชนิด) พัดไปไม่สม่าเสมอ, ปัญชสา
(ระบบแห่งทิศทางลมอันถูกต้อง) ก็แปรปรวน;

เมื่อ ปัญชสา แปรปรวน, เทวดาทั้งหลาย ก็
ระส่ำระสาย;

เมื่อ เทวดาทั้งหลาย ระส่ำระสาย, ฝนก็ตกลงมา
อย่างไม่เหมาะสม;

เมื่อ ฝนตก ลงมาอย่างไม่เหมาะสม, พืชพรรณ
ข้าวทั้งหลาย ก็แก่และสุกไม่สม่าเสมอ;

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อมนุษย์ทั้งหลาย บริโภค
พืชพรรณข้าวทั้งหลายอันมีความแก่และสุกไม่สม่ำเสมอ
ก็กลายเป็นผู้มีอายุสั้น ผิวพรรณทราม ทูพลภาพและ
มีโรคภัยไข้เจ็บมาก.

(ข้อความต่อไปนี้ ได้ตรัสถึงภาวะการณ์ที่ตรงกันข้าม
ผู้ศึกษาพึงทราบโดยนัยตรงกันข้าม ตลอดสาย).

จตุกก. อ๋ ๒๑/๙๗/๗๐.

๓๗

ผลจากความไม่มีธรรมะของมนุษย์ (อย่างหนัก)

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อพระราชามีการกระทำชนิดที่เป็นไปแต่เพียงเพื่อการคุ้มครองอารักขา, แต่มิได้เป็นไปเพื่อการกระทำให้เกิดทรัพย์ แก่บุคคลผู้ไม่มีทรัพย์ทั้งหลาย ดังนั้นแล้ว ความยากจนขัดสน ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

เพราะความยากจนขัดสนเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด อทินนาทาน (ลักทรัพย์) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

เพราะอทินนาทานเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด การใช้ศัสตราวุธโดยวิธีการต่าง ๆ ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

เพราะการใช้ศัสตราวุธโดยวิธีการต่าง ๆ เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด ปาณาติบาต (ซึ่งหมายถึงการฆ่ามนุษย์ด้วยกัน) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

เพราะปาณาติบาตเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้า
ถึงที่สุด มุสาวาท (การหลอกลวงคดโกง) ก็เป็นไปอย่าง
กว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาจาก ๘ หมื่นปี
เหลือเพียง ๔ หมื่นปี)

เพราะมุสาวาทเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้า
ถึงที่สุด ปิสุณาวาท (การพุดจายุแหย่เพื่อการแตกกันเป็นก๊ก
เป็นหมู่ ทำลายความสามัคคี) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้า
ถึงที่สุด;

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๒ หมื่นปี)

เพราะปิสุณาวาทเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้า
ถึงที่สุด กาเมสุมิจณาจาร (การทำชั่ว การละเมิดของรักของ
บุคคลอื่น) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๑ หมื่นปี)

เพราะกาเมสุมิจณาจารเป็นไปอย่างกว้างขวาง
แรงกล้าถึงที่สุด ฝรุสวาท และ สัมผัสปลาวาท (การใช้
คำหยาบ และคำพูดเพื่อเจ้าเพื่อความสำราญ) ก็เป็นไปอย่าง
กว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๕ พันปี)

เพราะผรุสวาทและสัมผัปปลาปวาทเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด อภิขณาและพยาบาท (แผนการกอบโกยและการทำลายล้าง) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๒,๕๐๐-๒,๐๐๐ ปี)

เพราะอภิขณาและพยาบาทเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด มิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิดชนิดเห็นกงจักรเป็นดอกบัว นิยมความชั่ว) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด;

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๑,๐๐๐ ปี)

เพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด (อกุศล) ธรรมทั้งสาม คือ อัมมราคะ (ความยินดีที่ไม่เป็นธรรม) วิสมโลภะ (ความโลภไม่สิ้นสุด) มิจฉาธรรม (การประพฤติตามอำนาจกิเลส) ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด (อย่างไม่แยกกัน);

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุขัยถอยลงมาเหลือเพียง ๕๐๐ ปี)

เพราะ (อกุศล) ธรรมทั้งสาม ... นั้นเป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด (อกุศล) ธรรมทั้งหลาย คือ

ไม่ปฏิบัติอย่างถูกต้องในมารดา, บิดา, สมณพราหมณ์
 ไม่มีกุลเชฏฐาปจายนธรรม (ความอ่อนน้อมตามฐานะสูงต่ำ)
 ก็เป็นไปอย่างกว้างขวางแรงกล้าถึงที่สุด.

(ในสมัยนี้ มนุษย์มีอายุชั้ยถอยลงมาเหลือเพียง ๒๕๐-
 ๒๐๐-๑๐๐ ปี)

สมัยนั้น จักมีสมัยที่มนุษย์มีอายุชั้ยลดลงมา
 เหลือเพียง ๑๐ ปี (จักมีลักษณะแห่งความเสื่อมเสียมีประการ
 ต่างๆ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า) : หญิงอายุ ๕ ปี ก็มีบุตร;
 รสทั้งห้า คือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และ
 รสเค็ม ก็ไม่ปรากฏ; มนุษย์ทั้งหลาย กินหญ้าที่เรียกว่า
 กุฑ์รุสะกะ (ซึ่งนิยมแปลกันว่าหญ้ากับแก) แทนการกินข้าว;
 กุศลกรรมบถหายไป ไม่มีร่องรอย, อกุศลกรรมบถ
 รุ่งเรืองถึงที่สุด; ในหมู่มนุษย์ ไม่มีคำพูดว่ากุศล จึงไม่มี
 การทำกุศล; มนุษย์สมัยนั้น จักไม่ยกย่องสรรเสริญ ความ
 เคารพเกื้อกูลต่อมารดา (มัตเตยยธรรม), ความเคารพ
 เกื้อกูลต่อบิดา (เปตเตยยธรรม), ความเคารพเกื้อกูลต่อ
 สมณะ (สามัญญธรรม), ความเคารพเกื้อกูลต่อพราหมณ์
 (พรหมัญญธรรม), และกุลเชฏฐาปจายนธรรม, เหมือนอย่าง
 ที่มนุษย์ยกย่องกันอยู่ในสมัยนี้; ไม่มีคำพูดว่า แม่ น้ำชาย

นำหญิง พ่อ อา ลุง ป้า ภรรยาของอาจารย์ และคำพูดว่า
 เมียของครู; สัตว์โลกจักกระทำการสัมเมท (สมสู่สำส่อน)
 เช่นเดียวกันกับแพะ แกะ ไก่ สุกร สุนัข สุนัขจิ้งจอก;
 ความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดฆ่า
 เป็นไปอย่างแรงกล้า แม้ในระหว่างมารดากับบุตร บุตรกับ
 มารดา บิดากับบุตร บุตรกับบิดา พี่กับน้อง น้องกับพี่ พี่ชาย
 และหญิง เหมือนกับที่นายพรานมีความรู้สึกต่อเนื้อทั้งหลาย.

ในสมัยนั้น จักมี สัตถันตรกัปปี (การใช้ศัสตราวุธ
 ติดต่อกันไม่หยุดหย่อน) ตลอดเวลา ๗ วัน : สัตว์ทั้งหลาย
 เหล่านั้น จักมีความสำคัญแก่กันและกัน รวากะว่า
 เนื้อ; แต่ละคนมีศัสตราวุธในมือ ปลงชีวิตซึ่งกันและ
 กันราวกะว่า ฆ่าปลา ฆ่าเนื้อ.

(มีมนุษย์หลายคน ไม่เข้าร่วมวงสัตถันตรกัปปีด้วย
 ความกลัว หนีไปซ่อนตัวอยู่ในที่ที่พอจะซ่อนตัวได้ตลอด ๗ วัน
 แล้วกลับออกมาพบกันและกัน ยินดีสวมกอดกัน กล่าวแก่กันและ
 กันในที่นั้นว่า มิใช่คดีที่รอดมาได้ แล้วก็ตกลงกันในการตั้งต้น
 ประพฤติธรรมกันใหม่ต่อไป ชีวิตมนุษย์ก็ค่อยเจริญขึ้น จาก ๑๐ ปี
 ตามลำดับๆ จนถึงสมัย ๘ หมื่นปี อีกครั้งหนึ่ง จนกระทั่งเป็นสมัย
 แห่งศาสนาของพระพุทธเจ้ามีพระนามว่า เมตเตยยสัมมาสัมพุทธะ).

๓๘

ข้อควรทราบเกี่ยวกับอกุศลมูล (ราคะ โทสะ โมหะ)

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าพวกปริพพาชกเดียรฉัตรย์
เหล่าอื่นจะฟังถามอย่างนี้ว่า

“อาวุโส ! ธรรม ๓ อย่างเหล่านี้ มีอยู่ คือ ราคะ โทสะ โมหะ.
อาวุโส ! อะไรเป็นความผิดแปลก อะไรเป็นความแตกต่าง อะไรเป็น
เครื่องแสดงความต่าง ระหว่างธรรม ๓ อย่างเหล่านั้น ?” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอถูกถามอย่างนี้แล้ว ฟัง
พยากรณ์แก่เขาว่า “อาวุโส ! ราคะมีโทษน้อย คลายช้า,
โทสะมีโทษมาก คลายเร็ว, โมหะมีโทษมาก คลายช้า”.

ถ้าเขาถามว่า “อาวุโส ! อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัย
ที่ทำให้ราคะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือราคะที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นไป
เพื่อความเจริญโดยยิ่ง เพื่อความไพบูลย์ ?” ดังนี้.

คำตอบฟังมีว่า สุกนิमित (สิ่งที่แสดงให้รู้สึกว่างาม);
คือเมื่อเขาทำในใจซึ่งสุกนิमितโดยไม่แยบคาย ราคะที่ยัง
ไม่เกิดก็เกิดขึ้น และราคะที่เกิดอยู่แล้ว ก็เป็นไปเพื่อ
ความเจริญโดยยิ่ง เพื่อความไพบูลย์. อาวุโส ! นี่คือเหตุ
นี่คือปัจจัย.

ถ้าเขาถามอีกว่า “อาวุโส! อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้โทสะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือโทสะที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นไปเพื่อความเจริญโดยยิ่ง เพื่อความไพบุลย์?” ดังนี้.

คำตอบพึงมีว่า ปฏิกุณนิमित (สิ่งที่แสดงให้รู้สึกกระทบกระทั่ง); คือเมื่อเขาทำในใจซึ่งปฏิกุณนิमितโดยไม่แยบคาย โทสะที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น และโทสะที่เกิดอยู่แล้ว ก็เป็นไปเพื่อความเจริญโดยยิ่ง เพื่อความไพบุลย์. อาวุโส ! นี่คือเหตุ นี่คือปัจจัย.

ถ้าเขาถามอีกว่า “อาวุโส! อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้โมหะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือโมหะที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นไปเพื่อความเจริญโดยยิ่ง เพื่อความไพบุลย์?” ดังนี้.

คำตอบพึงมีว่า อโยนิโสมนสิการ (การกระทำในใจโดยไม่แยบคาย); คือเมื่อทำในใจโดยไม่แยบคาย โมหะที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น และโมหะที่เกิดอยู่แล้วก็เป็นไปเพื่อความเจริญโดยยิ่ง เพื่อความไพบุลย์. อาวุโส ! นี่คือเหตุ นี่คือปัจจัย.

ถ้าเขาถามอีกว่า “อาวุโส! อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้ราคะที่ยังไม่เกิด ไม่เกิดขึ้น หรือราคะที่เกิดขึ้นแล้ว ละไป?” ดังนี้.

คำตอบฟังมีว่า อสุกนิमित (สิ่งที่แสดงให้รู้สึกว่าจะไม่งาม); คือเมื่อเขาทำในใจซึ่งอสุกนิमितโดยแยบคาย รากะที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น และรากะที่เกิดอยู่แล้วก็ละไป. อวูโส ! นี่คือเหตุ นี่คือปัจจัย.

ถ้าเขาถามอีกว่า “อวูโส ! อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้โทสะที่ยังไม่เกิดไม่เกิดขึ้น หรือโทสะที่เกิดขึ้นแล้ว ละไป?” ดังนี้.

คำตอบฟังมีว่า เมตตาเจโตวิมุตติ (ความหลุดพ้นแห่งจิตอันประกอบด้วยเมตตา); คือเมื่อเขาทำในใจซึ่งเมตตาเจโตวิมุตติโดยแยบคาย โทสะที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น และโทสะที่เกิดอยู่แล้วก็ละไป. อวูโส ! นี่คือเหตุ นี่คือปัจจัย.

ถ้าเขาถามอีกว่า “อวูโส ! อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้โมหะที่ยังไม่เกิด ไม่เกิดขึ้น หรือโมหะที่เกิดขึ้นแล้ว ละไป?” ดังนี้.

คำตอบฟังมีว่า โยนิโสมนสการ คือเมื่อทำในใจโดยแยบคาย โมหะที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น และโมหะที่เกิดอยู่แล้วก็ละไป. อวูโส ! นี่คือเหตุ นี่คือปัจจัย.

๓๙

คุณสมบัติของทูต

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๘
ควรทำหน้าที่ทูต.

องค์ ๘ เป็นอย่างไรเล่า ? คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. รับฟัง

๒. ให้ผู้อื่นฟัง

๓. กำหนด

๔. ทรงจำ

๕. เข้าใจความ

๖. ให้ผู้อื่นเข้าใจความ

๗. ฉลาดต่อประโยชน์และมีใช้ประโยชน์

๘. ไม่ก่อความทะเลาะ

ภิกษุใด เข้าไปสู่บริษัทที่พูดคำหยาบ ก็ไม่
สะทกสะท้าน ไม่ยั้งคำพูดให้เสีย ไม่ปกปิดข่าวสาส์น
พูดจนหมดความสงสัย และถูกถามก็ไม่โกรธ.

ภิกษุผู้เช่นนั้นแล ย่อมควรทำหน้าที่ทูต.

๔๐

ไม่โกหกกัน แม้เพียงเพื่อหัวเราะเล่น

“ราหุล ! นักบวช ที่ไม่มีความละเอียดในการแกล้างกล่าวเท็จ ทั้งที่รู้ว่าเป็นเท็จ ก็มีความเป็นสมณะ เท่ากับความว่างเปล่าของน้ำในภาชนะนี้ ฉะนั้นเหมือนกัน .. ฯลฯ..”.

“ราหุล ! เรากล่าวว่า กรรมอันเป็นบาปหน่อยหนึ่ง ซึ่งนักบวชที่ไม่มีความละเอียดในการแกล้างกล่าวเท็จ ทั้งที่รู้ว่าเป็นเท็จ จะทำไม่ได้ ห้ามไม่. เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ เธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ว่า

“เราทั้งหลายจักไม่กล่าวมุสา
แม้แต่เพื่อหัวเราะกันเล่น” ดังนี้.

ราหุล ! เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ดังนี้”.

๔๑ งูเพื่อนคู

ภิกษุทั้งหลาย ! นักบวชชนิดไร ที่ทุกๆ คน
ควรชยะแขยง ไม่ควรสมาคม ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! นักบวชบางคนในกรณีนี้ เป็น
คนทุศีล มีความเป็นอยู่เลวทราม ไม่สะอาด มีความ
ประพฤตินิดที่ตนเองนึกแล้วก็กินแห่งตัวเอง มีการ
กระทำที่ต้องปกปิดซ่อนเร้น ไม่ใช่สมณะก็ปฏิญญาว่า
เป็นสมณะ ไม่ใช่คนประพฤติพรหมจรรย์ก็ปฏิญญาว่า
ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นคนเนาใน เปียกแฉะ มีสัญชาติ
หมักหมม เหมือนบ่อที่เตชยะมูลฝอย.

ภิกษุทั้งหลาย ! นักบวชชนิดนี้แล ที่ทุกๆ คน
ควรชยะแขยง ไม่ควรสมาคม ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้.
ชื่อนั้นเพราะอะไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุว่าถึงแม้ผู้ที่เข้าใกล้ชิด
จะไม่ถือเอานักบวชชนิดนี้ เป็นตัวอย่างก็ตาม, แต่ว่าเสียง
ร่ำลืออันเสื่อมเสีย จะระบือไปว่า “คนๆ นี้ มีมิตรเลว
มีเพื่อนทราม มีเกลอลามาก” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนงูที่ตกลงไปจมอยู่ในหลุมคูด กัดไม้ได้ก็จริงแล, แต่มันอาจทำคนที่เข้าไปช่วยยกมันขึ้นจากหลุมคูดให้เพื่อนด้วยคูดได้ (ด้วยการดีนของมัน) นี้ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้ผู้เข้าใกล้ชิต จะไม่ถือเอานักบวชชนิดนี้เป็นตัวอย่างก็จริงแล, แต่ว่า เสี่ยงรำลืออันเสื่อมเสียจะระบือไปว่า “คน ๆ นี้ มีมิตรเลว มีเพื่อนทราม มีเกลอลามก” ดังนี้ ฉะนั้นเหมือนกัน.

เพราะเหตุนั้น นักบวชชนิดนี้ จึงเป็นคนที่ทุก ๆ คน ควรขะแยง ไม่ควรสมาคม ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้.

“กรรม”

และ

ผลของการกระทำ

๔๒

สิ่งที่ควรรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ “กรรม”

ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าวซึ่งเจตนาว่าเป็นกรรม เพราะว่าคุณคลเจตนาแล้ว ย่อมกระทำซึ่งกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ...

ภิกษุทั้งหลาย ! เหตุเกิด (นิทานสัมภวะ) แห่งกรรมทั้งหลาย เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เหตุเกิดแห่งกรรมทั้งหลาย คือ ผัสสะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความมีประมาณต่าง ๆ (เวมัตตตา) แห่งกรรมทั้งหลาย เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !
กรรมที่ทำให้สัตว์ให้เสวยเวทนาในนรก มีอยู่,
กรรมที่ทำให้สัตว์ให้เสวยเวทนาในกำเนิดเดรัจฉาน มีอยู่,
กรรมที่ทำให้สัตว์ให้เสวยเวทนาในเปรตวิสัย มีอยู่,
กรรมที่ทำให้สัตว์ให้เสวยเวทนาในมนุษย์โลก มีอยู่,
กรรมที่ทำให้สัตว์ให้เสวยเวทนาในเทวโลก มีอยู่...

ภิกษุทั้งหลาย ! วิบากแห่งกรรมทั้งหลาย
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าววิบากแห่งกรรม
ทั้งหลายว่ามีอยู่ ๓ อย่าง คือ วิบากในทิฏฐธรรม
(คือทันควัน) หรือว่า วิบากในอุปะปัชชะ (คือในเวลาต่อมา)
หรือว่า วิบากในอปรปรียายะ (คือในเวลาต่อมาอีก) ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ความดับแห่งกรรม เป็น
อย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความดับแห่งกรรม ย่อมมี
เพราะ ความดับแห่งผัสสะ.

อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นนั่นเองเป็นข้อปฏิบัติให้ถึง
ความดับไม่เหลือแห่งกรรม (กัมมนิโรธคามินีปฏิปทา);
ได้แก่ สิ่งเหล่านี้คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ
สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ
สัมมาสติ สัมมาสมาธิ.

๔๓

กายนี้ เป็น “กรรมเก่า”

ภิกษุทั้งหลาย ! กายนี้ ไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย และทั้งไม่ใช่ของบุคคลเหล่าอื่น. ภิกษุทั้งหลาย ! กรรมเก่า (คือกาย) นี้ อันเธอทั้งหลาย พึงเห็นว่าเป็นสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น (อภิสงฺขต), เป็นสิ่งที่ปัจจัยทำให้เกิดความรู้สึกขึ้น (อภิสมฺเจตยิต), เป็นสิ่งที่มีความรู้สึกต่ออารมณ์ได้ (เวทนีย).

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีของกายนั้น อริยสาวก ผู้ได้สดับแล้ว ย่อมทำไว้ในใจโดยแยบคายเป็นอย่างดี ซึ่งปฏิจจสมุปบาท นั้นเทียว ดังนี้ว่า

“ด้วยอาการอย่างนี้ :

เพราะสิ่งนี้มี,	สิ่งนี้จึงมี;
เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้,	สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น;
เพราะสิ่งนี้ไม่มี,	สิ่งนี้จึงไม่มี;
เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้,	สิ่งนี้จึงดับไป :

ข้อนี้ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ

เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย	จึงมีสังขารทั้งหลาย;
เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย	จึงมีวิญญูณ;

เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย   จึงมีนามรูป;
 เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย   จึงมีสฬายตนะ;
 เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย   จึงมีผัสสะ;
 เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย   จึงมีเวทนา;
 เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย   จึงมีตัณหา;
 เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย   จึงมีอุปาทาน;
 เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย   จึงมีภพ;
 เพราะมีภพเป็นปัจจัย   จึงมีชาติ;
 เพราะมีชาติเป็นปัจจัย, ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ
 โทมนัส อุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน :
 ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการ
 อย่างนี้.

เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่ง
 อวิชชา นั้น นั้นเทียว จึงมีความดับแห่งสังขาร, เพราะ
 มีความดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาณ; ....
 ฯลฯ.... ฯลฯ.... ฯลฯ.... เพราะมีความดับแห่งชาตินั้นแล
 ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส
 ทั้งหลาย จึงดับสิ้น : ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้
 ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้” ดังนี้ แล.

๔๔

ศีล ๕

(ปาณาติปาตา เวรมณี) เธอนั้น ละปาณาติบาต เว้นขาดจากปาณาติบาต (ฆ่าสัตว์) วางท่อนไม้และศัสตรา เสียแล้ว มีความละเอียด ถึงความเอ็นดูกรุณา หวังประโยชน์เกื้อกูลในบรรดาสัตว์ทั้งหลายอยู่.

(อทินนาทานา เวรมณี) เธอนั้น ละอทินนาทาน เว้นขาดจากอทินนาทาน (ลักทรัพย์) ถือเอาแต่ของที่เขาให้แล้ว หวังอยู่แต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย มีตนเป็นคนสะอาดเป็นอยู่.

(กาเมสุมิจฉารวา เวรมณี) เธอนั้น ละการประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม (คือเว้นขาดจากการประพฤติผิด) ในหญิง ซึ่งมารดาภิรักษาบิดารักษา พี่น้องชาย พี่น้องหญิง หรือญาติรักษา อันธรรมรักษา เป็นหญิงมีสามี หญิงอยู่ในสินไหม โดยที่สุด แม้หญิงอันเขาหมั้นไว้ (ด้วยการคล้องพวงมาลัย) ไม่เป็นผู้ประพฤติผิดจารีตในรูปแบบเหล่านั้น.

(มุสาวาทา เวมณี) เอนั้น ละมุสาวาท เว้นขาด
จากมุสาวาท พุดแต่ความจริง รักษาความสัตย์ มั่นคงใน
คำพุด มีคำพุดควรเชื่อถือได้ไม่แกลังกล่าวให้ผิดต่อโลก.

(สุราเมระยะมัชชะปมาทัญฐานา เวมณี) เอนั้น
เว้นขาดจากการตีมน้ำเมา คือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้ง
ของความประมาท.

ปา. ที. ๑๑/๒๔๗/๒๘๖.

สี. ที. ๘/๘๓/๑๐๓.

ทสก. ย. ๒๔/๒๘๕/๑๖๕.

๔๕

ทาน ที่จัดว่าเป็น มหาทาน

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก ในกรณีนี้ ละ
 ปาณาติบาต เว้นขาดจากปาณาติบาต. ภิกษุทั้งหลาย !
 อริยสาวกเว้นขาดจากปาณาติบาตแล้ว ย่อมชื่อว่า ให้
 อภัยทาน อเวรทาน อภัยปัจฉทาน แก่สัตว์ทั้งหลาย
 มากไม่มีประมาณ; ครั้นให้อภัยทาน อเวรทาน
 อภัยปัจฉทาน แก่สัตว์ทั้งหลายมากไม่มีประมาณแล้ว
 ย่อมเป็นผู้ มีส่วนแห่งความไม่มีภัย ไม่มีเวร ไม่มี
 ความเบียดเบียน อันไม่มีประมาณ. ภิกษุทั้งหลาย !
 นี่เป็นทานชั้นปฐม เป็นมหาทาน รู้จักกันว่าเป็นของเลิศ
 เป็นของมีมานาน เป็นของประพฤติสืบกันมาแต่โบราณ
 ไม่ถูกทอดทิ้งเลย ไม่เคยถูกทอดทิ้งในอดีต ไม่ถูกทอดทิ้ง
 อยู่ในปัจจุบัน และจักไม่ถูกทอดทิ้งในอนาคต อัน
 สมณพราหมณ์ผู้รู้ไม่คัดค้าน. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้
 เป็นทอธารแห่งบุญ เป็นที่ไหลออกแห่งกุศล นำมาซึ่งสุข
 เป็นไปเพื่อยอดสุดอันดี มีสุขเป็นวิบาก เป็นไปเพื่อ
 สวรรค์ เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขอันพึง
 บรรารณา น่ารักใคร่ น่าพอใจ.

(ในกรณีศีล ๕ อีกสี่ข้อที่เหลือ คือ การเว้นขาดจาก
อทินนาทาน, การเว้นขาดจากกาเมสุมิฉาจาร, การเว้นขาดจาก
มุสาวาท และการเว้นขาดจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย
อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ก็ตรัสอย่างเดียวกัน)

ภิกษุทั้งหลาย ! ทาน ๕ ประการนี้แล เป็น
มหาทานรู้จักกันว่าเป็นของเลิศ เป็นของมีมานาน เป็น
ของประพุดติสึบกันมาแต่โบราณ ไม่ถูกทอดทิ้งเลย
ไม่เคยถูกทอดทิ้งในอดีต ไม่ถูกทอดทิ้งอยู่ในปัจจุบัน
และจักไม่ถูกทอดทิ้งในอนาคต อันสมณพราหมณ์ผู้รู้
ไม่คัดค้าน.

อภฺกจก. อ. ๒๓/๒๕๐/๑๒๙.

๔๖

อุโบสถ (ศีล)

(ปาณาติปาตา เวรมณี) เธอนั้น ละปาณาติบาต เว้นขาดจากปาณาติบาต (ฆ่าสัตว์) วางท่อนไม้และคัสตรา เสียแล้ว มีความละอาย ถึงความเอ็นดูกรุณา หวังประโยชน์เกื้อกูลในบรรดาสัตว์ทั้งหลายอยู่.

(อทินนาทานา เวรมณี) เธอนั้น ละอทินนาทาน เว้นขาดจากอทินนาทาน (ลักทรัพย์) ถือเอาแต่ของที่เขาให้แล้ว หวังอยู่แต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย มีตนเป็นคน สะอาดเป็นอยู่.

(อพฺรหฺมจฺริยา เวรมณี) เธอนั้น ละกรรม อันไม่ใช่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์โดยปกติ ประพฤติห่างไกลเว้นขาดจากการเสพเมถุนอันเป็นของ ชาวบ้าน.

(มุสสาวาทา เวรมณี) เธอนั้น ละมุสสาวาท เว้นขาดจากมุสสาวาท พุดแต่ความจริง รักษาความสัตย์ มั่นคงใน คำพูด มีคำพูดควรเชื่อถือได้ ไม่แก้งกล่าวให้ผิดต่อโลก.

(สุราเมระยะมัชชะปมาทัญญานา เวรมณี) เธอ นั้น
เว้นขาดจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้ง
ของความประมาท.

(วิกาละโภชนา เวรมณี) เธอ นั้น เป็นผู้ นั้น
อาหารวันหนึ่งเพียงหนเดียว เว้นจากการฉันในราตรีและ
วิกาล.

(นัจจะคีตะวาทิตะวิสุกะทัสสะนา เวรมณี)
เธอ นั้น เป็นผู้ เว้นขาดจากการฟ้อนรำ การขับร้อง
การประโคม และการดูการเล่นชนิดเป็นข้าศึกแก่กุศล.

(มालาคันธะวิเลปะนะธาระณะมัตถะนะวิภู-
สะนัญญานา เวรมณี) เธอ นั้น เป็นผู้ เว้นขาดจากการ
ประดับประดา คือตัดทรงตกแต่งร่างกายด้วยมาลา ของหอม
และเครื่องลูบทา.

(อุจจาสะยะนะมหาสะยะนา เวรมณี) เธอ นั้น
เป็นผู้ เว้นขาดจากการนอนบนที่นอนสูงใหญ่ สำเร็จการนอน
บนที่นอนอันต่ำ.

๔๗

อกุศลกรรมบถ ๑๐

จุนทะ ! ความไม่สะอาดทางกาย มี ๓ อย่าง
ความไม่สะอาดทางวาจา มี ๔ อย่าง
ความไม่สะอาดทางใจ มี ๓ อย่าง

จุนทะ ! ความไม่สะอาดทางกาย มี ๓ อย่าง
เป็นอย่างใดเล่า ?

(๑) บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้มึนปกติทำ
สัตว์มีชีวิตให้ตกลง หยาบช้า มีฝ่ามือเปื้อนด้วย
โลหิต มีแต่การฆ่าและทุบตี ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์มีชีวิต.

(๒) เป็นผู้มึนปกติถือเอาสิ่งของที่มีเจ้าของ
มิได้ให้ คือวัตถุอุปกรณ์แห่งทรัพย์ของบุคคลอื่นที่อยู่ใน
บ้านหรือในป่าก็ตาม เป็นผู้ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้
ด้วยอาการแห่งขโมย.

(๓) เป็นผู้มึนปกติประพฤติดูผิดในกาม (คือ
ประพฤติดูผิด) ในหญิง ซึ่งมารดารักษา บิดารักษา พี่น้องชาย
พี่น้องหญิงหรือญาติรักษา อันธรรมรักษา เป็นหญิงมีสามี
หญิงอยู่ในสินไหม โดยที่สุดแม่หญิงอันเขาหมั้นไว้ (ด้วยการ
คล้องพวงมาลัย) เป็นผู้ประพฤติดูผิดจารีตในรูปแบบเหล่านั้น.

จนทะ ! อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทาง
กาย ๓ อย่าง.

จนทะ ! ความไม่สะอาดทางวาจา มี ๔ อย่าง
เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้มึนปกติก้าวเท้า
ไปสู่สภากีติ ไปสู่บริษัทกีติ ไปสู่ท่ามกลางหมู่ญาติกีติ
ไปสู่ท่ามกลางศาลาประชาคมกีติ ไปสู่ท่ามกลางราชสกุลกีติ
อันเขานำไปเป็นพยาน ถามว่า “บุรุษผู้เจริญ !
ท่านรู้อย่างไร ท่านจงกล่าวไปอย่างนั้น” ดังนี้, บุรุษนั้น
เมื่อไม่รู้ก็กล่าวว่ารู้ เมื่อไม่เห็นก็กล่าวว่าเห็น เมื่อเห็นก็
กล่าวว่าไม่เห็น, เพราะเหตุตนเอง เพราะเหตุผู้อื่นหรือ
เพราะเหตุเห็นแก่อำมิสไร ๆ ก็เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่.

(๒) เป็นผู้มึนวาจาต่อเสียด คือฟังจากฝ่ายนี้
แล้วไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังจากฝ่ายโน้น
แล้วมาบอกฝ่ายนี้ เพื่อทำลายฝ่ายโน้น เป็นผู้ทำคนที่
สามัคคีกันให้แตกกัน หรือทำคนที่แตกกันแล้วให้แตกกัน
ยิ่งขึ้น พอใจ ยินดี เพลิดเพลินในการแตกกันเป็นพวก
เป็นผู้กล่าววาจาที่กระทำให้แตกกันเป็นพวก.

(๓) เป็นผู้มีความหาหยาบ อันเป็นความหาหยาบคาย กล้าแข็ง แสบเผ็ดต่อผู้อื่น กระทบบกระเทียบผู้อื่น แวดล้อมอยู่ด้วยความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ เขาเป็นผู้กล่าววาจามีรูปลักษณะเช่นนั้น.

(๔) เป็นผู้มีความหาเพื่อเจ้า คือเป็นผู้กล่าวไม่ถูกกาล ไม่กล่าวตามจริง กล่าวไม่อิงอรรถ ไม่อิงธรรม ไม่อิงวินัย เป็นผู้กล่าววจาไม่มีที่ตั้งอาศัย ไม่ถูกกาลเทศะ ไม่มีจุดจบ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์.

จุนทะ ! อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทางวจา ๔ อย่าง.

จุนทะ ! ความไม่สะอาดทางใจ มี ๓ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้มากด้วยอภิขณา (ความโลภเพ่งเล็ง) เป็นผู้โลภเพ่งเล็งวัตถุอุปกรณ์แห่งทรัพย์ของผู้อื่น ว่า “สิ่งใดเป็นของผู้อื่น สิ่งนั้นจงเป็นของเรา” ดังนี้;

(๒) เป็นผู้ที่มีจิตพยาบาท มีความดำริในใจ เป็นไปในทางประทุษร้ายว่า “สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้

จงเดือดร้อน จงแตกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศ
อย่าได้มีอยู่เลย” ดังนี้ เป็นต้น;

(๓) เป็นผู้มีความเห็นผิด มีทัสสนะวิปริตว่า
“ทานที่ให้แล้ว ไม่มี (ผล), ยัญที่บูชาแล้ว ไม่มี (ผล), การบูชา
ที่บูชาแล้ว ไม่มี (ผล), ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่ว
ไม่มี, โลกนี้ ไม่มี, โลกอื่น ไม่มี, มารดา ไม่มี, บิดา ไม่มี,
โอปปาทิกะสัตว์ ไม่มี, สมณพราหมณ์ที่ไปแล้ว ปฏิบัติแล้ว
โดยชอบถึงกับกระทำให้แจ้งโลกนี้และโลกอื่นด้วยปัญญา
โดยชอบเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ ก็ไม่มี” ดังนี้.

จนทะ ! อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทางใจ
๓ อย่าง.

จนทะ ! เหล่านี้แล เรียกว่า อุกุศลกรรมบถ ๑๐.

จนทะ ! บุคคลประกอบด้วยอกุศลกรรมบถ
๑๐ เหล่านี้ ลุกจากที่นอนตามเวลาแห่งตนแล้ว แม้จะลูบ
แผ่นดิน ก็เป็นคนสะอาดไปไม่ได้, แม้จะไม่ลูบแผ่นดิน
ก็เป็นคนสะอาดไปไม่ได้; แม้จะจับไค้มัยสด ก็เป็นคน
สะอาดไปไม่ได้, แม้จะไม่จับไค้มัยสด ก็เป็นคนสะอาด
ไปไม่ได้; แม้จะจับหญ้าเขียว ก็เป็นคนสะอาดไปไม่ได้,

แม้จะไม่จับหญ้าเขียว ก็เป็นคนสะอาดไปไม่ได้; แม้จะ
 บำเรอไฟ ก็เป็นคนสะอาดไปไม่ได้, แม้จะไม่บำเรอไฟ
 ก็เป็นคนสะอาดไปไม่ได้; แม้จะไหว้ดวงอาทิตย์ ก็เป็น
 คนสะอาดไปไม่ได้, แม้จะไม่ไหว้ดวงอาทิตย์ ก็เป็นคน
 สะอาดไปไม่ได้; แม้จะลงน้ำในเวลาเย็นเป็นครั้งที่สาม
 ก็เป็นคนสะอาดไปไม่ได้, แม้จะไม่ลงน้ำในเวลาเย็นเป็น
 ครั้งที่สาม ก็เป็นคนสะอาดไปไม่ได้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไร ?

จุนทะ ! เพราะเหตุว่า อกุศลกรรมบถ ๑๐
 ประการเหล่านี้ เป็นตัวความไม่สะอาด และเป็นเครื่อง
 กระทบความไม่สะอาด.

จุนทะ ! อนึ่ง เพราะมีการประกอบด้วยอกุศล-
 กรรมบถทั้ง ๑๐ ประการเหล่านี้เป็นเหตุ นรกย่อม
 ปราภฏ กำเนิดเดรัจฉานย่อมปราภฏ เปตวิสัยย่อม
 ปราภฏ หรือว่า ทุกคติใด ๆ แม้อื่นอีก ย่อมมี.

๔๘

กุศโลกรรมบถ ๑๐

จุนทะ ! ความสะอาดทางกายมี ๓ อย่าง
ความสะอาดทางวาจามี ๔ อย่าง
ความสะอาดทางใจมี ๓ อย่าง

จุนทะ ! ความสะอาดทางกายมี ๓ อย่างนั้น
เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) บุคคลบางคนในกรณีนี้ ละการทำสัตว์
มีชีวิตให้ตกลง เว้นขาดจากปาณาติบาต วางท่อนไม้
วางค้ำสตรา มีความละอาย ถึงความเอ็นดูกรุณาเกื้อกูลแก่
สัตว์ทั้งหลายอยู่.

(๒) ละการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้
เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่ถือเอา
ทรัพย์และอุปกรณ์แห่งทรัพย์อันเจ้าของมิได้ให้ ในบ้านก็ดี
ในป่าก็ดี ด้วยอาการแห่งขโมย.

(๓) ละการประพฤตินอกในกาม เว้นขาดจาก
การประพฤตินอกในกาม, (คือเว้นจากการประพฤตินอก) ในหญิง
ซึ่งมารดาร์ักษา บิดารักษา พี่น้องชาย พี่น้องหญิง หรือ

ญาติรักษา อันธรรมรักษา เป็นหญิงมีสามี หญิงอยู่ใน
สินไหม โดยที่ผู้ดูแลหญิงอันเขาหมั้นไว้ (ด้วยการคล้อง
มาลัย) ไม่เป็นผู้ประพฤติผิดจารีตในรูปแบบเหล่านั้น.

จนทะ ! อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางกาย
๓ อย่าง.

จนทะ ! ความสะอาดทางวาจา มี ๔ อย่าง นั้น
เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) บุคคลบางคนในกรณีนี้ ละมุสาวาท เว้น
ขาดจากมุสาวาท ไปสู่สภากีติ ไปสู่บริษัทกีติ ไปสู่
ท่ามกลางหมู่ญาติกีติ ไปสู่ท่ามกลางศาลาประชาคมกีติ
ไปสู่ท่ามกลางราชสกุลกีติ อันเขานำไปเป็นพยาน ถามว่า
“บุรุษผู้เจริญ ! ท่านรู้อย่างไร ท่านจงกล่าวไปอย่างนั้น”
ดังนี้, บุรุษนั้น เมื่อไม่รู้ก็กล่าวว่าไม่รู้ เมื่อรู้ก็กล่าวว่ารู้
เมื่อไม่เห็นก็กล่าวว่าไม่เห็น เมื่อเห็นก็กล่าวว่าเห็น,
เพราะเหตุตนเอง เพราะเหตุผู้อื่น หรือเพราะเหตุเห็นแก่
อามิสไร ๆ ก็ไม่เป็น ผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่.

(๒) ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากการส่อเสียด
ได้ฟังจากฝ่ายนี้แล้วไม่เก็บไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อแตกจาก
ฝ่ายนี้ หรือได้ฟังจากฝ่ายโน้นแล้วไม่เก็บมาบอกแก่ฝ่ายนี้

เพื่อแตกจากฝ่ายโน้น แต่จะสมานคนที่แตกกันแล้วให้กลับพร้อมเพรียงกัน อุดหนุนคนที่พร้อมเพรียงกันอยู่ให้พร้อมเพรียงกันยิ่งขึ้น เป็นคนชอบในการพร้อมเพรียง เป็นคนยินดีในการพร้อมเพรียง เป็นคนพอใจในการพร้อมเพรียง กล่าวแต่วาจาที่ทำให้พร้อมเพรียงกัน.

(๓) ละการกล่าวคำหยาบเสีย เว้นขาดจากการกล่าวคำหยาบ กล่าวแต่วาจาที่ไม่มีโทษ เสนาะโสตให้เกิดความรัก เป็นคำฟูใจ เป็นคำสุภาพที่ชาวเมืองเขาพูดกัน เป็นที่ใครที่พอใจของมหาชน กล่าวแต่วาจาเช่นนั้นอยู่.

(๔) ละคำพูดเพื่อเจ้อ เว้นขาดจากคำพูดเพื่อเจ้อ กล่าวแต่ในเวลาอันสมควร กล่าวแต่คำจริง เป็นประโยชน์ เป็นธรรม เป็นวินัย กล่าวแต่วาจาที่มีที่ตั้ง มีหลักฐานที่อ้างอิง มีเวลาจบ ประกอบด้วยประโยชน์ สมควรแก่เวลา.

จุนทะ ! อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง.

จุนทะ ! ความสะอาดทางใจ มี ๓ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า ?

(๑) บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ไม่มากด้วย
อภิชฌา คือเป็นผู้ไม่โลภ เพ่งเล็งวัตถุอุปกรณ์แห่งทรัพย์
ของผู้อื่น ว่า “สิ่งใดเป็นของผู้อื่น สิ่งนั้นจงเป็นของเรา”
ดังนี้.

(๒) เป็นผู้ไม่มีจิตพยาบาท มีความดำริแห่งใจ
อันไม่ประทุษร้ายว่า “สัตว์ทั้งหลาย จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มี
ความเบียดเบียน ไม่มีทุกข์ มีสุข บริหารตนอยู่เถิด” ดังนี้
เป็นต้น.

(๓) เป็นผู้มีความเห็นถูกต้อง มีทัสสนะไม่
วิปริต ว่า “ทานที่ให้แล้ว มี (ผล), ยัญที่บูชาแล้ว มี (ผล),
การบูชาที่บูชาแล้ว มี (ผล), ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดี
ทำชั่ว มี, โลกอื่น มี, มารดา มี, บิดา มี, โอปปาติกสัตว์ มี,
สมณพราหมณ์ที่ไปแล้วปฏิบัติแล้วโดยชอบ ถึงกับกระทำ
ให้แจ้งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาโดยชอบเอง แล้ว
ประกาศให้ผู้อื่นรู้ ก็มี” ดังนี้.

จนทะ ! อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางใจ ๓
อย่าง.

จนทะ ! เหล่านี้แล เรียกว่า กุศลกรรมบถ ๑๐.

จุนทะ ! บุคคลประกอบด้วยกุศลกรรมมถ ๑๐ ประการเหล่านี้ ลุกจากที่นอนตามเวลาแห่งตนแล้ว แม้จะ ลูบแผ่นดิน ก็เป็นคนสะอาด, แม้จะไม่ลูบแผ่นดิน ก็เป็น คนสะอาด; แม้จะจับโคมัยสต ก็เป็นคนสะอาด, แม้จะไม่ จับโคมัยสต ก็เป็นคนสะอาด; แม้จะจับหญ้าเขียว ก็เป็น คนสะอาด, แม้จะไม่จับหญ้าเขียว ก็เป็นคนสะอาด; แม้ จะบ้ำเรอไฟ ก็เป็นคนสะอาด, แม้จะไม่บ้ำเรอไฟ ก็เป็น คนสะอาด; แม้จะไหว้พระอาทิตย์ ก็เป็นคนสะอาด, แม้ จะไม่ไหว้พระอาทิตย์ ก็เป็นคนสะอาด; แม้จะลงน้ำใน เวลาเย็นเป็นครั้งที่สามก็เป็นคนสะอาด แม้จะไม่ลงน้ำใน เวลาเย็นเป็นครั้งที่สาม ก็เป็นคนสะอาด.

ข้อนั้นเพราะเหตุไร ?

จุนทะ ! เพราะเหตุว่า กุศลกรรมมถ ๑๐ ประการ เหล่านี้ เป็นตัวความสะอาด และเป็นเครื่องกระทำ ความสะอาด.

จุนทะ ! อนึ่ง เพราะมีการประกอบด้วย กุศลกรรมมถทั้ง ๑๐ ประการเหล่านี้ เป็นเหตุ พวกเทพจึงปรากฏ หรือว่าสุคติใด ๆ แม้อื่นอีก ย่อมมี.

๔๙

อานิสงส์สำหรับผู้ทำศีลให้บริบูรณ์

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลาย จงมีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์อยู่เถิด พวกเธอทั้งหลาย จงสำรวม ด้วยปาติโมกข์สังวร สมบูรณ์ด้วยมรรยาทและโคจรอยู่เถิด จงเป็นผู้เห็นเป็นภัยในโทษทั้งหลายที่มีประมาณน้อย สมทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากงานว่า “เราพึงเป็นที่รัก ที่เจริญใจ ที่เคารพ ที่ยกย่อง ของเพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยกันทั้งหลาย” ดังนี้แล้ว, เธอพึงทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย พึงตามประกอบในธรรมเป็นเครื่องสงบแห่งจิตในภายใน เป็นผู้ไม่เห็นห่างในฉาน, เป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยวิปัสสนา และให้วัตรแห่งผู้อยู่สุญญาคารทั้งหลาย เจริญออกงามเถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากงานว่า “เราพึงเป็นผู้มีลาภด้วยบริวารคือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวารทั้งหลาย” ดังนี้ก็ดี, ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากจำนงว่า “เรา
บริโภคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัช-
บริขารของทายกเหล่าใด การกระทำเหล่านั้น ฟังมีผลมาก
มีอานิสงส์มากแก่ทายกเหล่านั้น” ดังนี้ก็ดี, ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากจำนงว่า “ญาติ
สายโลหิตทั้งหลาย ซึ่งตายจากกันไปแล้ว มีจิตเลื่อมใส
ระลึกถึงเราอยู่ ข้อนั้นจะฟังมีผลมาก มีอานิสงส์มาก
แก่เขาเหล่านั้น” ดังนี้ก็ดี, ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากจำนงว่า “เราฟัง
อดทนได้ซึ่งความไม่ยินดีและความยินดี, อนึ่ง ความไม่
ยินดีอย่าเบียดเบียนเรา, เราฟังครอบงำย้ายความไม่ยินดี
ซึ่งยังเกิดขึ้นแล้วอยู่เถิด” ดังนี้ก็ดี, ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากจำนงว่า “เราฟัง
อดทนความขลาดกลัวได้, อนึ่ง ความขลาดกลัวอย่า
เบียดเบียนเรา, เราฟังครอบงำย้ายความขลาดกลัว
ที่บังเกิดขึ้นแล้วอยู่เถิด” ดังนี้ก็ดี, ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากจำนงว่า “เราฟัง
ได้ตามต้องการ ได้ไม่ยาก ได้ไม่ลำบาก ซึ่งฉนานทั้งสิ้น

อันเป็นไปในจิตอันยิ่ง เป็นทิฏฐุธรรมสุขวิหาร” ดั่งนี้ก็ดี,
... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากจำนงว่า “เราพึง
เป็นโสดาบัน เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์สาม
เป็นผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา ผู้เที่ยงต่อพระนิพพาน
มีการตรัสรู้ อยู่ข้างหน้า” ดั่งนี้ก็ดี, ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากจำนงว่า “เราพึง
เป็นสกทาคามี เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์สาม
และเพราะความเบาบางแห่งราคะ โทสะ และโมหะ
พึงมาสู่เทวโลกอีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วพึงทำที่สุด
แห่งทุกข์ได้” ดั่งนี้ก็ดี, ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากจำนงว่า “เราพึง
เป็นโอบปาติกะ (พระอนาคามี) เพราะความสิ้นไปแห่ง
สังโยชน์เบื้องต่ำห้า พึงปรินิพพานในภพนั้น ไม่กลับ
จากโลกนั้น เป็นธรรมดา” ดั่งนี้ก็ดี, ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากจำนงว่า “เราพึง
แสดงอิทธิวิธีมีอย่างต่างๆ ได้” ดั่งนี้ก็ดี, ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากจำนงว่า “เราพึงมีทิพยโสต” ดังนี้ก็ดี, ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากจำนงว่า “เราใคร่ครวญแล้ว พึงรู้จักของสัตว์เหล่าอื่น, ของบุคคลเหล่าอื่น ด้วยจิตของตน” ดังนี้ก็ดี, ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากจำนงว่า “เราพึงตามระลึกถึงภพที่เคยอยู่ในกาลก่อนได้หลายๆ อย่าง...” ดังนี้ก็ดี, ... ฯลฯ..

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากจำนงว่า “เราพึงเห็นสัตว์ทั้งหลายด้วยจักขุทิพย์ อันหมดจดเกินจักขุสามัญของมนุษย์” ดังนี้ก็ดี, ... ฯลฯ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุหากจำนงว่า “เราพึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในทวิภูตรธรรมเที่ยวเข้าถึงแล้วแลอยู่” ดังนี้ก็ดี,

เธอพึงทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย พึงตามประกอบในธรรมเป็นเครื่องสงบแห่งจิตในภายใน เป็นผู้ไม่เหินห่างในฉนประกอบพร้อมแล้วด้วยวิปัสสนา และให้วัตรแห่งผู้อยู่สุญญาคารทั้งหลายเจริญงอกงามเกิด.

คำใดที่เราผู้ตถาคตกล่าวแล้วว่า
“ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลาย
จงมีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์อยู่เถิด
เธอทั้งหลาย จงสำรวมด้วยปาติโมกข์สังวร
สมบูรณ์ด้วยมรรยาทและโคจรอยู่เถิด
จงเป็นผู้เห็นเป็นภัยในโทษทั้งหลายที่มีประมาณเล็กน้อย
สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเถิด” ดังนี้.
คำนั้นอันเราตถาคต อาศัยเหตุผลดังกล่าวนี้แล
จึงได้กล่าวแล้ว.

๕๐

ผลของการมีศีล

ภิกษุทั้งหลาย ! สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรม เป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กระทำกรรมใดไว้ ดีก็ตามชั่วก็ตาม จักเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลบางคน ในภพนี้ ละปาณาติบาต เว้นขาดจากปาณาติบาต วางท่อนไม้ วางศัสตรา มีความละอาย ถึงความเอ็นดูกรุณาแก่อุกุลแก่ สัตว์ทั้งหลาย. เขาไม่กระเสือกกระสนด้วย (กรรมทาง) กาย ไม่กระเสือกกระสนด้วย (กรรมทาง) วาจา ไม่กระเสือกกระสนด้วย (กรรมทาง) ใจ; กายกรรมของเขาตรง วจีกรรมของเขาตรง มโนกรรมของเขาตรง : คติของเขาตรง อุปบัติของเขาตรง.

ภิกษุทั้งหลาย ! สำหรับผู้มีคัตติตรง มีอุปบัติตรงนั้น เรากล่าวคัตติอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาคัตติสองอย่างแก่เขา คือ เหล่าสัตว์ผู้มีสุขโดยส่วนเดียว หรือว่าตระกูลอันสูง

ตระกูลชัฏติยมहाศาล ตระกูลพราหมณ์มหาศาล หรือ
ตระกูลคหบดีมหาศาลอันมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโศคะมาก
มีทองและเงินมาก มีอุปกรณ์แห่งทรัพย์มาก...

(ในกรณีแห่งบุคคลผู้ไม่กระทำทินนาทาน ไม่กระทำ
กาเมสุมิฉฉาจาร ก็ได้ตรัสไว้ด้วยข้อความอย่างเดียวกันกับ
ในกรณีของผู้ไม่กระทำปาณาติบาต ดังกล่าวมาแล้วข้างบน
ทุกประการ).

ทสก. ย. ๒๔/๓๑๑/๑๙๓.

๕๑

ผลของการไม่มีศีล

ภิกษุทั้งหลาย! ปาณาติบาต ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไปเพื่อกำเนิดเตร็จฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย วิบากแห่งปาณาติบาตของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อ มีอายุสั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! อทินนาทาน ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไปเพื่อกำเนิดเตร็จฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย วิบากแห่งอทินนาทานของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อ ความเสื่อมแห่งโภคทรัพย์.

ภิกษุทั้งหลาย! กาเมสุมิจฉาจาร ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไปเพื่อกำเนิดเตร็จฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย วิบากแห่งกาเมสุมิจฉาจารของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อ ก่อเวรด้วยศัตรู.

ภิกษุทั้งหลาย ! มุสาวาท ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรัก เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย วิบากแห่งมุสาวาทของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อ การถูกกล่าวด้วยคำไม่จริง.

ภิกษุทั้งหลาย ! ปิสุณาวาท (คำยุยงให้แตกกัน) ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรัก เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย วิบากแห่งปิสุณาวาทของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อ การแตกจากมิตร.

ภิกษุทั้งหลาย ! ผรุสวาท (คำหยาบ) ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรัก เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย วิบากแห่งผรุสวาทของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อ การได้ฟังเสียงที่ไม่น่าพอใจ.

ภิกษุทั้งหลาย ! สัมผัสปลาปวาท (คำเพื่อเจ้า) ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย วิบากแห่งสัมผัสปลาปวาทของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อ วาจาที่ไม่มีใครเชื่อถือ.

ภิกษุทั้งหลาย ! การดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย ที่เสพทั่วแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อนรก เป็นไปเพื่อกำเนิดเดรัจฉาน เป็นไปเพื่อเปรตวิสัย วิบากแห่งการดื่มน้ำเมาของผู้เป็นมนุษย์ที่เบากว่าวิบากทั้งปวง คือ วิบากที่เป็นไปเพื่อ ความเป็นบ้า (อุมมุตตก).

อภฺรฺก. ย. ๒๓/๒๕๑/๑๓๐.

๕๒ ทำดี ได้ดี

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา วางศัสตราได้ มีความละเอียดถึงความเอ็นดู อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลในสรรพสัตว์และภูตอยู่ เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อมสมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุยืน.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มิปกติไม่เบียดเบียนสัตว์ ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศัสตรา เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อมสมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโรคน้อย.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อมสมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโภคทรัพย์มาก.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่ำมากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำความโกรธ ความร้าย และความซึ่งเคียดให้ปรากฏ เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อมสมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนน่าเลื่อมใส.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มีใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย ไม่ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรุ่งพร้อมสมათานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีศักตามาก.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทางสักการะคนที่ควรสักการะ เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควรนับถือ บูชาคนที่ควรบูชา เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรุ่งพร้อมสมათานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนเกิดในสกุลสูง.

มาณพ ! บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรี
ก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมเป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือ
พราหมณ์แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล
อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ
อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน
หรือว่าอะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อ
ความสุขสิ้นกาลนาน เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์
เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อมสมათานไว้อย่างนี้
หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์
เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีปัญญามาก.

อุปปริ. ม. ๑๔/๓๗๗-๓๘๔/๕๘๓-๕๙๕.

๕๓ ธรรมดาของโลก

มีลาภ เสื่อมลาภ

มียศ เสื่อมยศ

นินทา สรรเสริญ

สุข และ ทุกข์

แปดอย่างนี้เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงในหมู่มนุษย์
ไม่ยั่งยืนมีความแปรปรวนเป็นธรรมดา.

ผู้มีปัญญา มีสติ รู้ความข้อนี้แล้ว
ย่อมเพ่งอยู่ในความแปรปรวน
เป็นธรรมดาของโลกธรรมนั้น.

๕๔

กรรมที่ทำให้ได้รับผลเป็นความไม่ตกต่ำ

ภิกษุทั้งหลาย ! แต่ชาติที่แล้วมาแต่อดีต
ตกตาดได้เคยเจริญเมตตาทาวนาตลอด ๗ ปี จึงไม่
เคยมาบังเกิดในโลกมนุษย์นี้ ตลอด ๗ สังวัฏฏกัปป์
และวิวัฏฏกัปป์ ในระหว่างกาลอันเป็นสังวัฏฏกัปป์นั้น
เราได้บังเกิดในอภัสสรพรหม ในระหว่างกาลอันเป็น
วิวัฏฏกัปป์นั้น เราก็ดำอยู่พรหมวิมานอันว่างเปล่าแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกัปป์นั้น เราได้เคยเป็น
พรหม ได้เคยเป็นมหาพรหมผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครครอบงำได้
เป็นผู้เห็นสิ่งทั้งปวงโดยเด็ดขาด เป็นผู้มีอำนาจสูงสุด.

ภิกษุทั้งหลาย ! เราได้เคยเป็นสักกะ ผู้เป็น
จอมแห่งเทวดา นับได้ ๓๖ ครั้ง เราได้เคยเป็น
ราชาจักรพรรดิผู้ประกอบด้วยธรรม เป็นพระราช
าโดยธรรม มีแวนแคว้นจรมมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นที่สุด
เป็นผู้ชนะแล้วอย่างดี มีชนบทอันบริบูรณ์ประกอบด้วย
แก้วเจ็ดประการ นับด้วยร้อยๆ ครั้ง, ทำไมจะต้องกล่าวถึง
ความเป็นราชาตามธรรมดาด้วย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความคิดได้เกิดขึ้นแก่เราว่า
ผลวิบากแห่งกรรมอะไรของเราหนอ ที่ทำให้เราเป็นผู้มี
ฤทธิ์มากถึงอย่างนี้ มีอำนาจมากถึงอย่างนี้ ในครั้งนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความรู้สึกได้เกิดขึ้นแก่เรา
ว่า ผลวิบากแห่งกรรม ๓ อย่างนี้แล ที่ทำให้เรามีฤทธิ์
มากถึงอย่างนี้ มีอำนาจมากถึงอย่างนี้,

วิบากแห่งกรรม ๓ อย่าง ในครั้งนั้น คือ :-

- (๑) ผลวิบากแห่งทาน การให้
- (๒) ผลวิบากแห่งทมะ การบีบบังคับใจ
- (๓) ผลวิบากแห่งสัญญาณะ การสำรวมระวัง
ตั้งนี้.

๕๕

ทานที่ให้แล้วในสงฆ์แบบใด จึงมีผลมาก

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๘ จำพวกเหล่านี้ เป็นผู้ควรแก่ของบูชา
ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรทำอัญชลี
เป็นเนืองนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

๘ จำพวกอะไรบ้างเล่า ?

๘ จำพวก คือ :-

- (๑) พระโสดาบัน
- (๒) พระผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล
- (๓) พระสกทาคามี
- (๔) พระผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล
- (๕) พระอนาคามี
- (๖) พระผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล
- (๗) พระอรหันต์
- (๘) พระผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอรหันต์

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคล ๘ จำพวกเหล่านี้แล เป็นผู้ควรแก่ของบูชา
ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรทำอัญชลี
เป็นเนื่อนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

“ผู้ปฏิบัติแล้ว ๘ จำพวก
และผู้ตั้งอยู่ในผลแล้ว ๘ จำพวก
นี้แหละ ! สงฆ์ที่เป็นคนตรง,
เป็นผู้ตั้งมั่นแล้วในปัญญาและศีล
ย่อมกระทำให้เกิดบุญอื่นเนื่องด้วยอุปธิแก่มนุษย์ทั้งหลาย
ผู้มีความต้องการด้วยบุญ กระทำการบูชาอยู่
ทานที่ให้แล้วในสงฆ์ จึงมีผลมาก”.

๕๖

ผู้ประสบบุญใหญ่

ภิกษุทั้งหลาย ! นักบวชผู้มีศีล เข้าไปสู่สกุลใด มนุษย์ทั้งหลายในสกุลนั้น ย่อมประสบบุญเป็นอันมาก ด้วยฐานะ ๕ อย่าง.

ฐานะ ๕ อย่าง อะไรบ้างเล่า ? ๕ อย่าง คือ :-

(๑) ในสมัยใด จิตของมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมเสื่อมใส เพราะได้เห็นนักบวชผู้มีศีล ซึ่งเข้าไปสู่สกุล, ในสมัยนั้น สกุลนั้น ชื่อว่า ปฏิบัติข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อ สวรรค์.

(๒) ในสมัยใด มนุษย์ทั้งหลาย พากันต้อนรับ กราบไหว้ ให้อาสนะแก่นักบวชผู้มีศีล ซึ่งเข้าไปสู่สกุล, ในสมัยนั้น สกุลนั้น ชื่อว่า ปฏิบัติข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อ การเกิดในสกุลสูง.

(๓) ในสมัยใด มนุษย์ทั้งหลาย กำจัดมลทิน คือความตระหนี่เสียได้ในนักบวชผู้มีศีล ซึ่งเข้าไปสู่สกุล, ในสมัยนั้น สกุลนั้น ชื่อว่า ปฏิบัติข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อ การได้เกียรติศักดิ์อันใหญ่.

(๔) ในสมัยใด มนุษย์ทั้งหลาย ย่อมแจกจ่ายทาน ตามสติ ตามกำลังในนักบวชผู้มีศีล ซึ่งเข้าไปสู่สกุล, ในสมัยนั้น สกุลนั้น ชื่อว่า ปฏิบัติข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการได้โภคทรัพย์ใหญ่.

(๕) ในสมัยใด มนุษย์ทั้งหลาย ย่อมได้ถาม สอบสวน ย่อมฟังธรรมในนักบวชผู้มีศีล ซึ่งเข้าไปสู่สกุล, ในสมัยนั้น สกุลนั้น ชื่อว่า ปฏิบัติข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการได้ปัญญาใหญ่.

ภิกษุทั้งหลาย ! นักบวชผู้มีศีล เข้าไปสู่สกุลใด, มนุษย์ทั้งหลายในสกุลนั้น ย่อมประสบบุญเป็นอันมาก ด้วยฐานะ ๕ อย่างเหล่านี้ แล.

ธรรมะกับการสอบ

๕๗

ต้องชิงสายพินพอเหมาะ

โสณะ ! เธอมีความคิดในเรื่องนี้ เป็นอย่างไร :
เมื่อก่อนแต่ครั้งเธอยังเป็นคฤหัสถ์ เธอเชี่ยวชาญในเรื่อง
เสียงแห่งพิน มิใช่หรือ ?

“เป็นเช่นนั้น พระเจ้าข้า !”.

โสณะ ! เธอจะสำคัญข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อใด
สายพินของเธอซึ่งตึงเกินไป เมื่อนั้น พินของเธอจะมี
เสียงไพเราะน่าฟังหรือ จะใช้การได้หรือ ?

“ไม่เป็นเช่นนั้น พระเจ้าข้า !”.

โสณะ ! เธอจะสำคัญข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อใด
สายพินของเธอซึ่งหย่อนเกินไป เมื่อนั้น พินของเธอจะมี
เสียงไพเราะน่าฟังหรือ จะใช้การได้หรือ ?

“ไม่เป็นเช่นนั้น พระเจ้าข้า !”.

โสณะ ! แต่ว่า เมื่อใด สายพินของเธอ ไม่ตึงนัก
หรือไม่หย่อนนัก ซึ่งได้ระเปียบเสมอๆ กันแต่พอดี
เมื่อนั้น พินของเธอย่อมมีเสียงไพเราะน่าฟังหรือใช้การได้ดี
มิใช่หรือ ?

“เป็นเช่นนั้น พระเจ้าข้า !”.

โสณะ ! ข้อนี้ก็เช่นนั้นแล กล่าวคือ
ความเพียรที่บุคคลปรารถนาจะ
ยอมเป็นไปเพื่อความพ้นชาน,
ยอมหย่อนเกินไป
ยอมเป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน.

โสณะ ! เหตุผลนั้นแล
เธอจงตั้งความเพียรแต่พอดี,
จงเข้าใจความที่อินทรีย์ทั้งหลาย
ต้องเป็นธรรมชาติที่เสมอ ๆ กัน,
จงกำหนดหมายในความพอดีนั้นไว้เถิด.

“พระเจ้าข้า ! ข้าพระองค์จักปฏิบัติอย่างนั้น”.

๕๘

ผู้เห็นแก่นอน

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย จะเข้าใจเรื่องนี้กันอย่างไร ?

พวกเธอเคยได้เห็นได้ฟังมาบ้างหรือว่า พระราชา ผู้เป็นกษัตริย์ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ทรงประกอบความสุขในการประทม หาคความสุขในการเอนพระวรกาย หาคความสุขในการประทมหลับ ตามแต่พระประสงค์อยู่เนืองนิจ ยิ่งคงทรงปกครองราชสมบัติให้เป็นที่รักใคร่ ถูกใจพลเมือง จนตลอดพระชนม์ชีพได้อยู่หรือ ?

“อย่างนี้ ไม่เคยได้เห็นได้ฟังเลย พระเจ้าข้า !”

ดีแล้ว ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อที่กล่าวนี้ แม้เราเองก็ไม่เคยได้เห็น ได้ฟังอย่างนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย จะเข้าใจเรื่องนี้กันอย่างไร ?

พวกเธอเคยได้เห็นได้ฟังมาบ้างหรือว่า ผู้ครองรัฐที่ดี ทายาทผู้สืบมรดกก็ดี เสนาบดีที่ดี นายบ้านที่ดี และหัวหน้าหมู่บ้านที่ดี ประกอบความสุขในการนอน หาคความสุข

ในการเอนกาย หาความสุขในการหลับ ตามสบายใจอยู่
เนื่องนิจ ยังกงดำรงตำแหน่งนั้นๆ ให้เป็นที่รักใคร่ ถูกใจ
ของ (ประชาชนทุกเหล่า) กระทั่งลูกหมู่ จนตลอดชีวิตได้
อยู่หรือ ?

“อย่างนี้ ไม่เคยได้เห็นได้ฟังเลย พระเจ้าข้า !”.

ดีแล้ว ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อที่กล่าวนี้ แม้เราเองก็
ไม่เคยได้เห็น ได้ฟัง อย่างนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย จะเข้าใจ
เรื่องนี้กันอย่างไร ?

พวกเธอเคยได้เห็นได้ฟังมาบ้างหรือว่า สมณะ
หรือพราหมณ์ ที่เอาแต่ประกอบความสุขในการนอน
หาความสุขในการเอนกาย หาความสุขในการหลับ ตาม
สบายใจอยู่เสมอๆ, ทั้งเป็นผู้ไม่ค้ำครองทวารในอินทรีย์
ทั้งหลาย, ไม่รู้ประมาณในการบริโภค, ไม่ตามประกอบ
ธรรมเป็นเครื่องตื่น, ไม่เห็นแจ่มแจ้งซึ่งกุศลธรรมทั้งหลาย,
ไม่ตามประกอบการทำเนื่องๆ ในโพธิปักขิยธรรม ทั้งใน
ยามต้นและยามปลาย แล้วยังจะกระทำให้แจ้งได้ซึ่ง
เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความ

สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันประเสริฐยิ่งเอง
ในทวิภูตรธรรมเทียว เข้าถึงแล้วแลอยู่ ?

“ข้อนั้น ก็ยังไม่เคยได้เห็นได้ฟังเลย พระเจ้าข้า !”.

ดีแล้ว ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อที่กล่าวถึงนี้ แม่เราเอง
ก็ไม่เคยได้เห็น ได้ฟังอย่างนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้พวกเธอ
ทั้งหลาย ฟังสำเนียงใจไว้ว่า

“เราทั้งหลาย จักคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย,
เป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค,
ตามประกอบธรรมเป็นเครื่องตื่น,
เป็นผู้เห็นแจ่มแจ้งซึ่งกุศลธรรมทั้งหลาย,
และจักตามประกอบอนุโยคภาวนาในโพธิปักขิยธรรม
ทั้งในยามตื่นและยามปลายอยู่เสมอ ๆ” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลายฟังสำเนียงใจ
อย่างนี้แล.

๕๙

ลักษณะของ “ผู้มีความเพียรตลอดเวลา”

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อภิกษุกำลังเดิน...ยืน...นั่ง...นอนอยู่ ถ้าเกิดครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในกาม หรือครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในทางเดือดแค้น หรือครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในทางทำผู้อื่นให้ลำบากเปล่า ๆ ขึ้นมา, และภิกษุ ก็ไม่รับเอาความครุ่นคิดนั้นไว้ สละทิ้งไป ถ้ายถอนออก ทำให้สิ้นสุดลงไปจนไม่มีเหลือ;

ภิกษุที่เป็นเช่นนี้ แม้กำลังเดิน...ยืน...นั่ง...นอนอยู่ ก็เรียกว่าเป็นผู้ทำความเพียรเผากิเลส รู้สึกกลัวต่อสิ่งลามก เป็นคนปรารถนาความเพียร อุทิศตนในการเผากิเลสอยู่ เองนิจ.

๖๐

ลักษณะของ “ผู้เกียจคร้านตลอดเวลา”

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อภิกษุกำลังเดิน...ยืน...นั่ง...นอนอยู่ ถ้าเกิดครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในกาม หรือครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในทางเดือดแค้น หรือครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในทางทำผู้อื่นให้ลำบากเปล่าๆ ขึ้นมา, และภิกษุก็รับเอาความครุ่นคิดนั้นไว้ ไม่สละทิ้ง ไม่ถ่ายถอนออก ไม่ทำให้สุดสิ้นไป จนไม่มีเหลือ;

ภิกษุที่เป็นเช่นนี้ แม้กำลังเดิน...ยืน...นั่ง...นอนอยู่ ก็เรียกว่า เป็นผู้ไม่ทำความเพียรเผากิเลส ไม่รู้สึกกลัวต่อสิ่งลามก เป็นคนเกียจคร้าน มีความเพียรอันเลวทรามอยู่เนื่องนิจ.

๖๑

วิธีการตามรักษาไว้ซึ่งความจริง

(สัจจานุรุธณา)

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ! การตามรักษาไว้ซึ่งความจริง (สัจจานุรุธณา) นั้น มีได้ด้วยการกระทำเพียงเท่าไร ? บุคคล จะตามรักษาไว้ซึ่งความจริงนั้นได้ ด้วยการกระทำเพียงเท่าไร ? ข้าพเจ้าขอถามพระโคตมผู้เจริญถึงวิธีการตามรักษาไว้ซึ่งความจริง”.

การท้าวชะ !

ถ้าแม่ ความเชื่อ ของบุรุษ มีอยู่
และเขาก็ ตามรักษาไว้ซึ่งความจริง กล่าวอยู่ว่า
“ข้าพเจ้ามีความเชื่ออย่างนี้” ดังนี้,
เขาก็ อย่าฟังถึงซึ่งการสันนิษฐานโดยส่วนตัวว่า
“อย่างนี้เท่านั้นจริง, อย่างอื่นเปล่า” ดังนี้ก่อน ...

การท้าวชะ !

ถ้าแม่ ความชอบใจ ของบุรุษ มีอยู่
และเขาก็ ตามรักษาไว้ซึ่งความจริง กล่าวอยู่ว่า
“ข้าพเจ้ามีความชอบใจอย่างนี้” ดังนี้,
เขาก็ อย่าฟังถึงซึ่งการสันนิษฐานโดยส่วนตัวว่า
“อย่างนี้เท่านั้นจริง, อย่างอื่นเปล่า” ดังนี้ก่อน ...

ภารทวาชะ !

ถ้าแม่ เรื่องที่ฟังตาม ๆ กันมา ของบุรุษ มีอยู่
และเขาก็ตามรักษาไว้ซึ่งความจริง กล่าวอยู่ว่า
“ข้าพเจ้ามีเรื่องที่ฟังตาม ๆ กันมาอย่างนี้” ดังนี้,
เขาก็ อย่าฟังถึงซึ่งการสันนิษฐานโดยส่วนเดียว ว่า
“อย่างนี้เท่านั้นจริง, อย่างอื่นเปล่า” ดังนี้ก่อน ...

ภารทวาชะ !

ถ้าแม่ ความตริตริกไปตามเหตุผลที่แวดล้อม ของบุรุษมีอยู่
และเขาก็ตามรักษาไว้ซึ่งความจริง กล่าวอยู่ว่า
“ข้าพเจ้ามีความตริตริกไปตามเหตุผลที่แวดล้อมอย่างนี้”
ดังนี้,
เขาก็ อย่าฟังถึงการสันนิษฐานโดยส่วนเดียว ว่า
“อย่างนี้เท่านั้นจริง, อย่างอื่นเปล่า” ดังนี้ก่อน ...

ภารทวาชะ !

ถ้าแม่ ข้อยุติที่ทนได้ต่อการเพ่งพินิจด้วยความเห็น
ของบุรุษ มีอยู่
และเขาก็ตามรักษาไว้ซึ่งความจริง กล่าวอยู่ว่า
“ข้าพเจ้ามีข้อยุติที่ทนได้ต่อการเพ่งพินิจด้วยความเห็น
อย่างนี้” ดังนี้,

เขาก็ อย่าฟังถึงซึ่งการสันนิษฐานโดยส่วนเดียว ว่า
“อย่างนี้เท่านั้นจริง, อย่างอื่นเปล่า” ดังนี้ก่อน.

การท่วาชะ !

ด้วยการกระทำเพียงเท่านั้นแล

การตามรักษาไว้ซึ่งความจริง ย่อมมี,

บุคคลชื่อว่า ย่อมตามรักษาไว้ซึ่งความจริง

ด้วยการกระทำเพียงเท่านั้น,

และเราบัญญัติการตามรักษาไว้ซึ่งความจริง

ด้วยการกระทำเพียงเท่านั้น;

แต่วานั้นยังไม่เป็นการตามรู้ซึ่งความจริง.

๖๒

การตามรู้ซึ่งความจริง (สัจจานุโพโธ)

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ! การตามรู้ซึ่งความจริง (สัจจานุโพโธ) มีได้ ด้วยการกระทำเพียงเท่าไร ? บุคคลชื่อว่า ตามรู้ซึ่งความจริง ด้วยการกระทำเพียงเท่าไร ? ข้าพเจ้าขอลอถาม พระโคตมผู้เจริญถึงการตามรู้ซึ่งความจริง”.

การท้าวชะ ! ได้ยินว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ได้เข้าไปอาศัยอยู่ในบ้านหรือในนิคมแห่งใดแห่งหนึ่ง. คหบดีหรือคหบดีบุตร ได้เข้าไปใกล้ภิกษุนั้นแล้วใคร่ครวญ ดูอยู่ในใจเกี่ยวกับธรรม ๓ ประการ คือ :-

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งโลภะ

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งโทสะ

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งโมหะ...

เมื่อเขาใคร่ครวญดูอยู่ซึ่งภิกษุนั้น ย่อมเล็งเห็นว่า เป็นผู้บริสุทธ์จากธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งโลภะ ต่อแต่นั้น เขาจะพิจารณาใคร่ครวญภิกษุนั้นให้ยิ่งขึ้นไปในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งโทสะ... ในธรรมทั้งหลาย

อันเป็นที่ตั้งแห่งโมหะ... เมื่อเขาใคร่ครวญดูอยู่ซึ่งภิกษุนั้น
ย่อมเล็งเห็นว่า เป็นผู้บริสุทธิ์จากกรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งโทสะ...
กรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งโมหะ

ลำดับนั้น เขา :-

(๑) ปลุกฝัง ศรัทธา ลงไปในภิกษุนั้น ครั้นมี
ศรัทธาเกิดแล้ว

(๒) ย่อม เข้าไปหา ครั้นเข้าไปหาแล้ว

(๓) ย่อม เข้าไปนั่งใกล้ ครั้นเข้าไปนั่งใกล้แล้ว

(๔) ย่อม เจียโสตกลง ครั้นเจียโสตกลง

(๕) ย่อม ฟังซึ่งธรรม ครั้นฟังซึ่งธรรมแล้ว

(๖) ย่อม ทรงไว้ซึ่งธรรม

(๗) ย่อม ใคร่ครวญ ซึ่งเนื้อความแห่งธรรม
ทั้งหลาย อันตนทรงไว้แล้ว เมื่อใคร่ครวญซึ่งเนื้อความ
แห่งธรรมอยู่

(๘) ธรรมทั้งหลายย่อมทนต่อความเพ่งพินิจ,
เมื่อการทนต่อการเพ่งพินิจของธรรมมีอยู่

(๙) ฉันทะย่อมเกิดขึ้น ผู้มีฉันทะเกิดขึ้นแล้ว

(๑๐) ย่อม มีอุสสาหะ ครั้นมีอุสสาหะแล้ว

(๑๑) ย่อม พิจารณาหาความสมดุลงแห่งธรรม,
ครั้งมีความสมดุลงแห่งธรรมแล้ว

(๑๒) ย่อม ตั้งตนไว้ในธรรมนั้น; เขาผู้มีตน
ส่งไปแล้วอย่างนี้อยู่ ย่อม กระทำให้แจ้งซึ่งปรมาตถสัจจะ
(ความจริงโดยความหมายสูงสุด) ด้วยนามกาย ด้วย,
ย่อม แทะตลอดซึ่งธรรมนั้น แล้วเห็นอยู่ด้วยปัญญา ด้วย.

ภรทวาชะ !

การตามรู้ซึ่งความจริง ย่อมมี

ด้วยการกระทำเพียงเท่านั้น,

บุคคลชื่อว่า ย่อมตามรู้ซึ่งความจริง

ด้วยการกระทำเพียงเท่านั้น,

และเราบัญญัติการตามรู้ซึ่งความจริง

ด้วยการกระทำเพียงเท่านั้น;

แต่ว่านั้นยังไม่เป็นการตามบรรลุถึงซึ่งความจริง.

๖๓

การตามบรรลุดังซึ่งความจริง (สัจจานุปัตติ)

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ! การตามบรรลุดังซึ่งความจริง (สัจจานุปัตติ) มีได้ ด้วยการกระทำเพียงเท่าไร ? บุคคลชื่อว่า ย่อมตามบรรลุดังซึ่งความจริง ด้วยการกระทำเพียงเท่าไร ? ข้าพเจ้า ขอถามพระโคตมผู้เจริญถึงการตามบรรลุดังซึ่งความจริง”.

ภราท่วาชะ ! การเสพคบ การทำให้เจริญ การกระทำให้มาก ซึ่งธรรมทั้งหลายเหล่านั้นแหละ (ทั้ง ๑๒ ข้อ ข้างต้น) เป็นการตามบรรลุดังซึ่งความจริง.

ภราท่วาชะ !

การตามบรรลุดังซึ่งความจริง ย่อมมี
ด้วยการกระทำเพียงเท่านี้,
บุคคลชื่อว่า ย่อมตามบรรลุดังซึ่งความจริง
ด้วยการกระทำเพียงเท่านี้,
และเราบัญญัติการตามบรรลุดังซึ่งความจริง
ด้วยการกระทำเพียงเท่านี้.

๖๔

ทำความเพียรแข่งกับอนาคตภัย

ภิกษุทั้งหลาย ! ภัยในอนาคตเหล่านี้ มีอยู่ ๕ ประการ ซึ่งภิกษุผู้มองเห็นอยู่ ควรแท้ที่จะเป็น ผู้ไม่ประมาท มีความเพียรเผากิเลส มีตนส่งไปแล้วใน การทำเช่นนั้น อยู่ตลอดไป, เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุ สิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสีย โดยเร็ว.

ภัยในอนาคต ๕ ประการนั้น คืออะไรบ้างเล่า ?
๕ ประการ คือ :-

(๑) ภิกษุในกรณีนี้ พิจารณาเห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้ เรายังหนุ่ม ยังเยาว์วัย ยังรุ่นคะนอง มีผมยังดำสนิท ตั้งอยู่ในวัยกำลังเจริญ คือปฐมวัย; แต่จะมีสักคราวหนึ่ง ที่ความแก่ จะมาถึงร่างกายนี้, ก็คนแก่ ถูกความชรา ครอบงำแล้ว จะมนสิการถึงคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น ไม่ทำได้สะดวกเลย; และจะเสพเสนาสนะอันเจียบสงัด ซึ่งเป็นปาชัญ ก็ไม่ทำได้ง่าย ๆ เลย. ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็น

ที่ต้องการ ไม่น่าใคร่ ไม่น่าชอบใจ (คือความแก่) นั้น จะมาถึงเรา เราจะรีบทำความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึงแล้ว แม้จะแก่เฒ่า ก็จักอยู่เป็นผาสุก” ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้ออื่นยังมีอีก :

(๒) ภิกษุพิจารณาเห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้ เรามีอาหารน้อย มีโรคน้อย มีไฟธาตุให้ความอบอุ่นสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก พอปานกลาง ควรแก่การทำความเพียร; แต่จะมีสักคราวหนึ่งที่ความเจ็บไข้จะมาถึงร่างกายนี้, ก็คนที่เจ็บไข้ถูกพยาธิครอบงำแล้ว จะมนสิการถึงคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น ไม่ทำได้สะดวกเลย; และจะเสพเสนาสนะอันเจียบสัจด์ ซึ่งเป็นป่าชัญ ก็ไม่ทำได้ง่ายๆ เลย. ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็นที่ต้องการ ไม่น่าใคร่ ไม่น่าชอบใจ (คือความเจ็บไข้) นั้น จะมาถึงเรา เราจะรีบทำความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึงแล้ว แม้จะเจ็บไข้ ก็จักอยู่เป็นผาสุก” ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้ออื่นยังมีอีก :

(๓) ภิกษุพิจารณาเห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้ ข้าวกล้ำงามดี บิณฑะ (ก้อนข้าว) หาได้ง่าย เป็นการสะดวกที่จะยังชีวิตให้เป็นไปด้วยความพยายามแสวงหาบิณฑะ; แต่จะมีสักคราวหนึ่งที่ ภิกษาหายาก ข้าวกล้ำเสียหาย บิณฑะหาได้ยาก ไม่เป็นการสะดวกที่จะยังชีวิตให้เป็นไปด้วยความพยายามแสวงหาบิณฑะ, เมื่อภิกษาหายากที่ใดภิกษาหาง่าย คนทั้งหลายก็อพยพกันไปที่นั่น, เมื่อเป็นเช่นนั้น ความอยู่คลุกคลีปะปนกันในหมู่คนก็จะมีขึ้น เมื่อมีการคลุกคลีปะปนกันในหมู่คน จะมนสิการถึงคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น ไม่ทำได้สะดวกเลย. ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็นที่ต้องการ ไม่น่าใคร่ ไม่น่าชอบใจ (คือภิกษาหายาก) นั้นจะมาถึงเรา เราจะรีบทำความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึงแล้ว จักอยู่เป็นผาสุก แม้ในคราวที่เกิดทุกข์ภิกขภัย” ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้ออื่นยังมีอีก :

(๔) ภิกษุพิจารณาเห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้คนทั้งหลาย
 สัมผัสกันขึ้นบานต่อกัน ไม่วิวาทกัน เข้ากันได้ดุจดั่ง
 นมผสมกับน้ำ มองแลกันด้วยสายตาแห่งคนที่รักใคร่กัน
 เป็นอยู่; แต่จะมีสักคราวหนึ่งที่ ภัย คือโจรป่ากำเริบ
 ชาวชนบทผู้ขึ้นอยู่ในอาณาจักรแตกกระจัดกระจาย
 แยกย้ายกันไป, เมื่อมีภัยเช่นนี้ ที่ใดปลอดภัย คนทั้งหลาย
 ก็อพยพกันไปที่นั่น เมื่อเป็นเช่นนั้น ความอยู่คลุกคลี
 ปะปนกันในหมู่คนก็จะมึน เมื่อมีการอยู่คลุกคลีปะปนกัน
 ในหมู่คน จะมนสิการถึงคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น
 ไม่ได้สะดวกเลย : ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็นที่ต้องการ
 ไม่น่าใคร ไม่น่าชอบใจ (คือโจรภัย) นั้น จะมาถึงเรา
 เราจะรีบทำความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อ
 บรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้
 แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึงแล้ว จักอยู่เป็น
 ผาสุก แม้ในคราวที่เกิดโจรภัย” ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย !
 ข้ออื่นยังมีอีก :

(๕) ภิกษุพิจารณาเห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้ สงฆ์สามัคคีปรองดองกัน ไม่วิวาทกัน มีอุเทศเดียวกัน อยู่เป็นผาสุก; แต่จะมีสักคราวหนึ่งที่สงฆ์แตกกัน, เมื่อสงฆ์แตกกันแล้ว จะมนสิการถึงคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น ไม่ทำได้สะดวกเลย : ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็นที่ต้องการ ไม่น่าใคร่ ไม่น่าชอบใจ (คือสงฆ์แตกกัน) นั้นจะมาถึงเรา เราจะรีบทำความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึงแล้ว จักอยู่เป็นผาสุก แม้ในคราวเมื่อสงฆ์แตกกัน” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุในอนาคต ๕ ประการเหล่านี้แล

ซึ่งภิกษุผู้มองเห็นอยู่

ควรแท้ที่จะเป็นผู้ไม่ประมาท

มีความเพียรเผากิเลส

มีตนส่งไปแล้วในการทำเช่นนั้นอยู่ตลอดไป,

เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง

เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ

เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว.

๖๕

วิธีแก้ความหุดหู่

ภิกษุทั้งหลาย !

ก็สมัยใด จิตหุดหู่

สมัยนั้น มิใช่กาล เพื่อเจริญปีสัทธิสัมโพชฌงค์

มิใช่กาล เพื่อเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์

มิใช่กาล เพื่อเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์.

ข้อนั้นเพราะเหตุไร ?

เพราะจิตหุดหู่ จิตที่หุดหู่ นั้นยากที่จะให้ตั้งขึ้นได้
ด้วยธรรมเหล่านั้น.

เปรียบเทียบเหมือนบุรุษต้องการจะก่อไฟดวงน้อยให้
ลูกโพลง เขาจึงใส่หญ้าสด โคมัยสด ไม้สด ฟนน้ำ และ
โรยฝุ่นลงในไฟนั้น บุรุษนั้นจะสามารถก่อไฟดวงน้อยให้
ลูกโพลงขึ้นได้หรือหนอ ?

“ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า !”.

ฉันนั้นเหมือนกัน...

ภิกษุทั้งหลาย !

สมัยใด จิตหตฺหุ

สมัยนั้น เป็นกาล เพื่อเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์

เป็นกาล เพื่อเจริญวิริยสัมโพชฌงค์

เป็นกาล เพื่อเจริญปีติสัมโพชฌงค์.

ข้อนั้นเพราะเหตุไร ?

เพราะจิตหตฺหุ จิตที่หตฺหุ นั้นให้ตั้งขึ้นได้ง่าย
ด้วยธรรมเหล่านั้น.

เปรียบเทียบเหมือนบุรุษต้องการจะก่อไฟดวงน้อยให้
ลูกโพลง เขาจึงใส่หญ้าแห้ง โคมัยแห้ง ไม้แห้ง เอาปากเป่า
และไมโรยฝุ่นในไฟนั้น บุรุษนั้นสามารถจะก่อไฟดวงน้อย
ให้ลูกโพลงขึ้นได้หรือหนอ ?

“ได้ พระเจ้าข้า !”.

ฉันนั้นเหมือนกัน...

๖๖

วิธีแก้ความฟุ้งซ่าน

ภิกษุทั้งหลาย !

สมย์ใด จิตฟุ้งซ่าน

สมย์นั้น มิใช่กาล เพื่อเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์

มิใช่กาล เพื่อเจริญวิริยสัมโพชฌงค์

มิใช่กาล เพื่อเจริญปีติสัมโพชฌงค์.

ข้อนั้นเพราะเหตุไร ?

เพราะจิตฟุ้งซ่าน จิตที่ฟุ้งซ่านนั้น ยากที่จะให้
สงบได้ด้วยธรรมเหล่านั้น.

เปรียบเทียบเหมือนบุรุษต้องการจะดับไฟกองใหญ่
เขาจึงใส่หญ้าแห้ง โคมัยแห้ง ไม้แห้ง เอาปากเป่า และไม่
โรยฝุ่นลงไปใ้ในกองไฟใหญ่นั้น บุรุษนั้นสามารถจะดับไฟ
กองใหญ่ได้หรือหนอ ?

“ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า !”

ฉันทันเหมือนกัน...

ภิกษุทั้งหลาย !

สมัยใด จิตฟุ้งซ่าน

สมัยนั้น เป็นกาล เพื่อเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์

เป็นกาล เพื่อเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์

เป็นกาล เพื่อเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์.

ข้อนั้นเพราะเหตุไร ?

เพราะจิตฟุ้งซ่าน จิตที่ฟุ้งซ่านนั้น ให้สงบได้
ง่ายด้วยธรรมเหล่านั้น.

เปรียบเหมือนบุรุษต้องการจะดับไฟกองใหญ่
เขาจึงใส่หญ้าสด โคมัยสด ไม้สด ฟันน้ำ และรอยฝุ่นลงใน
กองไฟใหญ่นั้น บุรุษนั้นจะสามารถดับกองไฟกองใหญ่นั้น
ได้หรือหนอ ?

“ได้ พระเจ้าข้า !”.

ฉันทันนั้นเหมือนกัน...

ภิกษุทั้งหลาย !

เรากล่าว “สติ” แล้ว มีประโยชน์ในที่ทั้งปวง.

การทำสมาธิ

และ

อานิสงส์ของการทำสมาธิ

๖๗

สมาธิภาวนา ๔ ประเภท

ภิกษุทั้งหลาย ! สมาธิภาวนา ๔ อย่าง เหล่านี้
มีอยู่.

๔ อย่าง อย่างไม่รู้เล่า ? ๔ อย่าง คือ :-

ภิกษุทั้งหลาย ! มี สมาธิภาวนา อันบุคคลเจริญ
กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อ

๑. ความอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน (ทิวรรวมสุขวิหาร)
๒. การได้เฉพาะซึ่งญาณทัสสนะ
(ฌานทสสนปฏิลาภ)
๓. สติสัมปชัญญะ (สติสมปชฌณ)
๔. ความสิ้นแห่งอาสวะ (อาสวกุชย)

ภิกษุทั้งหลาย ! สมาธิภาวนา อันเจริญกระทำ
ให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในทิวรรวม
นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ สัจแล้วจากกาม
ทั้งหลาย สัจแล้วจากธรรมที่เป็นอกุศลทั้งหลาย เข้าถึง
ปฐมฌาน ประกอบด้วยวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิด

จากวิเวก แล้วแลอยู่; เพราะความที่วิตกวิจารณ์ทั้งสอง
ระงับลง เข้าถึง ทุติยฌาน เป็นเครื่องผ่อนคลายแห่งใจใน
ภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดมีขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มี
วิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ แล้วแลอยู่; อนึ่ง
เพราะความจางคลายไปแห่งปีติ ย่อมเป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติ
และสัมปชัญญะ และย่อมเสวยสุขด้วยนามกาย ชนิดที่
พระอริยเจ้าทั้งหลาย ย่อมกล่าวสรรเสริญผู้นั้นว่า “เป็นผู้
อยู่อุเบกขา มีสติ อยู่เป็นปกติสุข” ดังนี้ เข้าถึง ทุติยฌาน
แล้วแลอยู่; เพราะละสุขเสียได้ และเพราะละทุกข์เสียได้
เพราะความดับไปแห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งสองในกาลก่อน
เข้าถึง จตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีแต่ความที่สติเป็น
ธรรมชาติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย! นี่คือสมาธิภาวนา อันเจริญ
กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขใน
ทิฏฐธรรม.

ภิกษุทั้งหลาย! สมาธิภาวนา อันเจริญกระทำ
ให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อการได้เฉพาะซึ่งญาณทัสสนะ
นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ กระทำไว้ในใจ ซึ่งอาโลภสัจฉญา อธิษฐานทิวาสัจฉญา ว่ากลางวันฉันใด กลางคืนฉันนั้น, กลางคืนฉันใด กลางวันฉันนั้น, เธอมีจิต อันเปิดแล้วด้วยอาการอย่างนี้ ไม่มีอะไรห่อหุ้ม ยังจิตที่มี แสงสว่างทั่วพร้อม ให้เจริญอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้คือ สมาธิภาวนา อันเจริญ กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อการได้เฉพาะซึ่ง ญาณทัสสนะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! สมาธิภาวนา อันเจริญกระทำ ให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะนั้น เป็น อย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ เวทนา เกิดขึ้น (หรือ) ตั้งอยู่ (หรือ) ดับไป ก็เป็นที่แจ่มแจ้งแก่ภิกษุ; สัญญา เกิดขึ้น (หรือ) ตั้งอยู่ (หรือ) ดับไป ก็เป็นที่แจ่มแจ้ง แก่ภิกษุ; วิตกเกิดขึ้น (หรือ) ตั้งอยู่ (หรือ) ดับไป ก็เป็นที่ แจ่มแจ้งแก่ภิกษุ.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้คือสมาธิภาวนา อันเจริญ กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! สมาธิภาวนา อันเจริญกระทำ
ให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นแห่งอาสวะนั้น
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ มีปกติตามเห็น
ความตั้งขึ้นและเสื่อมไปในอุปาทานชั้นทั้งห้า ว่า รูป
เป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งรูปเป็นอย่างไร ความดับไป
แห่งรูปเป็นอย่างไร; เวทนาเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้น
แห่งเวทนาเป็นอย่างไร ความดับไปแห่งเวทนาเป็นอย่างไร;
สัญญาเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งสัญญาเป็นอย่างไร
ความดับไปแห่งสัญญาเป็นอย่างไร; สังขารเป็นอย่างไร
ความเกิดขึ้นแห่งสังขารเป็นอย่างไร ความดับไปแห่งสังขาร
เป็นอย่างไร; วิญญาณเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ
เป็นอย่างไร ความดับไปแห่งวิญญาณเป็นอย่างไร; ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่คือ สมาธิภาวนา อันเจริญ
กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นแห่งอาสวะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล คือ สมาธิภาวนา
๔ อย่าง.

๖๘

อานุภาพของสมาธิ (นัยที่ ๑)

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจงเจริญสมาธิเถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิแล้ว
ย่อมรู้ได้ตามที่เป็นจริง ซึ่งอะไรเล่า ?

รู้ได้ตามเป็นจริงซึ่งความจริงอันประเสริฐว่า
“นี่เป็นทุกข์, นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือ
แห่งทุกข์, และนี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือ
แห่งทุกข์” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจงเจริญสมาธิเถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิแล้ว
ย่อมรู้ได้ตามที่เป็นจริง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้น ในกรณีนี้ พวกเธอ
พึงกระทำความเพียรเพื่อให้รู้ว่า “นี่เป็นทุกข์, นี่เป็น
เหตุให้เกิดทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,
และนี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์”
ดังนี้เถิด.

๖๙

อานูกาพของสมาธิ (นัยที่ ๒)

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย จงเจริญสมาธิเถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีจิตเป็นสมาธิตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ชัดตามที่เป็นจริง ก็ภิกษุนั้น ย่อมรู้ชัดตามที่เป็นจริง ซึ่งอะไรเล่า ?

ภิกษุนั้น ย่อมรู้ชัดตามที่เป็นจริง ซึ่งความเกิดขึ้น และความดับไปแห่งรูป ...แห่งเวทนา ...แห่งสัญญา ...แห่งสังขารทั้งหลาย ...แห่งวิญญาณ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็การเกิดขึ้นแห่งรูป ...แห่งเวทนา ...แห่งสัญญา ...แห่งสังขารทั้งหลาย ...แห่งวิญญาณ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมเพลิดเพลิน ย่อมพร่ำสรรเสริญ ย่อมเมาทมหกอยู่ ภิกษุนั้น ย่อมเพลิดเพลิน ย่อมพร่ำสรรเสริญ ย่อมเมาทมหกอยู่ซึ่งอะไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนั้น ย่อมเพลิดเพลิน ย่อมพร่ำสรรเสริญ ย่อมเมาทมหกอยู่ซึ่งรูป เมื่อภิกษุนั้น

ผลิตเพลิน พร้าสรรเสริญ เมามกอยู่ซึ่งรูป, ความเพลิน (หนัก) ย่อมเกิดขึ้น ความเพลินใด ในรูป, ความเพลินนั้น คือ อุปาทาน เพราะอุปาทานของภิกษุนั้น เป็นปัจจัย จึงมีภพ; เพราะมีภพ เป็นปัจจัย จึงมีชาติ; เพราะมีชาติ เป็นปัจจัย, ขรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกชะ โทมนัส อุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน : ความเกิดขึ้นพร้อม แห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนั้น ย่อมผลิตเพลิน ย่อมพร้าสรรเสริญ ย่อมเมามกอยู่ซึ่งเวทนา ... ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนั้น ย่อมผลิตเพลิน ย่อมพร้าสรรเสริญ ย่อมเมามกอยู่ซึ่งสัญญา ... ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนั้น ย่อมผลิตเพลิน ย่อมพร้าสรรเสริญ ย่อมเมามกอยู่ซึ่งสังขารทั้งหลาย ... ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนั้น ย่อมเพลิดเพลिन ย่อมพร่ำสรรเสริญ ย่อมเมามกอยู่ซึ่งวิญญาณ เมื่อภิกษุนั้น เพลิดเพลिन พร่ำสรรเสริญ เมามกอยู่ซึ่งวิญญาณ, ความเพลिन (นันทิ) ย่อมเกิดขึ้น ความเพลินใด ในวิญญาณ, ความเพลินนั้น คือ อูปาทาน เพราะอุปาทานของภิกษุนั้นเป็นปัจจัย จึงมีภพ; เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ; เพราะมีชาติเป็นปัจจัย, ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกชะ โทมนัส อุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้น ครบถ้วน : ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้คือ ความเกิดขึ้นแห่งรูป ...แห่งเวทนา ...แห่งสัญญา ...แห่งสังขารทั้งหลาย ...แห่งวิญญาณ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ความดับแห่งรูป ...แห่งเวทนา ...แห่งสัญญา ...แห่งสังขารทั้งหลาย ...แห่งวิญญาณ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมไม่เพลิดเพลिन ย่อมไม่พร่ำสรรเสริญ ย่อมไม่เมามกอยู่

ภิกษุหนึ่ง ย่อมไม่เพลิตเพลิน ย่อมไม่พรั่สรรเสริญ
 ย่อมไม่เมามกอยู่ ซึ่งอะไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุหนึ่ง ย่อมไม่เพลิตเพลิน
 ย่อมไม่พรั่สรรเสริญ ย่อมไม่เมามกอยู่ซึ่งรูป เมื่อภิกษุ
 นั้น ไม่เพลิตเพลิน ไม่พรั่สรรเสริญ ไม่เมามกอยู่ซึ่งรูป,
 ความเพลิน (นันทิ) ใด ในรูป, ความเพลินนั้น ย่อมดับไป
 เพราะความดับแห่งความเพลินของภิกษุหนึ่ง จึงมี
 ความดับแห่งอุปาทาน, เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน
 จึงมีความดับแห่งภพ; เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมี
 ความดับแห่งชาติ; เพราะมีความดับแห่งชาติ, ชรามรณะ
 โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสทั้งหลาย จึงดับสิ้น :
 ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุหนึ่ง ย่อมไม่เพลิตเพลิน
 ย่อมไม่พรั่สรรเสริญ ย่อมไม่เมามกอยู่ซึ่งเวทนา ...
 ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุหนึ่ง ย่อมไม่เพลิตเพลิน
 ย่อมไม่พรั่สรรเสริญ ย่อมไม่เมามกอยู่ซึ่งสัญญา ...
 ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนั้น ย่อมไม่เพิลิตเพลิน
 ย่อมไม่พรา้สรรเสริญ ย่อมไม่เมามกอยู่ซึ่งสังขาร
 ทั้งหลาย ... ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี
 ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนั้น ย่อมไม่เพิลิตเพลิน
 ย่อมไม่พรา้สรรเสริญ ย่อมไม่เมามกอยู่ซึ่งวิญญาณ เมื่อ
 ภิกษุนั้น ไม่เพิลิตเพลิน ไม่พรา้สรรเสริญ ไม่เมามกอยู่ซึ่ง
 วิญญาณ, ความเพลิน (นันทิ) ไต ในวิญญาณ, ความเพลิน
 นั้น ย่อมดับไป เพราะความดับแห่งความเพลินของภิกษุ
 นั้น จึงมีความดับแห่งอุปาทาน, เพราะมีความดับแห่ง
 อุปาทาน จึงมีความดับแห่งภพ; เพราะมีความดับแห่งภพ
 จึงมีความดับแห่งชาติ; เพราะมีความดับแห่งชาติ, ชรา
 มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกชะ โทมนัส อุปายาสทั้งหลาย
 จึงดับสิ้น : ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี
 ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้คือ ความดับแห่งรูป ...แห่ง
 เวทนา ...แห่งสัญญา ...แห่งสังขารทั้งหลาย ...แห่ง
 วิญญาณ, ดังนี้ แล.

๗๐

แม่เพียงปฐมฌาน ก็ชื่อว่า เป็นที่หลบพ้นภัยจากมาร

(พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสข้อความปรารภ การสงครามระหว่างเทวดากับอสูร ... ถ้าฝ่ายใดแพ้ถูกไล่ ติดตามไปจนถึงภพเป็นที่อยู่แห่งตน ก็จะพ้นจากการถูก ไล่ติดตาม แล้วตรัสต่อไปอีกว่า :)

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทิก็ฉันทันัน : ในสมัยใด ภิกษุสังัดจากกาม สังัดจากอกุศลธรรม เข้าถึงปฐมฌาน อันมีวิตกมีวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดจากวิเวกแล้วแลอยู่; ภิกษุทั้งหลาย ! ในสมัยนั้น ภิกษุย่อมคิดอย่างนี้ว่า “ในการนี้ เรามีตนอันถึงแล้ว ซึ่งที่ต้านทานสำหรับ สัตว์ผู้กลัวอยู่ มารจะไม่ทำอะไรได้”. ภิกษุทั้งหลาย ! แม้มารผู้มีบาป ก็คิดอย่างนี้ว่า “ในการนี้ ภิกษุมีตน อันถึงแล้ว ซึ่งที่ต้านทานสำหรับสัตว์ผู้กลัวอยู่ เราจะทำ อะไรไม่ได้”....

(ในกรณีแห่งทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน ก็ได้ตรัสข้อความทำนองเดียวกัน).

๗๑

สมาธิระงับความรัก-เกลียด ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมารมณฺ์ทั้งหลายเหล่านี้
ย่อมเกิดอยู่เป็น ๔ ประการ.

๔ ประการอย่างไรเล่า ? ๔ ประการ คือ :-

ความรักเกิดจากรัก,

ความเกลียดเกิดจากรัก,

ความรักเกิดจากความเกลียด,

ความเกลียดเกิดจากความเกลียด.

(ดูรายละเอียดได้ในเรื่อง “ว่าด้วยความรัก ๔ แบบ” หน้า ๒๓)

ภิกษุทั้งหลาย ! สมัยใด ภิกษุสงฆ์ตจกคาม
สังตจกอกุศลธรรม เข้าถึงปฐมฌาน อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติ
และสุขอันเกิดแต่วิเวก แล้วยลลอยู่; สมัยนั้น ความรักใด
ที่เกิดจากรัก ความรักนั้นก็ไม่มี, ความเกลียดใด
ที่เกิดจากรัก ความเกลียดนั้นก็ไม่มี, ความรักใด
ที่เกิดจากความเกลียด ความรักนั้นก็ไม่มี, ความเกลียดใด
ที่เกิดจากความเกลียด ความเกลียดนั้นก็ไม่มี.

ภิกษุทั้งหลาย ! สมัยใด ภิกษุ เข้าถึงทุติยฌาน
... ตติยฌาน ... จตุตถฌาน ... แล้วแลอยู่; สมัยนั้น
ความรักใดที่เกิดจากความรัก ความรักนั้นก็ไม่มี,
ความเกลียดใดที่เกิดจากความรัก ความเกลียดนั้นก็ไม่มี,
ความรักใดที่เกิดจากความเกลียด ความรักนั้นก็ไม่มี,
ความเกลียดใดที่เกิดจากความเกลียด ความเกลียดนั้น
ก็ไม่มี.

จตุกก. อ. ๒๑/๒๙๐-๒๙๒/๒๐๐.

๗๒

ความสำคัญของสมณะและวิปัสสนา

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๒ อย่างเหล่านี้ เป็นส่วน
แห่งวิชา (ความรู้แจ้ง). ๒ อย่าง อะไรเล่า ?

๒ อย่าง คือ สมณะ และ วิปัสสนา

ภิกษุทั้งหลาย !

สมณะ เมื่ออบรมแล้ว จะได้ประโยชน์อะไร ?

อบรมแล้ว จิตจะเจริญ

จิตเจริญแล้ว จะได้ประโยชน์อะไร ?

เจริญแล้ว จะละระาคะได้.

ภิกษุทั้งหลาย !

วิปัสสนาเล่า เมื่อเจริญแล้ว จะได้ประโยชน์อะไร ?

เจริญแล้ว ปัญญาจะเจริญ

ปัญญาเจริญแล้ว จะได้ประโยชน์อะไร ?

เจริญแล้ว จะละอวิชชาได้ แล.

๗๓

ผู้กำลังโน้มเอียงไปสู่นิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย! คงดานที่ ลุ่มไปทางทิศ ตะวันออก ลาดไปทางทิศตะวันออก เทไปทางทิศ ตะวันออก ข้อนี้นั้นใด;

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุเจริญญาณทั้ง ๔ อยู่ กระทำฌานทั้ง ๔ ให้มากอยู่ ก็ย่อมเป็นผู้ลุ่มไปทางนิพพาน ลาดไปทางนิพพาน เทไปทางนิพพาน ฉะนั้นก็เหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุเจริญญาณทั้ง ๔ อยู่ กระทำฌานทั้ง ๔ ให้มากอยู่ ย่อมเป็นผู้ลุ่มไปทางนิพพาน ลาดไปทางนิพพาน เทไปทางนิพพาน เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในกรณีนี้ สงัดแล้วจาก กามทั้งหลาย สงัดแล้วจากอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าถึง ปฐมฌาน อันมีวิตก วิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดจากวิเวก แล้วแลอยู่;

เพราะความที่วิตก วิจารณ์ทั้งสองระงับลง เข้าถึง ทุตติยฌาน เป็นเครื่องฟ่องใสใจในภายใน ให้สมาธิ

เป็นธรรมอันเอก ผุดมีขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติ
และสุข อันเกิดจากสมาธิ แล้วแลอยู่;

อนึ่ง เพราะความจางคลายไปแห่งปิติ ย่อมเป็น
ผู้อยู่อุเบกขา มีสติและสัมปชัญญะ และย่อมเสวยความสุข
ด้วยนามกาย ชนิดที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย ย่อมกล่าว
สรรเสริญผู้นั้นว่า “เป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติ อยู่เป็นปกติสุข”
ดังนี้ เข้าถึง ตติยฌาน แล้วแลอยู่;

เพราะละสุขเสียได้ และเพราะละทุกข์เสียได้
เพราะความดับไปแห่งโสมนัส และโทมนัสทั้งสอง ในกาลก่อน
เข้าถึง จตุตถฌาน อันไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีแต่ความที่สติ
เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! อย่างนี้แล ภิกษุเจริญฌานทั้ง ๔
อยู่ กระทำฌานทั้ง ๔ ให้มากอยู่ ย่อมเป็นผู้ลุ่มไปทาง
นิพพาน ลาดไปทางนิพพาน เทไปทางนิพพาน.

๗๔

อานิสงส์สูงสุดแห่งอานาปานสติ

๒ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย ! อานาปานสติอันบุคคลเจริญกระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ก็อานาปานสติ อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้ ภิกษุไปแล้วสู่ป่า หรือโคนไม้ หรือเรือนว่างก็ตาม นั่งคู้ขาเข้ามาโดยรอบตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า เธอนั้น มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก :

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว,
เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว;

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น,
เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง (สพุกายปฐิสัเวที) หายใจเข้า”,
ว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้ทำ
กายสังขารให้รำงับ (ปสฺสมภฺยํ กายสงฺขารํ) หายใจเข้า”,
ว่า “เราเป็นผู้ทำกายสังขารให้รำงับ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อม
เฉพาซึ่งปีติ (ปีติปภฺิสฺสเวทํ) หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้
พร้อมเฉพาซึ่งปีติ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อม
เฉพาซึ่งสุข (สุขปภฺิสฺสเวทํ) หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้
พร้อมเฉพาซึ่งสุข หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อม
เฉพาซึ่งจิตตสังขาร (จิตตสงฺขารปภฺิสฺสเวทํ) หายใจเข้า”,
ว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาซึ่งจิตตสังขาร หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้ทำ
จิตตสังขารให้รำงับ (ปสฺสมภฺยํ จิตตสงฺขารํ) หายใจเข้า”, ว่า
“เราเป็นผู้ทำจิตตสังขารให้รำงับ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อม
เฉพาซึ่งจิต (จิตตปภฺิสฺสเวทํ) หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็น
ผู้รู้พร้อมเฉพาซึ่งจิต หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้ทำจิตให้ปราโมทย์ยิ่ง (อภิปปโมทย จิตต) หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้ทำจิตให้ปราโมทย์ยิ่ง หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้ทำจิตให้ตั้งมั่น (สมาทฺห จิตต) หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้ทำจิตให้ตั้งมั่น หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้ทำจิตให้ปล่อยอยู่ (วิโมจย จิตต) หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้ทำจิตให้ปล่อยอยู่ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความไม่เที่ยงอยู่เป็นประจำ (อนิจจานุสฺสตี) หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความไม่เที่ยงอยู่เป็นประจำ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความจางคลายอยู่เป็นประจำ (วิราคานุสฺสตี) หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความจางคลายอยู่เป็นประจำ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความดับไม่เหลืออยู่เป็นประจำ (นิโรธานุสฺสตี) หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความดับไม่เหลืออยู่เป็นประจำ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่ง
ความสลัดคืนอยู่เป็นประจำ (ปฐินิสฺสคฺคานุสฺสึ) หายใจเข้า”,
ว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความสลัดคืนอยู่เป็นประจำ หายใจออก”;

ภิกษุทั้งหลาย ! อานาปานสติ อันบุคคลเจริญ
แล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างนี้แล ย่อมมีผลใหญ่
มีอานิสงส์ใหญ่

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่ออานาปานสติ อันบุคคลเจริญ
ทำให้มากแล้วอยู่อย่างนี้ ผลอานิสงส์อย่างใดอย่างหนึ่ง
ในบรรดาผล ๒ ประการ เป็นสิ่งที่หวังได้;

คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน

หรือว่าถ้ายังมีอุปาทิเหลืออยู่ ก็จักเป็น อนาคามี.

๗๕

อานาปานสติระงับได้ซึ่งอกุศลทั้งหลาย

(ทรงปรารภเหตุที่ภิกษุทั้งหลายได้ฆ่าตัวตายบ้าง ฆ่ากันและกันบ้าง เนื่องจากเกิดความอึดอัดระอา เกลียดกายของตน เพราะการปฏิบัติอสุภกาวนา จึงได้ทรงแสดงอานาปานสติสมาธิแก่ภิกษุเหล่านั้น)

ภิกษุทั้งหลาย !

อานาปานสติสมาธินี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นของรำงับ เป็นของประณีต เป็นของเย็น เป็นสุขวิหาร และย่อมยังอกุศลธรรมอันเป็นบาป อันเกิดขึ้นแล้ว และเกิดขึ้นแล้ว ให้อันตรธานไป ให้รำงับไป โดยควรแก่ฐานะ.

ภิกษุทั้งหลาย !

เปรียบเหมือนฝุ่นธุลีฟุ้งขึ้นแห่งเดือนสุดท้ายของฤดูร้อน ฝนหนักที่ผิดฤดูตกลงมา ย่อมทำฝุ่นธุลีเหล่านั้นให้อันตรธานไป ให้รำงับไปได้ โดยควรแก่ฐานะ, ชอนี่ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย !

อานาปานสติสมาธิ อันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้
มากแล้ว ก็เป็นของระงับ เป็นของประณีต เป็นของเย็น
เป็นสุขวิหาร และย่อมยังอกุศลธรรมอันเป็นบาป ที่เกิดขึ้นแล้ว
และเกิดขึ้นแล้ว ให้อันตรธานไป โดยควรแก่ฐานะได้ ฉะนั้น.

มหาวาร. ส. ๑๗/๔๐๗/๑๓๕๒-๑๓๕๔.

๗๖

เจริญอานาปานสติ ชื่อว่าไม่เห็นห่างจากฌาน

ภิกษุทั้งหลาย !
ถ้าภิกษุ เจริญอานาปานสติ
แม้ช่วงกาลเพียงลัดนิ้วมือ

ภิกษุนี้เรากล่าวว่า
อยู่ไม่เห็นห่างจากฌาน
ทำตามคำสอนของพระศาสดา
ปฏิบัติตามโอวาท
ไม่ฉันบิณฑบาตของชาวแวนแคว้นเปล่า
ก็จะป่วยกล่าวไปโยถึง
ผู้กระทำให้มากซึ่ง อานาปานสติ นั้นเล่า.

๗๗

ลมหายใจก็คือ “กาย”

ภิกษุทั้งหลาย ! สมัยใด ภิกษุ

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว,
เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว;

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น,
เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อม
เฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อม
เฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้ทำ
กายสังขารให้รำงับ หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้ทำ
กายสังขารให้รำงับ หายใจออก”;

ภิกษุทั้งหลาย ! สมัยนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้
เห็นกายในกายอยู่เป็นประจำ เป็นผู้มีความเพียรเผากิเลส
มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชฌาและโทมนัสในโลกออกเสียได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เราย่อมกล่าวลมหายใจเข้า
และลมหายใจออก ว่าเป็นกายอันหนึ่ง ๆ ในกายทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้ ภิกษุนั้น
ย่อมเชื่อว่าเป็นผู้เห็นกายในกายอยู่เป็นประจำ มีความเพียร
เผากิเลส มีสัมปชัญญะ มีสติ นำอภิชณาและโทมนัส
ในโลกออกเสียได้.

อุปรี. ม. ๑๔/๑๙๕/๒๘๙.

๗๘

ผู้เจริญอานาปานสติ ย่อมชื่อว่าเจริญกายคตาสติ

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้ ภิกษุไปแล้วสู่ป่า หรือ
โคนไม้ หรือเรือนว่างก็ตาม นั่งคู้ขาเข้ามาโดยรอบ ตั้งกายตรง
ดำรงสติเฉพาะหน้า เหนือ มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก :

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว,
เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว;

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น,
เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อม
เฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อม
เฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้ทำ
กายสังขารให้รำงับ หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้ทำกายสังขาร
ให้รำงับ หายใจออก”;

เมื่อภิกษุนั้นเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปแล้วในการทำเช่นนั้นอยู่ ย่อมละความระลึก และความตำร้อันอาศัยเรือนเสียได้.

เพราะละความระลึกและความตำร้อันได้ จิตของเธอ ก็ตั้งอยู่ด้วยดี สงบรำงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดมีขึ้น เป็นสมาธิอยู่ในภายในนั้นเทียว.

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้อย่างนี้ ภิกษุนั้นก็ชื่อว่า เจริญกายคตาสติ.

๗๙

ลักษณะของผู้เจริญกายคตาสติ

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้ออื่นยังมีอีก : ภิกษุ เมื่อเดินอยู่ ย่อมรู้ชัด ว่า “เราเดินอยู่”, เมื่อยืน ย่อมรู้ชัด ว่า “เรายืนอยู่”, เมื่อนั่ง ย่อมรู้ชัด ว่า “เรานั่งอยู่”, เมื่อนอน ย่อมรู้ชัด ว่า “เรานอนอยู่”; เธอ ตั้งกายไว้ด้วยอาการอย่างใด ๆ ย่อมรู้ทั่วถึงกายนั้น ด้วยอาการอย่างนั้น ๆ ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้ออื่นยังมีอีก : ภิกษุย่อมเป็นผู้มีปกติทำความรู้สึกตัวทั่วพร้อม ในการก้าวไปข้างหน้า ในการถอยกลับข้างหลัง. เป็นผู้ที่มีปกติทำความรู้สึกตัวทั่วพร้อมในการแลดู ในการเหลียวดู. เป็นผู้ที่มีปกติทำความรู้สึกตัวทั่วพร้อม ในการคู้ ในการเหยียด (อวัยวะ). เป็นผู้ที่มีปกติทำความรู้สึกตัวทั่วพร้อม ในการทรงสังฆาฏิ บาตร จีวร. เป็นผู้ที่มีปกติทำความรู้สึกตัวทั่วพร้อม ในการกิน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม. เป็นผู้ที่มีปกติทำความรู้สึกตัวทั่วพร้อม ในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ. เป็นผู้ที่มีปกติทำความรู้สึกตัวทั่วพร้อม ในการไป การหยุด การนั่ง การนอน การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง.

เมื่อภิกษุนั้นเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตน
ส่งไปแล้วในการทำเช่นนั้นอยู่ ย่อมละความระลึกและ
ความตำริอันอาศัยเรือนเสียได้ เพราะละความระลึกและ
ความตำรินั้นได้ จิตของเธอที่ตั้งอยู่ด้วยดี สงบว่างบอยู่
ด้วยดี เป็นธรรมอันเอกผุดมีขึ้น เป็นสมาธิอยู่ในภายใน
นั้นเทียว.

ภิกษุทั้งหลาย! แม้อย่างนี้ ภิกษุนั้นก็ชื่อว่า
เจริญกายคตาสติ ...

ภิกษุทั้งหลาย! กายคตาสติ อันภิกษुरुูปใด
รูปหนึ่ง เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กุศลธรรม
อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นไปในส่วนวิชชา ย่อมหยั่งลงใน
ภายในของภิกษุนั้น เปรียบเหมือนมหาสมุทรอันผู้ใด
ผู้หนึ่งถูกต้องด้วยใจแล้ว แม่น้ำน้อยสายโตสายหนึ่ง
ซึ่งไหลไปสู่สมุทร ย่อมหยั่งลงในภายในของผู้นั้นจะนั้น.

(นอกจากนี้ยังได้ตรัสถึงการเจริญสุภะ ตามที่มีปรากฏ
ในมหาสติปัฏฐานสูตร (มหา. ที. ๑๐/๓๒๕-๓๒๘/๒๗๗)-๒๘๘.)
และการเจริญฌานทั้ง ๔ โดยตรัสว่าการกระทำเช่นนี้ ก็เป็นเจริญ
กายคตาสติเช่นกัน).

๘๐

การตั้งจิตในกายคตาสติ เป็นเสาหลักอย่างดีของจิต

ลักษณะของผู้ไม่ตั้งจิตอยู่กับกาย

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนบุรุษจับสัตว์หกชนิด อันมีที่อยู่อาศัยต่างกัน มีที่เที่ยวหากินต่างกัน มาผูกรวมกันด้วยเชือกอันมั่นคง; คือเขาจับงูมาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่ง, จับจระเข้, จับนก, จับสุนัขบ้าน, จับสุนัขจิ้งจอก, จับลิง มาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่งๆ แล้วผูกรวมเข้าด้วยกันเป็นปมเดียวในท่ามกลาง ปล่อยแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ครั้งนั้น สัตว์เหล่านั้นทั้งหกชนิด มีที่อาศัยและที่เที่ยวต่างๆ กัน ก็ยื้อแย่งจุดดึงกันเพื่อจะไปสู่ที่อาศัยที่เที่ยวของตนๆ : งูจะเข้าจอมปลวก, จระเข้จะลงน้ำ, นกจะบินขึ้นไปในอากาศ, สุนัขจะเข้าบ้าน, สุนัขจิ้งจอกจะไปป่าช้า, ลิงก็จะไปป่า ครั้นเหนื่อยล้ากันทั้งหกสัตว์แล้ว สัตว์ใดมีกำลังกว่า สัตว์นอกนั้นก็ต้องถูกลากติดตามไปตามอำนาจของสัตว์นั้น ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุใด ไม่อบรมทำให้มาก
ในกายคตาสติแล้ว

ตา ก็ จะ จุด เอา ภิกษุ นั้น ไป หา รูป ที่ น่า พอใจ,
รูป ที่ ไม่ น่า พอใจ ก็ กลาย เป็น สิ่ง ที่ เธอ รู้ สึก อืด อัด ขยะ แฉง;

หู ก็ จะ จุด เอา ภิกษุ นั้น ไป หา เสียง ที่ น่า ฟัง,
เสียง ที่ ไม่ น่า ฟัง ก็ กลาย เป็น สิ่ง ที่ เธอ รู้ สึก อืด อัด ขยะ แฉง;

จมูก ก็ จะ จุด เอา ภิกษุ นั้น ไป หา กลิ่น ที่ น่า สูด ตม,
กลิ่น ที่ ไม่ น่า สูด ตม ก็ กลาย เป็น สิ่ง ที่ เธอ รู้ สึก อืด อัด ขยะ แฉง;

ลิ้น ก็ จะ จุด เอา ภิกษุ นั้น ไป หา รส ที่ ชอบ ใจ,
รส ที่ ไม่ ชอบ ใจ ก็ กลาย เป็น สิ่ง ที่ เธอ รู้ สึก อืด อัด ขยะ แฉง;

กาย ก็ จะ จุด เอา ภิกษุ นั้น ไป หา สัมผัส ที่ ยั่ว ยวน ใจ,
สัมผัส ที่ ไม่ ยั่ว ยวน ใจ ก็ กลาย เป็น สิ่ง ที่ เธอ รู้ สึก อืด อัด ขยะ แฉง;

ใจ ก็ จะ จุด เอา ภิกษุ นั้น ไป หา ธรรม มรณ ที่ ถูก ใจ,
ธรรม มรณ ที่ ไม่ ถูก ใจ ก็ กลาย เป็น สิ่ง ที่ เธอ รู้ สึก อืด อัด ขยะ แฉง;
ข้อ นี้ ก็ ฉั น นั้น เหมือน กัน.

ลักษณะของผู้ตั้งจิตอยู่กับกาย

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนบุรุษจับสัตว์หกชนิด อันมีที่อยู่อาศัยต่างกัน มีที่เที่ยวหากินต่างกัน มาผูกรวมกัน ด้วยเชือกอันมั่นคง คือ เขาจับงูมาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่ง, จับจระเข้, จับนก, จับสุนัขบ้าน, จับสุนัขจิ้งจอกและจับลิง มาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่งๆ ครั้นแล้วนำไปผูกไว้กับเสาเขื่อนหรือเสาหลักอีกต่อหนึ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย ! ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้น มีที่อาศัยและที่เที่ยวต่างๆ กัน ก็ยื้อแย่งจุดติงกัน เพื่อจะไปสู่ที่อาศัยที่เที่ยวของตนๆ : งูจะเข้าจอมปลวก, จระเข้จะลงน้ำ, นกจะบินขึ้นไปในอากาศ, สุนัขจะเข้าบ้าน, สุนัขจิ้งจอกจะไปป่าช้า, ลิงก็จะไปป่า.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดแล ความเป็นไปภายในของสัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้น มีแต่ความเมื่อยล้าแล้ว; ในกาลนั้น มันทั้งหลายก็จะพึงเข้าไปยืนเฝ้า นั่งเฝ้า นอนเฝ้า อยู่ข้างเสาเขื่อนหรือเสาหลักนั่นเอง ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุใด ได้อบรมทำให้มาก ในกายคตาสติแล้ว

ตา ก็จะไม่จุดเอาภิกษุ นั้นไปหารูปที่น่าพอใจ,
รูปที่ไม่น่าพอใจก็ไม่เป็นสิ่งที่เรารู้สึกอึดอัดขะเขยง;

หู ก็จะไม่จุดเอาภิกษุ นั้นไปหาเสียงที่น่าฟัง,
เสียงที่ไม่น่าฟังก็ไม่เป็นสิ่งที่เรารู้สึกอึดอัดขะเขยง;

จมูก ก็จะไม่จุดเอาภิกษุ นั้นไปหากลิ่นที่น่าสุดดม,
กลิ่นที่ไม่น่าสุดดมก็ไม่เป็นสิ่งที่เรารู้สึกอึดอัดขะเขยง;

ลิ้น ก็จะไม่จุดเอาภิกษุ นั้นไปหารสที่ชชอบใจ,
รสที่ไม่ชชอบใจก็ไม่เป็นสิ่งที่เรารู้สึกอึดอัดขะเขยง;

กาย ก็จะไม่จุดเอาภิกษุ นั้นไปหาสัมผัสที่
ช่วยวนใจ, สัมผัสที่ไม่ช่วยวนใจก็ไม่เป็นสิ่งที่เรารู้สึก
อึดอัดขะเขยง;

ใจ ก็จะไม่จุดเอาภิกษุ นั้นไปหาธรรมารมณ์ที่
ถูกใจ, ธรรมารมณ์ที่ไม่ถูกใจก็ไม่เป็นสิ่งที่เรารู้สึกอึดอัด
ขะเขยง; ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน

ภิกษุทั้งหลาย !

คำว่า “เสาเชื่อน หรือ เสากลัก” นี้
เป็นคำเรียกแทนชื่อแห่ง กายคตาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้
พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ว่า

“กายคตาสติ ของเราทั้งหลาย

จักเป็นสิ่งที่เราอบรม

กระทำให้มาก

กระทำให้เป็นยานเครื่องนำไป

กระทำให้เป็นของที่อาศัยได้

เพียรตั้งไว้เนื่อง ๆ

เพียรเสริมสร้างโดยรอบคอบ

เพียรปรารภสมำเสมอด้วยดี” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ด้วยอาการ
อย่างนี้ แล.

๘๑

ให้ตั้งจิตในกายคตาสติ เสมือนเต่าหดอวัยวะไว้ในกระดอง

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาแต่ก่อน : เต่าตัวหนึ่ง
เที่ยวหากินตามริมลำธารในตอนเย็น, สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง
ก็เที่ยวหากินตามริมลำธารในตอนเย็นเช่นเดียวกัน เต่าตัวนี้
ได้เห็นสุนัขจิ้งจอกซึ่งเที่ยวหากิน (เดินเข้ามา) แต่ไกล, ครั้นแล้ว
จึงหดอวัยวะทั้งหลาย มีศีรษะเป็นที่ ๕ เข้าในกระดอง
ของตนเสีย เป็นผู้ชวนขวยน้อยนิ่งอยู่ แม้สุนัขจิ้งจอก
ก็ได้เห็นเต่าตัวที่เที่ยวหากินนั้นแต่ไกลเหมือนกัน, ครั้นแล้ว
จึงเดินตรงเข้าไปที่เต่า คอยช่องอยู่ว่า “เมื่อไรหนอเต่าจัก
โผล่อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งออกในบรรดาอวัยวะทั้งหลาย
มีศีรษะเป็นที่ ๕ แล้ว จักกัดอวัยวะส่วนนั้น คร่าเอาออก
มากินเสีย” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ตลอดเวลาที่เต่าไม่โผล่อวัยวะ
ออกมา สุนัขจิ้งจอกก็ไม่ได้โอกาสต้องหลีกไปเอง;

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทิดก็ฉันทันนั้น : มารผู้ใจบาป
ก็คอยช่องต่อพวกเธอทั้งหลายติดต่อไม่ขาดระยะอยู่
เหมือนกันว่า “ถ้าอย่างไร เราคงได้ช่อง ไม่ทางตา ก็ทางหู
หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ”,
ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอ
ทั้งหลาย จงเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายอยู่เถิด;

ได้เห็นรูปด้วยตา, ได้ฟังเสียงด้วยหู,
ได้ดมกลิ่นด้วยจมูก, ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น,
ได้สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย,
หรือได้รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว

จงอย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็นการรวบถือทั้งหมด,
อย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็นการแยกถือเป็นส่วน ๆ เลย,
สิ่งที่เป็นบาปอกุศล คือ อภิชฌา และโทมนัส
จะพึงไหลไปตามบุคคลผู้ไม่สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
เพราะการไม่สำรวมอินทรีย์เหล่านี้ เป็นเหตุ.

พวกเธอทั้งหลาย

จงปฏิบัติเพื่อการปิดกั้นอินทรีย์นั้นไว้,

พวกเธอทั้งหลาย จงรักษาและถึงความสำรวม
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เกิด.

ภิกษุทั้งหลาย! ในกาลใด พวกเธอทั้งหลาย
จักเป็นผู้คุมครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายอยู่; ในกาลนั้น
มารผู้ใจบาป จักไม่ได้ช่องแม้จากพวกเธอทั้งหลาย และ
จักต้องหลีกไปเอง, เหมือนสุนัขจิ้งจอกไม่ได้ช่องจากเต่า
ก็หลีกไปเอง ฉะนั้น.

“เต่าหุดอวัยวะไว้ในกระดอง ฉันทใด,

ภิกษุพึงตั้งมโนวิตก (ความตรัสรู้ทางใจ) ไว้ใน
กระดอง ฉันทนั้น

เป็นผู้ที่ตัดหาและทฎฐิไม่อิงอาศัยได้,

ไม่เบียดเบียนผู้อื่น,

ไม่กล่าวร้ายต่อใครทั้งหมด,

เป็นผู้ดับสนิท แล้ว” ดังนี้แล.

๘๒

ให้ตั้งจิตในกายคตาสติ เสมือนบุรุษผู้ถือหม้อน้ำมัน

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนหม่อมหาชนได้ทราบข่าวว่า มีนางงามในชนบท พึงประชุมกัน ก็นางงามในชนบทนั้น น่าดูอย่างยิ่งในการพ้อนรำ น่าดูอย่างยิ่งในการขับร้อง หม่อมหาชนได้ทราบข่าวว่า นางงามในชนบทจะพ้อนรำขับร้อง พึงประชุมกันยิ่งขึ้นกว่าประมาณครั้งนั้น บุรุษผู้อยากเป็นอยู่ไม่อยากตาย ปราธนาความสุขเกลียดทุกข์ พึงมากล่าวกับหม่อมหาชนนั้นอย่างนี้ว่า บุรุษผู้เจริญ ! ท่านพึงนำภาชนะน้ำมันอันเต็มเปี่ยมนี้ไปในระหว่างที่ประชุมใหญ่กับนางงามในชนบท และจักมีบุรุษเงื้อดาบตามบุรุษผู้นำหม้อน้ำมันนั้นไปข้างหลังๆ บอกว่า ท่านจักทำน้ำมันนั้นหกแม้หน้อยหนึ่งในที่ใด ศีรษะของท่านจักขาดตกลงไปในที่นั้นทีเดียว

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลาย จะสำคัญความข้อนั้น เป็นไฉน ? บุรุษผู้นั้นจะไม่ใส่ใจภาชนะน้ำมันนั้นแล้วพึงประมาทในภายนอกเที่ยวหรือ ?

“ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! เราทำอุปัชฌาย์ เพื่อให้เข้าใจ
เนื้อความนี้ชัดเจน เนื้อความในข้อนี้มีอย่างนี้แล คำว่า
ภานะน้ำมันอันเต็มเปี่ยม เป็นชื่อของกายคตาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นแหละ เธอทั้งหลาย
พึงศึกษาอย่างนี้ว่า กายคตาสติ จักเป็นของอันเราเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นตั้งยานกระทำให้เป็นที่ตั้ง
กระทำไม่หยุด สัมสมแล้ว ปรารภดีแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ แล.

๘๓

อานิสงส์ของการเจริญกายคตาสติ

ภิกษุทั้งหลาย ! ชนเหล่าใด ไม่บริโภคกายคตาสติ
ชนเหล่านั้นชื่อว่ายอมไม่บริโภคอมตะ;

ภิกษุทั้งหลาย ! ชนเหล่าใด บริโภคกายคตาสติ
ชนเหล่านั้นชื่อว่ายอมบริโภคอมตะ;

ภิกษุทั้งหลาย !

กายคตาสติอันชนเหล่าใดไม่ส้องเสพแล้ว
อมตะชื่อว่าอันชนเหล่านั้นไม่ส้องเสพแล้ว;

ภิกษุทั้งหลาย !

กายคตาสติอันชนเหล่าใดส้องเสพแล้ว
อมตะชื่อว่าอันชนเหล่านั้นส้องเสพแล้ว;

ภิกษุทั้งหลาย !

กายคตาสติอันชนเหล่าใดเปื้อแล้ว
อมตะชื่อว่าอันชนเหล่านั้นเปื้อแล้ว;

ภิกษุทั้งหลาย !

กายคตาสติอันชนเหล่าใดชอบใจแล้ว
อมตะชื่อว่าอันชนเหล่านั้นชอบใจแล้ว.

๘๔

การดำรงสมาธิจิต เมื่อถูกเบียดเบียนทางวาจา

ภิกษุทั้งหลาย ! ทางแห่งถ้อยคำที่บุคคลอื่น
จะพึงกล่าวหาเธอ ๕ อย่างเหล่านี้ มีอยู่ คือ :-

๑. กล่าวโดยกาลหรือโดยมิใช่กาล
๒. กล่าวโดยเรื่องจริงหรือโดยเรื่องไม่จริง
๓. กล่าวโดยอ่อนหวานหรือโดยหยาบคาย
๔. กล่าวด้วยเรื่องมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์
๕. กล่าวด้วยมีจิตเมตตาหรือมีโทสะในภายใน

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อเขากล่าวอยู่อย่างนั้น
ในกรณีนั้น ๆ เธอพึงทำการสำเหนียกอย่างนี้ว่า

“จิตของเราจักไม่แปรปรวน,
เรจักไม่กล่าววาจาอันเป็นบาป
เรจักเป็นผู้มีจิตเอ็นดูเกื้อกูล
มีจิตประกอบด้วยเมตตา ไม่มีโทสะในภายในอยู่,
จักมีจิตสหระคตด้วยเมตตาแผ่ไปยังบุคคลนั้นอยู่

และจักมีจิตสทรรคด้วยเมตตาอันเป็นจิตไพบุลย์
ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท
แผ่ไปสู่อุโลกลึงที่สุดทุกทิศทาง
มีบุคคลนั้นเป็นอารมณ์ แล้วแลอยู่” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอพึงทำการสำเนียงอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนบุรุษถือเอาสีมา
เป็นสีครั้งบ้าง สีเหลืองบ้าง สีเขียวบ้าง สีแดงบ้าง กล่าวอยู่ว่า
“เราจักเขียนรูปต่างๆ ในอากาศนี้ ทำให้มีรูปปรากฏอยู่”
ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอจะสำคัญความข้อนี้อัน
อย่างไร บุรุษนั้นจะเขียนรูปต่างๆ ในอากาศนี้ ทำให้มีรูป
ปรากฏอยู่ได้แลหรือ ?

“ข้อนั้นหามิได้ พระเจ้าข้า !”.

เพราะเหตุไรเล่า ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เพราะเหตุว่าอากาศนี้ เป็นสิ่ง
ที่มีรูปไม่ได้ แสดงออกซึ่งรูปไม่ได้ ในอากาศนั้น ไม่เป็นการง่ายที่
ใครๆ จะเขียนรูป ทำให้มีรูปปรากฏอยู่ได้ รังแต่บุรุษนั้นจะเป็นผู้
มีส่วนแห่งความลำบากคับแค้นเสียเปล่า พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ใน
บรรดาทางแห่งถ้อยคำสำหรับการกล่าวหา ๕ ประการนั้น

เมื่อเขากล่าวหาเธอ ด้วยทางแห่งถ้อยคำ
ประการใดประการหนึ่งอยู่

เธอพึงทำการสำเหนียกในกรณีนั้น อย่างนี้ว่า
“จิตของเราจักไม่แปรปรวน เราจักไม่กล่าววาจาอันเป็นบาป
เราจักเป็นผู้มีจิตเอ็นดูเกื้อกูล มีจิตประกอบด้วยเมตตา
ไม่มีโทสะในภายในอยู่, จักมีจิตสหระคตด้วยเมตตา
แผ่ไปยังบุคคลนั้นอยู่ และจักมีจิตสหระคตด้วยเมตตา
อันเป็นจิตไพบุลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร
ไม่มีพยาบาท แผ่ไปสู่โลกถึงที่สุดทุกทิศทาง มีบุคคลนั้น
เป็นอารมณ์ แล้วแลอยู่” ดังนี้.

(คือมีจิตเหมือนอากาศ อันใครๆ จะเขียนให้เป็นรูป
ปรากฏไม่ได้ ฉันใดก็ฉันนั้น).

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอพึงทำการสำเหนียก อย่าง
นี้แล...

(นอกจากนี้ยังทรงอุปมาเปรียบกับบุรุษถือเอาจอบและ
กระโทมาขุดแผ่นดิน หวังจะไม่ให้เป็นแผ่นดินอีก, เปรียบกับ
บุรุษถือเอาคบเพลิงหลุมมาเผาแม่น้ำคงคา หวังจะให้เดือดพล่าน
ซึ่งเป็นฐานะที่ไม่อาจเป็นได้).

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้า โจรผู้คอยหาช่อง ฟิงเลื่อย
อวัยวะน้อยใหญ่ของใครด้วยเลื่อยมีด้ามสองข้าง; ผู้ใดมีใจ
ประทุษร้ายในโจรนั้น ผู้นั้นชื่อว่าไม่ทำตามคำสอนของเรา
เพราะเหตุที่มีใจประทุษร้ายต่อโจรนั้น. ภิกษุทั้งหลาย !
ในกรณีนั้น เธอพึงทำการสำเหนียกอย่างนี้ว่า “จิตของเรา
จักไม่แปรปรวน, เราจักไม่กล่าววาจาอันเป็นบาป, เราจักเป็น
ผู้มีจิตเอ็นดูเกื้อกูล มีจิตประกอบด้วยเมตตาไม่มีโทษใน
ภายใน อยู่, จักมีจิตสหระคตด้วยเมตตาแผ่ไปยังบุคคลนั้น อยู่
และจักมีจิตสหระคตด้วยเมตตา อันเป็นจิตไพบุลย์ ใหญ่หลวง
ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แผ่ไปสู่โลกถึงที่สุด
ทุกทิศทาง มีบุคคลนั้นเป็นอารมณ์ แล้วแลอยู่” ดังนี้.
ภิกษุทั้งหลาย ! เธอพึงทำการสำเหนียก อย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอพึงกระทำในใจถึงโอรุทอันเปรียบด้วยเลื่อยนี้ อยู่เนืองๆ เถิด. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อเธอทำในใจถึงโอรุทนั้นอยู่ เธอจะได้เห็นทางแห่งการกล่าวหาเล็กหรือใหญ่ที่เธออดกลั้นไม่ได้อยู่อีกหรือ ?

“ข้อนั้นหามิได้ พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย จงกระทำในใจถึงโอรุทอันเปรียบด้วยเลื่อยนี้ อยู่เป็นประจำเถิด : นั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่เธอทั้งหลาย ตลอดกาลนาน.

๘๕

อานิสงส์แห่งการปฏิบัติสมาธิแบบต่าง ๆ

ราหุล ! เธอจง เจริญเมตตาภาวนา เกิด. เมื่อเธอเจริญเมตตาภาวนาอยู่, พยาบาท จักละไป.

ราหุล ! เธอจง เจริญกรุณาภาวนา เกิด. เมื่อเธอเจริญกรุณาภาวนาอยู่, วิหิงสา (ความคิดเบียดเบียน) จักละไป.

ราหุล ! เธอจง เจริญมุทิตาภาวนา เกิด. เมื่อเธอเจริญมุทิตาภาวนาอยู่, อรติ (ความไม่ยินดีด้วยใคร ๆ) จักละไป.

ราหุล ! เธอจง เจริญอุเบกขา เกิด. เมื่อเธอเจริญอุเบกขาอยู่, ปฏิฆะ (ความหงุดหงิดแห่งจิต) จักละไป.

ราหุล ! เธอจง เจริญอุสุภะภาวนา เกิด. เมื่อเธอเจริญอุสุภะภาวนาอยู่, ราคะ จักละไป.

ราหุล ! เธอจง เจริญอนิจจสัญญาภาวนาเกิด. เมื่อเธอเจริญอนิจจสัญญาภาวนาอยู่, อัสมิมานะ (ความสำคัญว่าตัวตนและของตน) จักละไป.

๘๖

ลักษณะของผู้ที่ง่ายต่อการเข้าสมาธิ

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุที่ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เป็นผู้
ไม่ควร เพื่อเข้าถึงสัมมาสมาธิ แล้วแลอยู่.

๕ ประการ อย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ๕ ประการ คือ :-

ภิกษุในกรณีนี้

- (๑) เป็นผู้ ไม่อดทนต่อรูปทั้งหลาย
- (๒) ไม่อดทนต่อเสียงทั้งหลาย
- (๓) ไม่อดทนต่อกลิ่นทั้งหลาย
- (๔) ไม่อดทนต่อรสทั้งหลาย
- (๕) ไม่อดทนต่อโผฏฐัพพะทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุที่ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการเหล่านี้แล
เป็นผู้ *ไม่ควร* เพื่อเข้าถึงสัมมาสมาธิ แล้วแลอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุที่ประกอบด้วย ธรรม ๕ ประการ เป็นผู้
ควร เพื่อเข้าถึงสัมมาสมาธิ แล้วแลอยู่.

๕ ประการ อย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ๕ ประการ คือ :-

ภิกษุในกรณีนี้

- (๑) เป็นผู้ อุดทนต่อรูปทั้งหลาย
- (๒) อุดทนต่อเสียงทั้งหลาย
- (๓) อุดทนต่อกลิ่นทั้งหลาย
- (๔) อุดทนต่อรสทั้งหลาย
- (๕) อุดทนต่อโณภูมิจัณณะทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุที่ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการเหล่านี้แล
เป็นผู้ ควร เพื่อเข้าถึงสัมมาสมาธิ แล้วแลอยู่.

๘๗

เจริญสมาธิให้ได้อย่างน้อยวันละ ๓ ครั้ง

ภิกษุทั้งหลาย ! ชาวร้านตลาดที่ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ เป็นผู้ควรเพื่อจะได้ผลกำไรที่ยังไม่ได้ หรือเพื่อทำผลกำไรที่ได้รับอยู่แล้ว ให้งอกงามออกไป.

๓ ประการ อย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ๓ ประการ คือ :-

ชาวร้านตลาด ในกรณีนี้

ย่อมจัดยอมทำกิจการงานอย่างดีที่สุดในเวลาเช้า;
ย่อมจัดยอมทำกิจการงานอย่างดีที่สุดในเวลากลางวัน;
ย่อมจัดยอมทำกิจการงานอย่างดีที่สุดในเวลาเย็น.

ภิกษุทั้งหลาย !

ชาวร้านตลาดที่ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการเหล่านี้แล เป็นผู้ควรเพื่อจะได้ผลกำไรที่ยังไม่ได้ หรือเพื่อทำผลกำไรที่ได้รับอยู่แล้ว ให้งอกงามออกไป นี้ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุ
ที่ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ เป็นผู้ควรเพื่อจะบรรลु
กุศลธรรมที่ยังไม่บรรลु หรือเพื่อทำกุศลธรรมที่บรรลุแล้ว
ให้งอกงามยิ่งขึ้นไป.

๓ ประการ อย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ๓ ประการ คือ :-

ภิกษุในกรณีนี้

ย่อมกำหนดสมาธินิมิตโดยเอื้อเพื่อในเวลาเช้า;
ย่อมกำหนดสมาธินิมิตโดยเอื้อเพื่อในเวลากลางวัน;
ย่อมกำหนดสมาธินิมิตโดยเอื้อเพื่อในเวลาเย็น.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุที่ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการเหล่านี้แล
ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อจะบรรลุกุศลธรรมที่ยังไม่บรรลु
หรือเพื่อทำกุศลธรรมที่บรรลุแล้วให้งอกงามยิ่งขึ้นไป.

๘๘

การอยู่ป่ากับการเจริญสมาธิ สำหรับภิกษุบางรูป

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ มีความประสงค์
จะเสนาสนะอันสงบ คือป่าหรือป่าเปลี่ยว”.

อุบาลี !

เสนาสนะอันสงบ คือ ป่าหรือป่าเปลี่ยวอยู่ได้ยาก
ปวิเวกทำได้ยาก ความอยู่คนเดียวเป็นสิ่งที่ยินดีได้ยาก
ป่ามักจะนำไปเสียซึ่งใจของภิกษุผู้ไม่ได้สมาธิอยู่.

อุบาลี ! ผู้ใดพูดว่า “เราไม่ได้สมาธิ เราจักไปอยู่
ในเสนาสนะอันสงบคือป่าหรือป่าเปลี่ยว” ดังนี้.

เขานั้น พึงหวังผลข้อนี้ คือ จิตจะจมลงหรือจิต
จักปลิวไป.

อุบาลี ! เปรียบเหมือนห้วงน้ำใหญ่ มีอยู่.
ช้างพลายสูงเจ็ดรัตน์ หรือเจ็ดรัตน์ครึ่ง มาสู่ที่นั่นแล้วคิดว่า
“เราจะลงสู่ห้วงน้ำนี้ แล้วเล่นน้ำ ล้างหูบ้าง เล่นน้ำ ล้าง
หลังบ้าง ตามปรารถนา” ดังนี้; ช้างนั้น กระทำได้ดังนั้น,

เพราะเหตุไร ? อุบาลี ! เพราะเหตุว่า ช้างนั้นตัวใหญ่ จึงอาจหยั่งลงในห้วงน้ำลึกได้.

ครั้งนั้น กระท่ายหรือแมวป่า มาเห็นช้างนั้นแล้ว คิดว่า “ช้างจะเป็นอะไรที่ไหนมา เราก็คจะเป็นอะไรที่ไหนไป ดังนั้นเราจะลงสู่ห้วงน้ำนี้ แล้วเล่นน้ำ ล้างหูล้าง เล่นน้ำ ล้างหลังบ้าง แล้วฟังอาบ ฟิงตี๋ม ฟิงขึ้นจากห้วงน้ำแล้ว หลีกไปตามปรารถนา” ดังนี้; กระท่ายหรือแมวป่านั้น กระโจนลงสู่ห้วงน้ำนั้น โดยไม่พิจารณา ผลที่มันหวังได้ก็คือ จมดิ่งลงไป หรือลอยไปตามกระแสน้ำ. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? เพราะว่ากระท่ายหรือแมวป่านั้นตัวมันเล็ก จึงไม่อาจหยั่งลงในห้วงน้ำลึก, นี่มันใด;

อุบาลี ! ข้อนี้ก็ฉันทัน กล่าวคือ ผู้ใดพูดว่า

“เราไม่ได้สมาธิ เราจักไปอยู่ในเสนาสนะอันสงัด คือป่าหรือป่าเปลี่ยว” ดังนี้.

เขานั้น ฟิงหวังผลข้อนี้ คือ จิตจะจมลง หรือจิตจักปลิวไป.

(เนื้อความข้อนี้แสดงว่า การออกไปอยู่ป่ามิได้เหมาะสำหรับทุกคน. ผู้ใดคิดว่าจักบรรลุปฐมฌาน ทูตียฌาน กระทั่งถึงสัญญาเวทียัตนิโรธอันไม่มีอาสวะ ด้วยเหตุเพียงสักว่าอยู่ป่าอย่างเดียวนั้น ไม่อาจจะสำเร็จได้ เพราะไม่ชื่อว่า เป็นผู้ตามถึงประโยชน์ตน (อนุปฺปตฺตสทฺตถ) ได้ด้วยเหตุสักว่าการอยู่ป่า; ดังนั้นพระองค์จึงตรัสกะภิกษุอุบาลีว่า :-)

อุบาลี !

เธอ จงอยู่ในหมู่สงฆ์เถิด

ความผาสุกจักมีแก่เธอผู้อยู่ในหมู่สงฆ์ ดังนี้.

ทสก. อ. ๒๔/๒๑๖/๙๙.

๘๙

ผลของการกระทำที่ทำได้เหมาะสมกับเวลา

ภิกษุทั้งหลาย ! กาล ๔ ประการนี้ อันบุคคล
บำเพ็ญโดยชอบ ให้เป็นไปโดยชอบ ย่อมให้ถึงความสิ้นอาสวะ
โดยลำดับ. กาล ๔ ประการ เป็นอย่างไรเล่า คือ :-

๑. การฟังธรรมตามกาล (กาลเนน ธมฺมสุสฺวานํ)
๒. การสนทนาธรรมตามกาล (กาลเนน ธมฺมสากัจฉา)
๓. การทำสมณะตามกาล (กาลเนน สมโถ)
๔. การทำวิปัสสนาตามกาล (กาลเนน วิปัสสนา)

ภิกษุทั้งหลาย ! กาล ๔ ประการนี้แล อันบุคคล
บำเพ็ญโดยชอบ ให้เป็นไปโดยชอบ ย่อมให้ถึงความสิ้นอาสวะ
โดยลำดับ. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อฝนเม็ดใหญ่ตกบนภูเขา
น้ำไหลไปตามที่ลุ่ม ย่อมยังชอกเขา ลำธารและห้วยให้เต็ม
ชอกเขา ลำธารและห้วยเต็มแล้ว ย่อมยังบึงน้อยให้เต็ม
บึงน้อยเต็มแล้ว ย่อมยังบึงใหญ่ให้เต็ม บึงใหญ่เต็มแล้ว
ย่อมยังแม่น้ำน้อยให้เต็ม แม่น้ำน้อยเต็มแล้ว ย่อมยังแม่น้ำใหญ่
ให้เต็ม แม่น้ำใหญ่เต็มแล้ว ย่อมยังสมุทรสาครให้เต็ม แม่น้ำใน
กาล ๔ ประการนี้ อันบุคคลบำเพ็ญโดยชอบ ให้เป็นไปโดยชอบ
ย่อมให้ถึงความสิ้นอาสวะโดยลำดับ ฉะนั้นเหมือนกันแล.

๙๐

จงเป็นผู้มีสติคู่กันไปกับสัมปชัญญะ

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุ พึงเป็นผู้มีสติอยู่ อย่างมีสัมปชัญญะ :

นี่เป็น อนุสสาสนีของเราแก่พวกเธอทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุเป็นผู้มีสติ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้

เป็นผู้เห็นกายในกายอยู่เป็นประจำ มีความเพียร
เผากิเลส มีสัมปชัญญะ มีสติ นำออกเสียได้ซึ่งอภิชฌา
และโทมนัสในโลก;

เป็นผู้เห็นเวทนาในเวทนาอยู่เป็นประจำ มีความ
เพียรเผากิเลส มีสัมปชัญญะ มีสติ นำออกเสียได้ซึ่ง
อภิชฌาและโทมนัสในโลก;

เป็นผู้เห็นจิตในจิตอยู่เป็นประจำ มีความเพียร
เผากิเลส มีสัมปชัญญะ มีสติ นำออกเสียได้ซึ่งอภิชฌา
และโทมนัสในโลก;

เป็นผู้เห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่เป็นประจำ มีความเพียรเผากิเลส มีสัมปชัญญะ มีสติ นำออกเสียได้ ซึ่งอภิชณาและโทมนัสในโลก.

ภิกษุทั้งหลาย !

อย่างนี้แล เรียกว่า ภิกษุเป็นผู้มีสติ.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุเป็นผู้มีสัมปชัญญะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้รู้ตัว รอบคอบในการก้าวไปข้างหน้า การถอยกลับไปข้างหลัง การแลดู การเหลียวดู, การคู้ การเหยียด, การทรงสังฆาฏิ บาตร จีวร, การฉัน การตีม การเคี้ยว การลิ้ม, การถ่าย อุจจาระ ปัสสาวะ, การไป การหยุด การนั่ง การนอน การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย !

อย่างนี้แล เรียกว่า ภิกษุเป็นผู้มีสัมปชัญญะ.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุ พึงเป็นผู้มีสติอยู่ อย่างมีสัมปชัญญะ :

นี่เป็น อนุศาสนีของเราแก่พวกเธอทั้งหลาย.

ความสำคัญ
ของ
คำพระผู้มีพระภาคเจ้า

๙๑

เหตุผลที่ต้องรับฟังเฉพาะคำตรัส ของพระผู้มีพระภาคเจ้า

ทรงกำชับให้ศึกษาปฏิบัติเฉพาะ
จากคำของพระองค์เท่านั้น อย่าฟังคนอื่น

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกภิกษุบริษัทในกรณีนี้,
สุดตันตะเหล่าใด ที่ก็แต่ขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรอง
ประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร
เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุดตันตะ
เหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เสียหูฟัง ไม่ตั้งจิต
เพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษา
เล่าเรียน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนสุดตันตะเหล่าใด ที่เป็น
คำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่ง
เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสัจจธรรม, เมื่อมี
ผู้นำสุดตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่; เธอย่อมฟังด้วยดี
ยอมเสียหูฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และ

ย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน จึงพากัน
เล่าเรียน ใต้ถาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า “ข้อนี้เป็น
อย่างไร ? มีความหมายที่นัย ?” ดังนี้.

ด้วยการทำดังนี้ เธอย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้.
ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็ทำให้ปรากฏได้, ความสงสัย
ในธรรมหลายประการที่น่าสงสัยเธอก็บรรเทาลงได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุบริษัทเหล่านี้ เราเรียกว่า
บริษัทที่มีการลุส่งไปได้ ด้วยการสอบถามแก่กันและกัน
เอาเอง, หาใช่ด้วยการชี้แจงโดยกระจำงของบุคคล
ภายนอกเหล่าอื่นไม่; (ปฏิบัติจาวินิตาปริสาโนอุกกาจิตวินิตา)
จัดเป็นบริษัทที่เลิศ แล.

**หากไม่สนใจคำตถาคต
จะทำให้เกิดความอันตรายของคำตถาคต
เปรียบด้วยกลองศึก**

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องนี้เคยมีมาแล้ว : กลองศึกของกษัตริย์พวกทสราหะ เรียกว่า อานกะ มีอยู่ เมื่อกลองอานกะนี้ มีแผลแตก หรือลิ, พวกกษัตริย์ทสราหะได้หาเนื้อไม้อื่นทำเป็นลิ้ม เสริมลงในรอยแตกของกลองนั้น (ทุกราวไป). ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อเชื่อมปะเข้าหลายครั้งหลายคราวเช่นนั้น นานเข้าก็ถึงสมัยหนึ่ง ซึ่งเนื้อไม้เดิมของตัวกลองหมดสิ้นไป เหลืออยู่แต่เนื้อไม้ที่ทำเสริมเข้าใหม่เท่านั้น;

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทใดก็ฉันทนั้น : ในกาลยี่ดียวฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย, สุดตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่งเป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา, เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่; เธอจักไม่ฟังด้วยดี จักไม่เสียดหูฟัง จักไม่ตั้งใจเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ส่วนสุดตันตะเหล่าใด ที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก, เมื่อมีผู้นำสูตรที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่เหล่านั้นมากล่าวอยู่; เธอจักฟังด้วยดี จักเงี่ยหูฟัง จักตั้งใจเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความอันตรธานของสุดตันตะเหล่านั้นที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา จักมีได้ด้วยอาการอย่างนี้ แล.

พระองค์ทรงสามารถกำหนดสมาธิ เมื่อจะพูดทุกถ้อยคำ จึงไม่ผิดพลาด

อัศจรรย์นะ ! เรานั้นหรือ จำเดิมแต่เริ่มแสดง
กระทั่งคำสุดท้ายแห่งการกล่าวเรื่องนั้น ๆ

ย่อมตั้งไว้ซึ่งจิตในสมาธินิมิตอันเป็นภายในโดยแท้
ให้จิตดำรงอยู่ ให้จิตตั้งมั่นอยู่ กระทำให้มีจิตเป็นเอก
ดังเช่นที่คนทั้งหลายเคยได้ยินว่าเรากระทำอยู่เป็นประจำ
ดังนี้.

ม. ม. ๑๒/๔๖๐/๔๓๐.

คำพูดที่ตรัสมาทั้งหมดนับแต่วันตรัสรู้
สอดรับไม่ขัดแย้งกัน

ภิกษุทั้งหลาย !

นับตั้งแต่วราตรี ที่ตถาคตได้ตรัสรู้

อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

จนกระทั่งถึงราตรีที่ตถาคตปรินิพพาน

ด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ,

ตลอดเวลาระหว่างนั้น

ตถาคตได้กล่าวสอน พรา้สอน

แสดงออก ซึ่งถ้อยคำใด

ถ้อยคำเหล่านั้นทั้งหมด

ย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น

ไม่แย้งกันเป็นประการอื่นเลย.

**แต่ละคำพูดเป็นอกาลิโก คือ
ถูกต้องตรงจริง ไม่จำกัดกาลเวลา**

ภิกษุทั้งหลาย !

พวกเธอทั้งหลายเป็นผู้ที่เรานำไปแล้วด้วยธรรมนี้

อันเป็น

ธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง

(สนททิจิโก),

เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล

(อกาลิโก),

เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาดู

(เอหิปัสสิโก),

ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว

(โอปนยิโก),

อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน

(ปัจจุตต เวทิตัพโพ วิญญูหิ).

ทรงให้ใช้ธรรมวินัยที่ตรัสแล้ว เป็นศาสดาแทนต่อไป

อานนท์ ! ความคิดอาจมีแก่พวกเธออย่างนี้ว่า
“ธรรมวินัยของพวกเรา มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเรา
ไม่มีพระศาสดา” ดังนี้. อานนท์ ! พวกเธออย่าคิดอย่างนั้น.

อานนท์ ! ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้ว
บัญญัติแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้น จักเป็น
ศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา.

อานนท์ !

ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไปแห่งเราก็ดี
ใครก็ตามจักต้องมีตนเป็นประทีป
มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ;
มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ
ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ เป็นอยู่.

อานนท์ ! ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในสิกขา
ภิกษุพวกนั้นจักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุด แล.

ทรงห้ามบัญญัติเพิ่มหรือตัดทอน สิ่งที่บัญญัติไว้

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุทั้งหลาย
จักไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่เคยบัญญัติ
จักไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว
จักสมทานศึกษาในสิกขาบทที่บัญญัติไว้แล้ว
อย่างเคร่งครัด อยู่เพียงใด,
ความเจริญก็เป็นสิ่งที่ภิกษุทั้งหลายหวังได้
ไม่มีความเสื่อมเลย อยู่เพียงนั้น.

สตฺตก. อี. ๒๓/๒๑/๒๑.

๙๒

อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ กัลยาณวัตร ที่ตถาคตทรงฝากไว้

อานนท์ ! ก็กัลยาณวัตรอันเราตั้งไว้ในกาลนี้
ย่อมเป็นไป เพื่อความเชื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อ
คลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อความสงบระงับ เพื่อรู้อย่าง
เพื่อรู้พร้อม เพื่อนิพพาน.

อานนท์ ! กัลยาณวัตรนี้ เป็นอย่างไรเล่า ?
นี่คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ กล่าวคือ :-
สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ
สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ
สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ.

อานนท์ !
เกี่ยวกับกัลยาณวัตรนั้น
เราขอกล่าวกะเธอ โดยประการที่เธอทั้งหลาย
จะพากันประพฤติตามกัลยาณวัตรที่เราตั้งไว้แล้วนี้ :
เธอทั้งหลายอย่าเป็นบุรุษพวกสุดท้ายของเราเลย.

อานนท์ !

ความขาดสูญแห่งกัลยาณวัตรนี้มีในยุคแห่งบุรุษใด;
บุรุษนั้นชื่อว่าบุรุษคนสุดท้ายแห่งบุรุษทั้งหลาย.

อานนท์ !

เกี่ยวกับกัลยาณวัตรนั้น
เราขอกล่าว (ย้ำ) กับเธอ โดยประการที่เธอทั้งหลาย
จะพากันประพฤติตามกัลยาณวัตรที่เราตั้งไว้แล้วนี้ :
เธอทั้งหลายอย่าเป็นบุรุษพวกสุดท้ายของเราเลย.

ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.

การปรินิพพาน
ของตถาคต

๙๓

เหตุการณ์ช่วงปรินิพพาน

สารีบุตร ! มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวอย่างนี้ เห็นอย่างนี้ว่า ชั่วโมงที่บุรุษนี้ยังเป็นหนุ่ม มีผมดำสนิท ประกอบด้วยความหนุ่มแน่น ตั้งอยู่ในปฐมวัย, ก็ยังคงประกอบด้วยปัญญาอันเฉียบแหลมว่องไวอยู่เพียงนั้น, เมื่อใดบุรุษนี้แก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลนาน ผ่านวัยไปแล้ว มีอายุ ๘๐ ปี, ๙๐ ปีหรือ ๑๐๐ ปี จากการเกิด, เมื่อนั้น เขาย่อมเป็นผู้เสื่อมสิ้นจากปัญญาอันเฉียบแหลมว่องไว.

สารีบุตร ! ข้อนี้ เธออย่าพึงเห็นอย่างนั้น, เรายังแลในบัดนี้เป็นคนแก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาแล้ว วัยของเรานับได้ ๘๐ ปี, ... ฯลฯ...

สารีบุตร !

ธรรมเทศนาที่แสดงไปนั้น	ก็มีได้แปรปรวน
บทพยัญชนะแห่งธรรมของตถาคต	ก็มีได้แปรปรวน
ปฏิภาณในการตอบปัญหาของตถาคต	ก็มีได้แปรปรวน
... ฯลฯ...	

สารีบุตร ! แม้ว่าเธอทั้งหลาย จักนำเราไปด้วย
เตี้ยงน้อย (สำหรับหามคนทุพพลภาพ), ความแปรปรวน
เป็นอย่างอื่นแห่งปัญญาอันเจียบแหลมว่องไวของตถาคต
ก็มีได้มี.

สารีบุตร !

ถ้าผู้ใดจะพึงกล่าวให้ถูกให้ชอบว่า

“สัตว์มีความไม่หลงเป็นธรรมดา

บังเกิดขึ้นในโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล

เพื่อความสุขแก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์โลก,

เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล

เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

ดังนี้แล้ว ผู้นั้นพึงกล่าวซึ่งเราผู้เดียวเท่านั้น.

ลำดับนั้น พระอานนทผู้มีอายุ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาค ถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วลอบกล่าวท้าวพระกายของ
พระผู้มีพระภาคอยู่ พลังกล่าวถ้อยคำนี้ ว่า :-

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้อนี้ทำอัศจรรย์; ข้อนี้ไม่เคยมี
มาก่อน. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! บัดนี้ จีวรพรรณของพระผู้มีพระภาค
ไม่บริสุทธิ์ผุดผ่องเหมือนแต่ก่อน และพระกายก็เหี่ยวแห้งอ่อนยาน
มีพระองค์ค้อมไปข้างหน้า อินทรีย์ทั้งหลาย ก็เปลี่ยนเป็นอย่างอื่น
ไปหมด ทั้งพระจักขุ โสตะ มานะ ชิวหา กายะ”.

อานนท์ ! นั้น ต้องเป็นอย่างนั้น; คือ
ความชรา มี (ชอน) อยู่ในความหนุ่ม,
ความเจ็บไข้ มี (ชอน) อยู่ในความไม่มีโรค,
ความตาย มี (ชอน) อยู่ในชีวิต;
ฉวีวรรณจึงไม่บริสุทธ์ผุดผ่องเสียแล้ว และกายก็
เหี่ยวอ่อนหย่อนยาน มีตัวค้อมไปข้างหน้า อินทรีย์ทั้งหลาย
ก็เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไปหมด ทั้งตา หู จมูก ลิ้น กาย
ดังนี้.

พระผู้มีพระภาค ครั้นตรัสคำนี้แล้ว ได้ตรัส
ข้อความนี้ (เป็นคำกภาพยักกลอน) อีกว่า :-

โธเอ๋ย ! ความแก่อันชั่วช้าเอ๋ย !
อันทำความน่าเกลียดเอ๋ย !
กายที่น่าพอใจ บัดนี้ก็ถูกความแก่ย่ำยีหมดแล้ว.
แม้ใครจะมีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี
ทุกคนก็ยังมีความตายเป็นที่ไปในเบื้องหน้า.
ความตายไม่ยกเว้นให้แก่ใคร ๆ
มันย่ำยีหมดทุกคน.

อานนท์! บัดนี้ เรามีสติสัมปชัญญะ ปลงอายุสังขารแล้ว ณ ปาวาลเจดีย์นี้. (พระอานนท์ได้สติจึงทูลขอให้ดำรงพระชนม์ชีพอยู่ด้วยอิทธิบาทภาวนา กัปปีหนึ่งหรือยิ่งกว่ากัปปี; ทรงปฏิเสธ)

อานนท์! อย่าเลย, อย่าวิงวอนตถาคตเลย มิใช่เวลาจะวิงวอนตถาคตเสียแล้ว. (พระอานนท์ทูลวิงวอนอีกจนครบสามครั้ง ได้รับพระดำรัสตอบอย่างเดียวกัน, ตรัสว่าเป็นความผิดของพระอานนท์ผู้เดียว, แล้วทรงจาระในสถานที่ ๑๖ แห่งที่เคยให้โอกาสแก่พระอานนท์ในเรื่องนี้ แต่พระอานนท์รู้ไม่ทันสักครั้งเดียว)

อานนท์! ในที่นั้นๆ ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจักห้ามเสียสองครั้ง แล้วจักรับคำในครั้งที่สาม,

อานนท์! ตถาคตได้บอกแล้วมิใช่หรือ ว่าสัตว์จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น, สัตว์จะได้ตามปรารถนา ในสังขารนี้แต่ที่ไหนเล่า, ข้อที่สัตว์จะหวังเอาสิ่งที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว มีปัจจัยปรุงแต่งแล้ว มีการแตกดับเป็นธรรมดา ว่าสิ่งนี้อ่ามิหายเลย ดังนี้ ย่อมไม่เป็นฐานะที่มีได้ เป็นได้.

สัตว์ทั้งปวง ทั้งที่เป็นคนหนุ่ม คนแก่
ทั้งที่เป็นคนพาลและบัณฑิต
ทั้งที่มั่งมี และ ยากจน
ล้วนแต่มีความตายเป็นที่ไปถึง ในเบื้องหน้า.
เปรียบเหมือนภาชนะดินที่ช่างหม้อปั้นแล้ว
ทั้งเล็กและใหญ่ ทั้งที่สุกแล้ว และยังดิบ
ล้วนแต่มีการแตกทำลายเป็นที่สุด ฉันทิด
ชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลายก็มีความตายเป็นเบื้องหน้าฉันนั้น
วัยของเรา แก่หง่อมแล้ว ชีวิตของเราริบหรี่แล้ว
เราจักละพวกเธอไป
สรณะของตัวเองเราทำได้ไว้แล้ว
ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท
มีสติ มีศีลเป็นอย่างดี
มีความดำริอันตั้งไว้แล้วด้วยดี
ตามรักษาซึ่งจิตของตนเถิด
ในธรรมวินัยนี้ ภิกษุใดเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว
จักละชาติสังสาร ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

๙๔

ผู้มีธรรมเป็นที่พึ่ง

อานนท์ ! เราได้กล่าวเตือนไว้ก่อนแล้วมิใช่หรือ ว่า “ความเป็นต่างๆ ความพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่น จากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ย่อมมี”.

อานนท์ ! ข้อนั้น จักได้มาแต่ไหนเล่า ? สิ่งใด เกิดขึ้นแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยปรุงแล้ว มีความชำรุดไป เป็นธรรมดา, สิ่งนั้นอย่าชำรุดไปเลย ดังนี้, ข้อนั้น ย่อมเป็นฐานะที่มีไม่ได้.

อานนท์ ! เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย จงมีตนเป็นที่พึ่ง มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ; จงมีธรรมเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นสรณะ ไม่มีสิ่งอื่นเป็นสรณะ.

อานนท์ ! ภิกษุ มีตนเป็นที่พึ่ง มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ, มีธรรมเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้

พิจารณาเห็นกายในกายเนื่อง ๆ อยู่
พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายเนื่อง ๆ อยู่
พิจารณาเห็นจิตในจิตเนื่อง ๆ อยู่
พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายเนื่อง ๆ อยู่
มีความเพียรเผากิเลส
มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม
มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

อานนท์ ! ภิกษุ อย่างนี้แล

ชื่อว่ามัตถนเป็นประทีป มัตถนเป็นสรณะ
ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ;
มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ
ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ เป็นอยู่.

อานนท์ ! ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไปแห่งเรา
ก็ดี ใครก็ตาม จักต้องมีตถนเป็นประทีป มัตถนเป็นสรณะ
ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ; มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ
ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ.

อานนท์ ! ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในสิกขา,
ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุด แล.

๙๕

หลักตัตถินธรรมวินัย ๔ ประการ

๑. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๒. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอวาสชื่อโน้น มีสงฆ์อยู่พร้อมด้วยพระเถระหัวหน้า ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า “นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๓. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอวาสชื่อโน้น มีภิกษุผู้เป็นเถระอยู่จำนวนมากเป็น พหูสูตร เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า “นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๔. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า
 ในอาวาสชื่อโน้น มีภิกษุผู้เป็นเถระอยู่รูปหนึ่งเป็น
 พหูสูตร เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา
 ข้าพเจ้าได้สดับเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า “นี่เป็นธรรม
 นี้เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

เธอทั้งหลายยังไม่ฟังชื่นชม ยังไม่ฟังคัดค้าน
 คำกล่าวของผู้นั้น ฟังเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี
 แล้วฟังสอบสวนลงในพระสูตร เทียบเคียงดูในวินัย

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้
 เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า

“นี่มิใช่พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
 แน่نون และภิกษุนั้นรับมาผิด” เธอทั้งหลายฟังทั้งคำนั้นเสีย.

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้
 เทียบเข้าในวินัยก็ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า

“นี่เป็นพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
 แน่نون และภิกษุนั้นรับมาด้วยดี”.

เธอทั้งหลาย ฟังจำมทาปเทศ... นี้ไว้.

๙๖

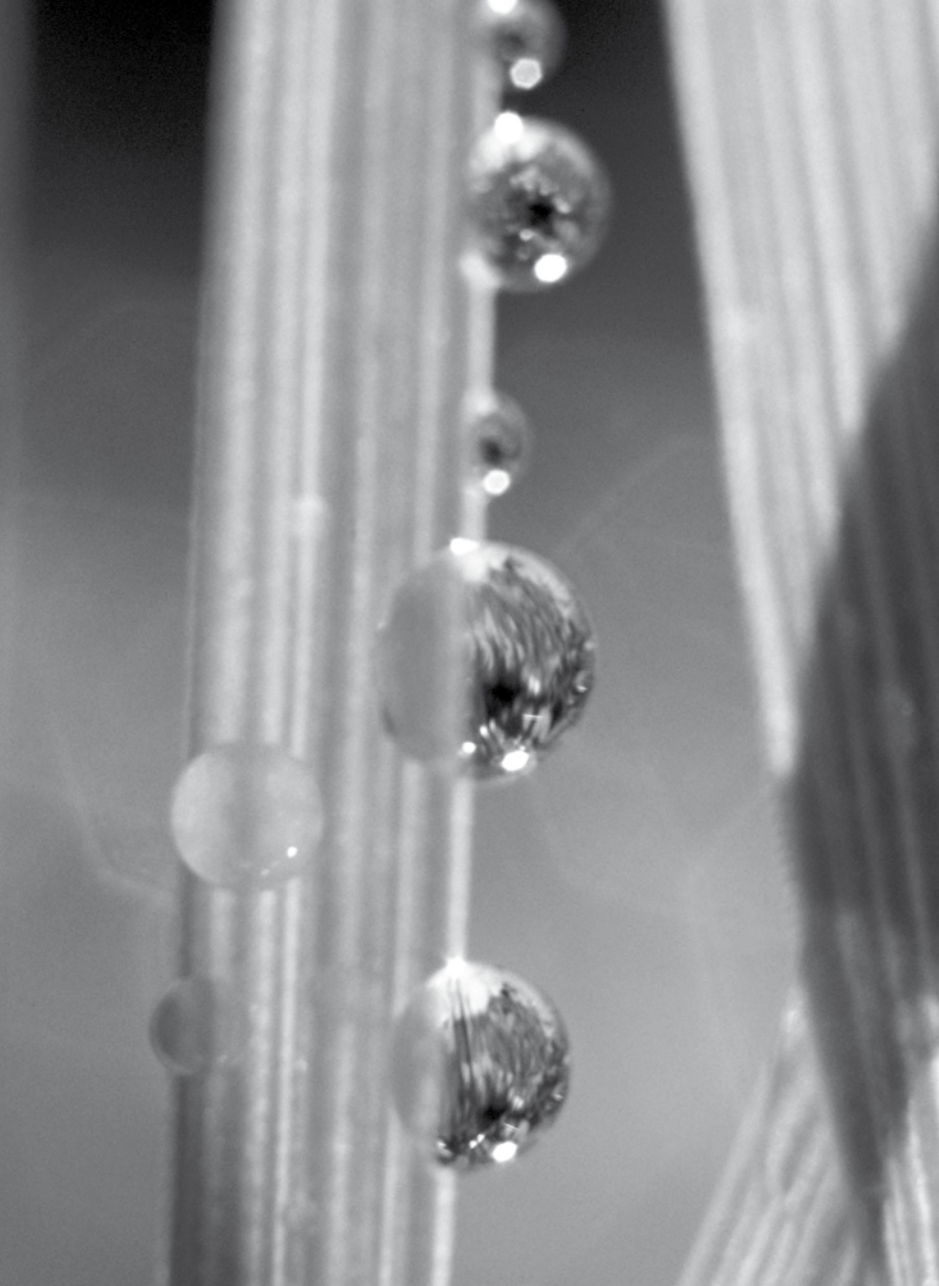
การบูชาตถาคตอย่างสูงสุด

อานนท์ ! เธอจงจัดตั้งที่นอน ระหว่างต้นสาละคู่ มีศิระทางทิศเหนือ เราลำบากกายนัก, จักนอน (ประทับ สีหไสยาแล้ว มีอศจรรย์ ดอกสาละผลิผิตฤตุกาลโปรดลงบน พระสรีระ, ดอกมณฑารพ จูรณ์ไม้จันทร์, ดนตรี ล้วนแต่ของทิพย์ ได้ตกลงและบรรเลงขึ้น; เพื่อบูชาตถาคตเจ้า).

อานนท์ ! การบูชาเหล่านี้ หาชื่อว่า ตถาคต เป็นผู้ที่ได้รับสักการะ เคารพนับถือ บูชาแล้วไม่.

อานนท์ ! ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาใด ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง, ปฏิบัติตามธรรมอยู่; ผู้นั้นชื่อว่า ย่อมสักการะ เคารพนับถือ บูชาตถาคต ด้วยการบูชาอันสูงสุด.

อานนท์ ! เพราะฉะนั้นเธอพึงกำหนดใจว่า “เราจักประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรมอยู่” ดังนี้.

๙๗

พินัยกรรม ของ “พระสังฆบิดา”

อานนท์ ! ความคิดอาจมีแก่พวกเธออย่างนี้ว่า
“ธรรมวินัยของพวกเรา มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว
พวกเราไม่มีพระศาสดา” ดังนี้.

อานนท์ ! พวกเธออย่าคิดอย่างนั้น.

อานนท์ ! ธรรมก็ดี วินัยก็ดี

ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย
ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย
โดยกาลล่วงไปแห่งเรา.

มหา. ที. ๑๐/๑๗๘/๑๔๑.

ภิกษุทั้งหลาย !

บัดนี้ เราจักเตือนพวกเธอทั้งหลายว่า
สังฆารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมตา
พวกเธอทั้งหลาย

จงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม เถิด ดังนี้.

นี้แล เป็นพระวาจาที่ตรัสครั้งสุดท้ายของพระตถาคตเจ้า.

มหา. ที. ๑๐/๑๘๐/๑๔๓.

๙๘

สังเวชนียสถานภายหลัง พุทธปรินิพพาน

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แต่ก่อนนี้ ภิกษุทั้งหลายที่จำพรรษาในทิศต่าง ๆ แล้วย่อมมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า. พวกข้าพระองค์ทั้งหลายได้มีโอกาสเห็นภิกษุทั้งหลายผู้นำเจริญใจเหล่านั้น ได้มีโอกาสเข้าพบปะภิกษุทั้งหลายผู้นำเจริญใจเหล่านั้น. ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าล่วงลับไปแล้ว พวกข้าพระองค์ทั้งหลาย ย่อมหมดโอกาสที่จะได้เห็น หรือได้เข้าพบปะภิกษุทั้งหลายผู้นำเจริญใจเหล่านั้นอีกต่อไป”

อานนท์ !

สถานที่ที่ควรเห็นและควรเกิดความสังเวชแก่
กุลบุตรผู้มีศรัทธา มีอยู่ ๔ ตำบล.

๔ ตำบล อะไรเล่า ?

(๑) สถานที่ ที่ควรเห็นและควรเกิดความสังเวช
แก่กุลบุตรผู้มีศรัทธา ว่าตถาคตประสูติ แล้ว ณ ที่นี้

(๒) สถานที่ ที่ควรเห็นและควรเกิดความสังเวช
แก่กุลบุตรผู้มีศรัทธา ว่าตถาคตได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมา-
สัมโพธิญาณแล้ว ณ ที่นี้

(๓) สถานที่ ที่ควรเห็นและควรเกิดความสังเวช
แก่กุลบุตรผู้มีศรัทธาว่าตถาคตได้ประกาศอนุตตรธรรมจักร
ให้เป็นไปแล้ว ณ ที่นี้

(๔) สถานที่ ที่ควรเห็นและควรเกิดความสังเวช
แก่กุลบุตรผู้มีศรัทธา ว่าตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาทิสเสส-
นิพพานธาตุแล้ว ณ ที่นี้

อานนท์ !

สถานที่ ที่ควรเห็นและควรเกิดความสังเวชแก่
กุลบุตรผู้มีศรัทธา มี ๔ ตำบลเหล่านี้ แล.

อานนท์ ! ภิกษุทั้งหลาย หรือภิกษุณีทั้งหลาย
หรืออุบาสกทั้งหลาย หรืออุบาสิกาทั้งหลาย ผู้มีศรัทธา

จักพากันมาสู่สถานที่ ๔ ตำบลเหล่านี้ โดยหมายใจว่า
ตถาคตได้ประสูติแล้ว ณ ที่นี้บ้าง, ตถาคตได้ตรัสรู้
อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ณ ที่นี้บ้าง, ตถาคตได้
ประกาศอนุตรธรรมจักรให้เป็นไปแล้ว ณ ที่นี้บ้าง,
ตถาคตได้ปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ
ณ ที่นี้บ้าง ดังนี้.

อานนท์ !

ชนเหล่าใด เทียวไปตามเจดีย์สถาน

จักมีจิตเลื่อมใส ทำกาละแล้ว

ชนเหล่านั้น จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ภายหลังแต่การตายเพราะการทำลายแห่งกาย

ดังนี้.

๙๙

สถานที่ที่ควรจะระลึกตลอดชีวิต

ภิกษุทั้งหลาย ! สถานที่ ๓ แห่ง เป็นที่ระลึกตลอดชีวิตของพระราชา ผู้เป็นกษัตริย์มูรธาภิเษกแล้ว.

๓ แห่ง ที่ไหนบ้างเล่า ? ๓ แห่ง คือ :-

พระราชา ผู้เป็นกษัตริย์มูรธาภิเษก ประสูติ ณ ตำบลใด ตำบลนี้เป็นที่ระลึกตลอดชีวิตของพระราชา พระองค์นั้น เป็นแห่งที่หนึ่ง,

พระราชา ได้เป็นกษัตริย์มูรธาภิเษกแล้ว ณ ตำบลใด ตำบลนี้เป็นที่ระลึกตลอดชีวิตของพระราชา พระองค์นั้น เป็นแห่งที่สอง,

พระราชาผู้เป็นกษัตริย์มูรธาภิเษกทรงผจญสงครามได้ชัยชนะแล้ว เข้ายึดครองสนามรบนั้นไว้ได้ ณ ตำบลใด ตำบลนี้เป็นที่ระลึกตลอดชีวิตของพระราชา พระองค์นั้น เป็นแห่งที่สาม.

นิพพาน
และ
การพ้นทุกข์

๑๐๐

เพราะการเกิด เป็นเหตุให้พบกับ ความทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย ! การปฏิสนธิของสัตว์ในครรภ์
ย่อมมีได้ เพราะการประชุมพร้อมของสิ่ง ๓ อย่าง.

ในสัตว์โลกนี้ แม้มารดาและบิดาเป็นผู้อยู่ร่วมกัน
แต่มารดายังไม่ผ่านการมีระดู และคันธัพพะ (สัตว์ที่จะ
เข้าไปปฏิสนธิในครรภ์นั้น) ก็ยังไม่เข้าไปตั้งอยู่โดยเฉพาด้วย,
การปฏิสนธิของสัตว์ในครรภ์ ก็ยังมีขึ้นไม่ได้ก่อน.

ในสัตว์โลกนี้ แม้มารดาและบิดาเป็นผู้อยู่ร่วมกัน
และมารดาก็ผ่านการมีระดู แต่คันธัพพะยังไม่เข้าไปตั้งอยู่
โดยเฉพา, การปฏิสนธิของสัตว์ในครรภ์ก็ยังมีขึ้นไม่ได้
นั่นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย ! แต่เมื่อใด มารดาและบิดา
เป็นผู้อยู่ร่วมกันด้วย มารดาก็ผ่านการมีระดูด้วย
คันธัพพะก็เข้าไปตั้งอยู่โดยเฉพาด้วย, การปฏิสนธิ
ของสัตว์ในครรภ์ ย่อมสำเร็จได้ เพราะการประชุมพร้อมกัน
ของสิ่ง ๓ อย่าง ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! มารดา ย่อมบริหารสัตว์ที่เกิด
ในครรภ์นั้น ด้วยความเป็นห่วงอย่างใหญ่หลวง เป็นภาระ
หนัก ตลอดเวลาเก้าเดือนบ้าง สิบเดือนบ้าง. ภิกษุทั้งหลาย !
เมื่อล่วงไปเก้าเดือนหรือสิบเดือน, มารดา ย่อมคลอดบุตรนั้น
ด้วยความ เป็นห่วงอย่างใหญ่หลวง เป็นภาระหนัก;
ได้เลี้ยงซึ่งบุตรอันเกิดแล้วนั้น ด้วยโลหิตของตนเอง.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในวินัยของพระอริยเจ้า คำว่า
“โลหิต” นี้ หมายถึงน้ำนมของมารดา.

ภิกษุทั้งหลาย ! ทารกนั้น เจริญวัยขึ้น มีอินทรีย์
อันเจริญเต็มที่แล้ว เล่นของเล่นสำหรับเด็ก เช่น เล่นไถน้อยๆ
เล่นหม้อข้าวหม้อแกง เล่นของเล่นชื่อโมกขจิกะ เล่นกังหันลม
น้อยๆ เล่นดวงของด้ายเครื่องดองที่ทำด้วยใบไม้ เล่นรถ
น้อยๆ เล่นธนูน้อยๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ทารกนั้น ครั้นเจริญวัยขึ้นแล้ว
มีอินทรีย์อันเจริญเต็มที่แล้ว เป็นผู้เอิบอิมเพียบพร้อม
ด้วยกามคุณ ๕ ให้เขาบำเรออยู่ : ทางตาด้วยรูป, ทางหู
ด้วยเสียง, ทางจมูกด้วยกลิ่น, ทางลิ้นด้วยรส, และทางกาย
ด้วยโผฏฐัพพะ, ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่ปรารถนา น่ารักใคร่

นำพอใจ เป็นที่ยวนตา ยวนใจให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่
แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนดข้อมใจ และ
เป็นที่ตั้งแห่งความรัก.

ทารกนั้น ครั้นเห็นรูปด้วยจักขุ เป็นต้นแล้ว
ข้อมกำหนดยินดีในรูป เป็นต้น ที่ยั่วยวนให้เกิดความรัก,
ข้อมขัดใจในรูป เป็นต้น ที่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความรัก;
ไม่เป็นผู้ตั้งไว้ซึ่งสติ อันเป็นไปในกาย มีใจเป็นอกุศล
ไม่รู้ตามที่เป็นอย่างจริง ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อัน
เป็นที่ดับไม่เหลือแห่งธรรมอันเป็นบาปอกุศลทั้งหลาย.

กุมารน้อยนั้น เมื่อประกอบด้วยความยินดีและ
ความยินร้ายอยู่เช่นนี้แล้ว, เสวยเฉพาะซึ่งเวทนาใดๆ
เป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขก็ตาม, เขา
ข้อมเพลิตเพลิต พรา่สรรเสริญ เมามกอยู่ ซึ่งเวทนานั้นๆ.
เมื่อเป็นอยู่เช่นนั้น,

ความเพลิต (นันทิ) ข้อมบังเกิดขึ้น.

ความเพลิตใด ในเวทนาทั้งหลายมีอยู่,

ความเพลิตอันนั้นเป็นอุปาทาน.

เพราะอุปาทานของเขานั้นเป็นปัจจัย
จึงเกิดมีภพ;

เพราะภพเป็นปัจจัย
จึงเกิดมีชาติ;

เพราะชาติเป็นปัจจัย,
ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส
จึงเกิดมีพร้อม.

ความก่อกำเนิดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้
ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้ แล.

๑๐๑

เหตุแห่งการเกิด “ทุกข์”

ถูกแล้ว ถูกแล้ว อานนท์ ! ตามที่สารีบุตรเมื่อตอบปัญหาในลักษณะนั้นเช่นนั้น, ชื่อว่าได้ตอบโดยชอบ : อานนท์ ! ความทุกข์นั้น เรากล่าวว่า เป็นสิ่งที่อาศัยปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วเกิดขึ้น (เรียกว่าปฏิจจสมุปปັນธรรम).

ความทุกข์นั้นอาศัยปัจจัยอะไรเล่า ?

ความทุกข์นั้น อาศัยปัจจัยคือ ผัสสะ, ผู้กล่าวอย่างนี้แล ชื่อว่า กล่าวตรงตามที่เรากล่าว ไม่เป็นการกล่าวตู่เราด้วยคำไม่จริง; แต่เป็นการกล่าวโดยถูกต้อง และสัทธรรมิกบางคนทีกล่าวตาม ก็จะไม่พลอยกลายเป็นผู้ควรถูกติไปด้วย.

อานนท์ ! ในบรรดาสมณพราหมณ์ ที่กล่าวสอนเรื่องกรรมทั้ง ๔ พวกนั้น :

(๑) สมณพราหมณ์ที่กล่าวสอนเรื่องกรรมพวกใด ย่อมบัญญัติความทุกข์ว่า เป็นสิ่งที่ตนทำเอาด้วยตนเอง, แม้ความทุกข์ที่พวกเขาบัญญัตินั้น ก็ยังต้องอาศัยผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดได้;

(๒) สมณพราหมณ์ที่กล่าวสอนเรื่องกรรมพวกใด ย่อมบัญญัติความทุกข์ว่า เป็นสิ่งที่ผู้อื่นทำให้, แม้ความทุกข์ที่พวกเขาบัญญัตินั้น ก็ยังต้องอาศัยผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดมีได้;

(๓) สมณพราหมณ์ที่กล่าวสอนเรื่องกรรมพวกใด ย่อมบัญญัติความทุกข์ว่า เป็นสิ่งที่ตนทำเอาด้วยตนเองด้วยผู้อื่นทำให้ด้วย, แม้ความทุกข์ที่พวกเขาบัญญัตินั้น ก็ยังต้องอาศัยผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดมีได้;

(๔) ถึงแม้สมณพราหมณ์ที่กล่าวสอนเรื่องกรรมพวกใด ย่อมบัญญัติความทุกข์ ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ทำเอง หรือใครทำให้ก็เกิดขึ้นได้ ก็ตาม, แม้ความทุกข์ที่พวกเขาบัญญัตินั้น ก็ยังต้องอาศัยผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดมีได้อยู่ นั่นเอง.

อานนท์! ในบรรดาสมณพราหมณ์ที่กล่าวสอนเรื่องกรรมทั้ง ๔ พวกนั้น... สมณพราหมณ์พวกนั้นหากเว้นผัสสะเสียแล้ว จะรู้สึกต่อสุขและทุกข์นั้นได้ดังนั้นหรือ : นั่นไม่ใช่ฐานะที่จักมีได้เลย...

๑๐๒

สิ้นทุกข์เพราะสิ้นกรรม

ภิกษุทั้งหลาย ! มรรคใด ปฏิปทาใด เป็นไป
เพื่อความสิ้นแห่งตัณหา พวกเธอจงเจริญซึ่งมรรคนั้น
ปฏิบัติทานั้น

ภิกษุทั้งหลาย !

มรรคนั้น ปฏิปทานั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

นั่นคือ โภชณงค์เจ็ด; กล่าวคือ สติสัมโพชณงค์
ธัมมวิจยสัมโพชณงค์ วิริยะสัมโพชณงค์ ปิติสัมโพชณงค์
ปัสสัทธิสัมโพชณงค์ สมาธิสัมโพชณงค์ อุเบกขา-
สัมโพชณงค์

เมื่อตรัสดังนี้แล้ว ท่านพระอุทายิตูลถามว่า
เจริญโพชณงค์เจ็ดนั้น ด้วยวิธีอย่างไร ? ตรัสว่า :-

อุทายิ ! ภิกษุในกรณีนี้ เจริญสติสัมโพชณงค์
... ธัมมวิจยสัมโพชณงค์... วิริยะสัมโพชณงค์... ปิติสัม-
โพชณงค์... ปัสสัทธิสัมโพชณงค์... สมาธิสัมโพชณงค์...
อุเบกขาสัมโพชณงค์ ชนิดที่ อาคัยวิเวก อาคัยวิราคะ

อาศัยนิโรธ น้อมไปเพื่อโอสถัคคะ (การปล่อย, การวาง)
เป็น โขชฌงค์อันไพบูลย์ ถึงซึ่งคุณอันใหญ่หาประมาณ
มิได้ ไม่มีความลำบาก

เมื่อเจริญสติสัมโพชฌงค์ (เป็นต้น) อย่างนี้อยู่,
ตัณหาย่อมละไป.
เพราะตัณหาละไป กรรมก็ละไป;
เพราะกรรมละไป ทุกข์ก็ละไป.

อุทายิ !

ด้วยอาการอย่างนี้แล

ความสิ้นกรรมย่อมมี เพราะความสิ้นตัณหา
ความสิ้นทุกข์ย่อมมี เพราะความสิ้นกรรม.

๑๐๓

สินันฺทิ สินฺราคะ

สัมมา ปัสสัํ นิพพินฺทะติ

เมื่อเห็นอยู่โดยถูกต้อง ย่อมเบื่อหน่าย

นินฺทิกฺขะยา รากัฏฺเฐโย

เพราะความสิ้นไปแห่งนินฺทิจึงมีความสิ้นไปแห่งราคะ

รากัฏฺเฐยา นินฺทิกฺขะโย

เพราะความสิ้นไปแห่งราคะ จึงมีความสิ้นไปแห่งนินฺทิ

นินฺทิรากัฏฺเฐยา จิตตัง สุวิมุตตันฺติ วุจฺจะติ

เพราะความสิ้นไปแห่งนินฺทิและราคะ

กล่าวได้ว่า

“จิตหลุดพ้นแล้วด้วยดี”

ดังนี้.

๑๐๔

ความสันตันทา คือ นิพพาน

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ที่เรียกว่า ‘สัตว์ สัตว์’ ดังนี้, อันว่าสัตว์มีได้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรเล่า พระเจ้าข้า !”.

ราชา ! ความพอใจอันใด ราคะอันใด นันทิอันใด ตัณหาอันใด มีอยู่ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญูณ, เพราะการติดแล้ว ข้องแล้ว ในสิ่งนั้น ๆ, เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า “สัตว์” ดังนี้.

ราชา ! เปรียบเหมือนพวกกุมารน้อย ๆ หรือ กุมารีน้อย ๆ เล่นเรื่อนน้อย ๆ ที่ทำด้วยดินอยู่, トラบใด เขายังมีราคะ มีฉันทะ มีความรัก มีความกระหาย มีความเร้าร้อน และมีตัณหา ในเรื่อนน้อยที่ทำด้วยดินเหล่านั้น; トラบนั้น พวกเด็กน้อยนั้น ๆ ย่อมอาลัยเรื่อนน้อยที่ทำด้วยดินเหล่านั้น ย่อมอยากเล่น ย่อมอยากมีเรื่อนน้อยที่ทำด้วยดินเหล่านั้น ย่อมยึดถือเรื่อนน้อยที่ทำด้วยดินเหล่านั้น ว่าเป็นของเรา ดังนี้.

ราชา ! แต่เมื่อใดแล พวกกุมารน้อยๆ หรือ
 กุมารีน้อยๆ เหล่านั้น ปราศจากราคะแล้ว ปราศจากฉันทะ
 แล้ว ปราศจากความรักแล้ว ปราศจากความร่ำร้อนแล้ว
 ปราศจากตัณหาแล้วในเรือนน้อยที่ทำด้วยดินเหล่านั้น,
 ในกาลนั้น พวกเขายอมทำเรือนน้อยๆ ที่ทำด้วยดินเหล่านั้น
 ให้กระจัดกระจายเรียวยาวเกลื่อนกล่นไป กระทำให้จบ
 การเล่นเสีย ด้วยมือและเท้าทั้งหลาย, อุปมานี้ฉันใด;

ราชา ! อุปไมยก็ฉันนั้น คือ แม้พวกเขา
 ทั้งหลายจงเรียวยาวกระจายออก ซึ่งรูป เวทนา สัญญา
 สังขาร และวิญญาณ จงจัดเสียให้ถูกวิธี, จงทำให้
 แผลกลลาญ โดยถูกวิธี, จงทำให้จบการเล่นให้ถูกวิธี,
 จงปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งตัณหาเถิด.

ราชา !
 เพราะฉะนั้นความสิ้นไปแห่งตัณหา นั้น คือ นิพพาน ดังนี้ แล.

๑๐๕

ความเพลिन เป็นเหตุให้เกิดทุกข์

ความเพลินใดในรูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร,
วิญญาณ;

ความเพลินนั้น เป็นอุปาทาน;

เพราะอุปาทานของเขานั้นเป็นปัจจัย จึงเกิดมีภพ;

เพราะภพเป็นปัจจัย จึงเกิดมีชาติ;

เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเว
ทุกข์ะ โทมนัส และอุปายาส จึงเกิดมีพร้อม;

ความก่อกำเนิดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนั้น ย่อมมีได้
ด้วยอาการอย่างนี้.

๑๐๖

ความเป็นโสดาบัน ประเสริฐกว่า เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้พระเจ้าจักรพรรดิ ได้ครองความเป็นใหญ่ยิ่งแห่งทวีปทั้ง ๔ เบื้องหน้าจากการตาย เพราะการแตกทำลายแห่งกาย อาจได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็นสหายอยู่ร่วมกับเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถูกแวดล้อมอยู่ด้วยหมูนางอัปสร ในสวนนันทวัน ท้าวเธอเป็นผู้เอิบอ้อมเพียบพร้อมด้วยกามคุณทั้งห้าอันเป็นของทิพย์อย่างนี้ก็ตาม, แต่กระนั้น ท้าวเธอก็ยังรอดพ้นไปไม่ได้ จากนรก จากกำเนิดไตรจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ แม้เป็นผู้ยังอัตตภาพให้พอเป็นไปด้วยคำข้าวที่ได้มาจากบิณฑบาตด้วยปัสัแห่งของตนเอง พ้นกายด้วยการนุ่งห่มผ้าปอน ๆ ไม่มีชาย, หากแต่ว่าเป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยธรรม ๔ ประการ เธอก็ยังสามารถ รอดพ้นเสียได้ จากนรก จากกำเนิดไตรจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนั้นเป็นไฉน ?
๔ ประการคือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้
ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น
ไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธรเจ้า... ในองค์พระธรรม...
ในองค์พระสงฆ์... เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยศีล
ทั้งหลาย ชนิดเป็นที่พอใจเหล่าอริยเจ้า อันเป็นศีลที่ไม่ขาด
ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย... ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ระหว่างการได้ทวีปทั้ง ๔ กับ
การได้ธรรม ๔ ประการนี้นั้น การได้ทวีปทั้ง ๔ มีค่าไม่ถึง
เสี้ยวที่สิบหก ของการได้ธรรม ๔ ประการนี้ เลย.

๑๐๗

สัทธานุสารี

ภิกษุทั้งหลาย ! ตา.. หู.. จมูก.. ลิ้น.. กาย.. ใจ เป็น สิ่งไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็นปกติ มีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นเป็นปกติ.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลใด มีความเชื่อ น้อมจิต ไปในธรรม ๖ อย่างนี้ ด้วยอาการอย่างนี้;

บุคคลนี้ เราเรียกว่าเป็น สัทธานุสารี หยั่งลงสู่ สัมมัตตนิยาม (ระบบแห่งความถูกต้อง) หยั่งลงสู่สัพปุริสภูมิ (ภูมิแห่งสัตบุรุษ) สว่างพ้นบุถุชนภูมิ ไม่อาจที่จะกระทำความ อันกระทำแล้วจะเข้าถึง นรก กำเนิดเดรัจฉาน หรือเปรตวิสัย และไม่ควรที่จะทำกาละ (ตาย) ก่อน แต่ที่จะทำให้แจ้งซึ่ง โสดาปัตติผล.

๑๐๘

ธัมมานุสारी

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ ทนต่อการเพ่งโดยประมาณอันยิ่งแห่งปัญญาของบุคคลใด ด้วยอาการอย่างนี้;

บุคคลนี้ เราเรียกว่า ธัมมานุสारी หยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม (ระบบแห่งความถูกต้อง) หยั่งลงสู่สัพปุริสภูมิ (ภูมิแห่งสัตบุรุษ) ล่วงพ้นบุถุชนภูมิ ไม่อาจที่จะกระทำความอันกระทำแล้วจะเข้าถึงนรก กำเนิดเดรัจฉาน หรือเปรตวิสัย และไม่ควรที่จะทำกาละ (ตาย) ก่อน แต่ที่จะทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

พ.น.ธ. ส. ๑๗/๒๗๘/๔๖๙.

๑๐๙

ฐานะที่เป็นไปไม่ได้ ของผู้ถึงพร้อมด้วยทิวัญญิ (พระโสดาบัน)

ภิกษุทั้งหลาย !

ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้อัน ๖ ประการ เหล่านี้มีอยู่.

๖ ประการเหล่านี้ไหนเล่า ? ๖ ประการ คือ :-

(๑) เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวัญญิ
จะพึงปลงชีวิตมารดา;

(๒) เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวัญญิ
จะพึงปลงชีวิตบิดา;

(๓) เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวัญญิ
จะพึงปลงชีวิตพระอรหันต์;

(๔) เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวัญญิ
จะพึงคิดประทุษร้ายตถาคต แม้เพียงทำโลหิตให้ห้อ;

(๕) เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวัญญิ
จะพึงทำสงฆ์ให้แตกกัน;

(๖) เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวัญญิ
จะพึงถือศาสดาอื่น (นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า).

ภิกษุทั้งหลาย !
เหล่านี้แล ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ.

ฉก. ย. ๒๒/๔๘๘/๓๖๕.

๑๑๐

ลำดับการปฏิบัติเพื่ออรหัตตผล

ภิกษุทั้งหลาย !

เราย่อมไม่กล่าวการประสบความสำเร็จในอรหัตตผล
ด้วยการกระทำอันดับแรกเพียงอันดับเดียว.

ภิกษุทั้งหลาย !

ก็แต่ว่า การประสบความสำเร็จในอรหัตตผล ย่อมมีได้
เพราะการศึกษาโดยลำดับ เพราะการกระทำโดยลำดับ
เพราะการปฏิบัติโดยลำดับ.

ภิกษุทั้งหลาย !

ก็การประสบความสำเร็จในอรหัตตผล ย่อมมีได้
เพราะการศึกษาโดยลำดับ เพราะการกระทำโดยลำดับ
เพราะการปฏิบัติโดยลำดับนั้น
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุรุษบุคคลในกรณีนี้ :
เป็นผู้มีศรัทธาเกิดขึ้นแล้ว ย่อม เข้าไปหา (สัพบุรุษ);

เมื่อเข้าไปหา ย่อม เข้าไปนั่งใกล้;

เมื่อเข้าไปนั่งใกล้ ย่อม เจียโสตลงสดับ;

ผู้เจียโสตลงสดับ ย่อม ได้ฟังธรรม;

ครั้นฟังแล้ว ย่อม ทรงจำธรรมไว้,

ย่อม ไคร่ครวญพิจารณาซึ่งเนื้อความ
แห่งธรรมทั้งหลายที่ตนทรงจำไว้;

เมื่อเขาไคร่ครวญพิจารณา ซึ่งเนื้อความแห่งธรรมนั้นอยู่,
ธรรมทั้งหลายย่อมทนต่อการเพ่งพิสูจน์;

เมื่อธรรมทนต่อการเพ่งพิสูจน์มีอยู่

ฉันทะ (ความพอใจ) ย่อมเกิด;

ผู้เกิดฉันทะแล้ว ย่อม มีอุตสาหะ;

ครั้นมีอุตสาหะแล้ว ย่อม ใช้ดุลยพินิจ (เพื่อหาความจริง);

ครั้นใช้ดุลยพินิจ (พบ) แล้ว ย่อม ตั้งตนไว้ในธรรมนั้น;

ผู้มีตนส่งไปแล้วในธรรมนั้นอยู่

ย่อม กระทบให้แจ้ง ซึ่งบรมสัจจด้วยนามกาย ด้วย,
ย่อม เห็นแจ้งแทงตลอด ซึ่งบรมสัจจนั้นด้วยปัญญา ด้วย.

๑๑๑

อริยมรรค มีองค์ ๘

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ อริยสัจ คือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ? คือ หนทางอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนี้เอง องค์แปดคือ ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) วาจาชอบ (สัมมาวาจา) การงานชอบ (สัมมากัมมันตะ) อาชีวะชอบ (สัมมาอาชีวะ) ความเพียรชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกชอบ (สัมมาสติ) ความตั้งใจมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ).

ภิกษุทั้งหลาย ! ความเห็นชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ความรู้ในหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อันใด, นี้เราเรียกว่า ความเห็นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความดำริชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน, นี้เราเรียกว่า ความดำริชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! วาจาชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การเว้นจากการพูดเท็จ การเว้นจากการพูดยุให้แตกกัน การเว้นจากการพูดหยาบ การเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า, นี้เราเรียกว่า วาจาชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! การงานชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ การเว้นจากการประพฤตินอกในกามทั้งหลาย, นี้เราเรียกว่า การงานชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อาชีวะชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกในภคินี ละการหาเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยการหาเลี้ยงชีพที่ชอบ, นี้เราเรียกว่า อาชีวะชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความเพียรชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในภคินี ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรม อันเป็นบาปทั้งหลายที่ยังไม่ได้บังเกิด; ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต

ยอมตั้งจิตไว้ เพื่อการละเสียซึ่งอกุศลธรรมอันเป็นบาป
 ที่บังเกิดขึ้นแล้ว; ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม
 ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้
 เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ที่ยังไม่ได้บังเกิด;
 ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร
 ย่อมระคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความยั่งยืน ความ
 ไม่เลอะเลือนความงอกงามยิ่งขึ้น ความไพบุลย์ ความเจริญ
 ความเต็มรอบ แห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นแล้ว,
 นี้เราเรียกว่า ความเพียรชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความระลึกชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้มึปกติ
 พิจารณาเห็นกายในกายอยู่เป็นประจำ, มีความเพียรเผากิเลส
 มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม (สัมปชัญญะ) มีสติ นำความพอใจ
 และความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มึปกติพิจารณา
 เห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่เป็นประจำ, มีความเพียร
 เผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจ
 และความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มึปกติพิจารณา
 เห็นจิตในจิตอยู่เป็นประจำ, มีความเพียรเผากิเลส มีความ

รู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจ
 ในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม
 ทั้งหลายอยู่เป็นประจำ, มีความเพียรเผากิเลส มีความ
 รู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจ
 ในโลกออกเสียได้, นี้เราเรียกว่า ความระลึกชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย! ความตั้งใจมั่นชอบ เป็น
 อย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในกรณีนี้ สงัดแล้วจาก
 กามทั้งหลาย สงัดแล้วจากอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าถึง
 ฌานที่หนึ่ง อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก
 แล้วแลอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์รำงับลง, เธอเข้าถึงฌานที่สอง
 อันเป็นเครื่องผ่อนคลายแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรม
 อันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุข อันเกิดแต่
 สมาธิ แล้วแลอยู่ เพราะปีติจางหายไป, เธอเป็นผู้เพ่งเฉยอยู่ได้
 มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม และได้เสวยสุขด้วยนามกาย
 ย่อมเข้าถึงฌานที่สาม อันเป็นฌานที่พระอรหันต์ทั้งหลาย
 กล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า “เป็นผู้เฉยอยู่ได้ มีสติ มีความ
 รู้สึกตัวทั่วพร้อม” แล้วแลอยู่ เพราะละสุขและทุกข์เสียได้

และเพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน เธอย่อมเข้าถึงฌานที่สี่ อันไม่ทุกข์และไม่สุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่, นี้เราเรียกว่า สัมมาสมาธิ.

ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า อริยสัจ คือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

มหา. ที. ๑๐/๓๔๓-๓๔๕/๒๗๙.

๑๑๒

“ดิน น้ำ ไฟ ลม”

ไม่อาจหยั่งลงได้ในที่ไหน

แก้วฏฐะ ! เรื่องเคยมีมาแล้ว : ภิกษุรูปหนึ่งในหมู่ภิกษุนี้เอง เกิดความสงสัยขึ้นในใจว่า “มหาภูตสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เหล่านี้ ย่อมดับสนิท ไม่มีเศษเหลือในที่ไหนหนอ” ดังนี้.

(ความว่า ภิกษุรูปนั้นได้เข้าสมาธิอันอาจนำไปสู่เทวโลก ได้นำเอาปัญหาข้อที่ตนสงสัยนั้นไปเที่ยวถามเทวดาพวกจาตุมหาราชิกา, เมื่อไม่มีใครตอบได้ ก็เลยไปถามเทวดาในชั้นดาวดึงส์, เทวดาชั้นนั้นโยนให้ไปถามท้าวสักกะ, ท้าวสุยามะ, ท้าวสันตติสตะ, ท้าวสุนิมมิตะ, ท้าวปรนิมมิตวสวัตตี, ถามเทพพวกพรหมกายิกา กระทั่งท้าวมหาพรหมในที่สุด, ท้าวมหาพรหมพยายามหลีกเลี่ยง เบี่ยงบ่ายที่จะไม่ตอบอยู่พักหนึ่ง แล้วในที่สุดได้สารภาพว่าพวกเทวดาทั้งหลาย พวกนั้นคิดว่าท้าวมหาพรหมเองเป็นผู้รู้เห็นไปทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ที่จริงไม่รู้ ในปัญหาที่ว่า มหาภูตรูปจักดับไปในที่ไหนนั่นเลย มันเป็นความผิดของภิกษุนี้เอง ที่ไม่ไปทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า ในที่สุดก็ต้องย้อนกลับมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า)

แก้วภู่ ! ภิกษุ นั้นได้กลับมาอภิวัตเรา นั่ง
ณ ที่ควร แล้วถามเราว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ !
มหาภูตสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เหล่านี้ ย่อมดับสนิท
ไม่มีเศษเหลือ ในที่ไหน?” ดังนี้.

แก้วภู่ ! เมื่อเธอถามขึ้นอย่างนี้ เราได้กล่าว
กะภิกษุ นั้นว่า แน่ะภิกษุ ! เรื่องเก่าแก่มืออยู่ว่า พวกค้า
ทางทะเล ได้พานกสำหรับค้นหาฝั่งไปกับเรือค้าด้วย
เมื่อเรือหลงทิศในทะเล และแลไม่เห็นฝั่ง พวกเขาปล่อยนก
สำหรับค้นหาฝั่งนั้นไป นกนั้นบินไปทางทิศตะวันออกบ้าง
ทิศใต้บ้าง ทิศตะวันตกบ้าง ทิศเหนือบ้าง ทิศเบื้องบนบ้าง
ทิศน้อย ๆ บ้าง เมื่อมันเห็นฝั่งทางทิศใดแล้ว มันก็จะบินตรง
ไปยังทิศนั้น, แต่ถ้าไม่เห็น ก็จักบินกลับมาสู่เรือตามเดิม.
ภิกษุ ! เช่นเดียวกับเธอนั้นแหละ ได้เที่ยวหาคำตอบของ
ปัญหานี้ มาจนจบทั่วกระทั่งถึงพรหมโลกแล้ว ในที่สุด
ก็ยังต้องย้อนมาหาเราอีก.

ภิกษุ ! ในปัญหาของเธอนั้น เธอไม่ควรตั้งคำถามขึ้น
ว่า “มหาภูตสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เหล่านี้ ย่อมดับสนิท
ไม่มีเศษเหลือในที่ไหน ?” ดังนี้เลย,

อันที่จริง เธอควรจะต้องคำถามขึ้นอย่างนี้ว่า :

“ดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่หยังลงได้ในที่ไหน ?

ความยาว ความสั้น ความเล็ก ความใหญ่ ความงาม
ความไม่งาม ไม่หยังลงได้ในที่ไหน ?

นามรูป ย่อมดับสนิท ไม่มีเศษเหลือในที่ไหน ?”
ดังนี้ ต่างหาก.

ภิกษุ ! ในปัญหานั้น คำตอบมีดังนี้ :

“สิ่ง” สิ่งหนึ่ง ซึ่งบุคคลพึงรู้แจ้ง เป็นสิ่งที่ไม่มี
ปรากฏการณ์ ไม่มีที่สุด แต่มีทางปฏิบัติเข้ามาถึงได้
โดยรอบนั้น มีอยู่.

ใน “สิ่ง” นั้นแหละ ดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่หยังลงได้.

ใน “สิ่ง” นั้นแหละ ความยาว ความสั้น ความเล็ก
ความใหญ่ ความงาม ความไม่งาม ไม่หยังลงได้.

ใน “สิ่ง” นั้นแหละ นามรูป ย่อมดับสนิท ไม่มี
เศษเหลือ นามรูปดับสนิท ใน “สิ่ง” นี้ เพราะการดับสนิท
ของวิญญูณ; ดังนี้”.

๑๑๓

สิ่ง ๆ หนึ่งซึ่งบุคคลพึงรู้แจ้ง

“สิ่ง” สิ่งหนึ่งซึ่งบุคคลพึงรู้แจ้ง
เป็นสิ่งที่ไม่มีปรากฏการณ์ ไม่มีที่สุด
มีทางปฏิบัติเข้ามาถึงได้โดยรอบนั้น มีอยู่;

ใน “สิ่ง” นั้นแหละ
ดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่หยังลงได้;
ใน “สิ่ง” นั้นแหละ
ความยาว ความสั้น ความเล็ก ความใหญ่
ความงาม ความไม่งาม ไม่หยังลงได้;
ใน “สิ่ง” นั้นแหละ
นามรูป ย่อมดับสนิทไม่มีเศษเหลือ;
นามรูป ดับสนิท ใน “สิ่ง” นี้
เพราะการดับสนิทของวิญญาน; ดังนี้แล.

๑๑๔

สังขตลักษณะ

ภิกษุทั้งหลาย !

สังขตลักษณะแห่งสังขตธรรม

๓ อย่าง เหล่านี้ มีอยู่.

๓ อย่างอย่างไรเล่า ? ๓ อย่างคือ :-

๑. มีการเกิดปรากฏ (อุปปาโท ปญฺญาติ);
๒. มีการเสื่อมปรากฏ (วโย ปญฺญาติ);
๓. เมื่อตั้งอยู่ก็มีภาวะอย่างอื่นปรากฏ (จิตฺตสฺส อณฺณตตฺตํ ปญฺญาติ).

ภิกษุทั้งหลาย !

สามอย่างเหล่านี้แล คือ

สังขตลักษณะแห่งสังขตธรรม.

๑๑๕ อสังขตลักษณะ

ภิกษุทั้งหลาย !

อสังขตลักษณะของอสังขตธรรม

๓ อย่างเหล่านี้ มีอยู่.

๓ อย่างอย่างไรเล่า ? ๓ อย่างคือ :-

๑. ไม่ปรากฏมีการเกิด (น อุปปาโท ปญญาติ);
๒. ไม่ปรากฏมีการเสื่อม (น วโย ปญญาติ);
๓. เมื่อตั้งอยู่ ก็ไม่มีภาวะอย่างอื่นปรากฏ
(น จิตตส อณฺณตตฺตํ ปญญาติ).

ภิกษุทั้งหลาย !

สามอย่างเหล่านี้แล คือ

อสังขตลักษณะของอสังขตธรรม.

๑๑๖

ลำดับการหลุดพ้นโดยละเอียด เมื่อเห็นอนัตตา

ภิกษุทั้งหลาย ! รูปเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นนั้น ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เป็นเรา ไม่ใช่เป็นตัวตนของเรา : เธอทั้งหลายพึงเห็นข้อนี้ ด้วยปัญญาโดยชอบตรงตามที่เป็นจริง อย่างนี้ ด้วยประการดังนี้.

(ในกรณีแห่งเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ก็ตรัสอย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งรูปทุกประการ)

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อบุคคลเห็นข้อนี้ ด้วยปัญญาโดยชอบตรงตามที่เป็นจริงอยู่อย่างนี้, ปุพฺพพันตานุทิจฺฉิ (ความตามเห็นขั้นส่วนอดีต) ทั้งหมด ย่อมไม่มี;

เมื่อปุพฺพพันตานุทิจฺฉิทั้งหลายไม่มี, อปรินตานุทิจฺฉิทั้งหลาย (ความตามเห็นขั้นส่วนอนาคต) ย่อมไม่มี;

เมื่ออปรินตานุทิจฺฉิทั้งหลายไม่มี, ความยึดมั่น ลุบลาลอย่างแรงกล้า ย่อมไม่มี;

เมื่อความยึดมั่นลุ่มคล้ำอย่างแรงกล้าไม่มี,
จิตย่อมจางคลายกำหนด ในรูป ในเวทนา ในสัญญา
ในสังขารทั้งหลาย ในวิญญาณ ย่อมหลุดพ้นจาก
อาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่น;

เพราะจิตหลุดพ้นแล้ว

จิตจึงดำรงอยู่ (ตามสภาพของจิต);

เพราะเป็นจิตที่ดำรงอยู่

จิตจึงยินดีร่าเริงด้วยดี;

เพราะเป็นจิตที่ยินดีร่าเริงด้วยดี

จิตจึงไม่หวาดสะดุ้ง;

เมื่อไม่หวาดสะดุ้ง

ย่อมปรินิพพาน (ดับรอบ) เฉพาะตนนั้นเทียว

เธอนั้นย่อมรู้ชัดว่า

“ชาติสิ้นแล้ว, พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว,

กิจที่ควรทำ ได้ทำสำเร็จแล้ว,

กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก”

ดังนี้.

๑๑๗

ทำความเข้าใจเกี่ยวกับอาหาร

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าไม่มีราคะ (ความกำหนัด) ไม่มีนันทิ (ความเพลิน) ไม่มีตัณหา (ความอยาก) ในกพพีการาหาร (อาหารคือคำข้าว) แล้วไซ้, วิญญาณ ก็เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญงอกงามอยู่ไม่ได้ ในกพพีการาหารนั้น. วิญญาณ ตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญงอกงามอยู่ไม่ได้ ในที่ใด, การหยั่งลงแห่งนามรูป ย่อมไม่มีในที่นั้น. การหยั่งลงแห่งนามรูป ไม่มีในที่ใด, ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ย่อมไม่มีในที่นั้น. ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ไม่มีในที่ใด, การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ย่อมไม่มีในที่นั้น. การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ไม่มีในที่ใด,ชาติชรามรณะต่อไป ย่อมไม่มีในที่นั้น. ชาติชรามรณะ ต่อไป ไม่มีในที่ใด, ภิกษุทั้งหลาย ! เราเรียก “ที่” นั้นว่าเป็น “ที่ไม่มีโศก ไม่มีธุลี ไม่มีควมคับแค้น” ดังนี้...

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนเรือนยอด หรือศาลาเรือนยอดที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ หรือใต้ก็ตาม เป็นเรือน

มีหน้าต่างทางทิศตะวันออก. ครั้นพระอาทิตย์ขึ้นมา
แสงสว่างแห่งพระอาทิตย์ส่องเข้าไปทางหน้าต่างแล้ว
จักตั้งอยู่ที่ส่วนไหนแห่งเรือนนั้นเล่า ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งพระอาทิตย์
จักปรากฏที่ฝาเรือนข้างในทางทิศตะวันตก พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าฝาเรือนทางทิศตะวันตก
ไม่มีเล่า แสงสว่างแห่งพระอาทิตย์นั้น จักปรากฏอยู่ ณ
ที่ไหน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งพระอาทิตย์
จักปรากฏที่พื้นดิน พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าพื้นดินไม่มีเล่า แสงสว่าง
แห่งพระอาทิตย์นั้น จักปรากฏที่ไหน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งพระอาทิตย์
จักปรากฏในน้ำ พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าน้ำไม่มีเล่า แสงสว่างแห่ง
พระอาทิตย์นั้น จักปรากฏที่ไหนอีก ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งพระอาทิตย์นั้น
ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏแล้ว พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้นแล :

ถ้าไม่มีโรค (ความกำหนัด) ไม่มีนันทิ (ความเพลิน)

ไม่มีตัณหา (ความอยาก) ในกพพีการาหารแล้วไซ้,

วิญญานก็เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญออกงาม
อยู่ไม่ได้ในกพพีการาหารนั้น.

วิญญานตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญออกงามอยู่ไม่ได้ในที่ใด,
การหยังลงแห่งนามรูป ย่อมไม่มี ในที่นั้น.

การหยังลงแห่งนามรูป ไม่มีในที่ใด, ความเจริญ
แห่งสังขารทั้งหลาย ย่อมไม่มี ในที่นั้น.

ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ไม่มีในที่ใด,
การบังเกิดในภพใหม่ต่อไปย่อมไม่มี ในที่นั้น.

การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ไม่มีในที่ใด,ชาติ
ชรามรณะต่อไป ย่อมไม่มี ในที่นั้น.

ชาติชรามรณะต่อไป ไม่มีในที่ใด,

ภิกษุทั้งหลาย ! เราเรียก “ที่” นั้นว่าเป็น
“ที่ไม่มีโคก ไม่มีรูถ้ำ ไม่มีควมคับแค้น” ดังนี้...

๑๑๘

หลักการพิจารณาอาหาร

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็ กพพิจารณาอาหาร (อาหารคือ
คำข้าว) จะพึงเห็นได้อย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนภรรยาสามีสองคน
ถือเอาเสบียงสำหรับเดินทางเล็กน้อย เดินไปสู่หนทางอัน
กันดาร สองสามีภรรยา นั้น มีบุตรน้อยคนเดียวผู้น่ารัก
นำเอ็นดูอยู่คนหนึ่ง เมื่อขณะเขาทั้งสองกำลังเดินไป
ตามทางอันกันดารอยู่นั้น เสบียงสำหรับเดินทางที่เขามีอยู่
เพียงเล็กน้อยนั้น ได้หมดสิ้นไป หนทางอันกันดารนั้น
ยังเหลืออยู่ เขาทั้งสองนั้น ยังไม่เดินข้ามหนทางอันกันดาร
นั้นไปได้ ครั้งนั้นแล สองภรรยาสามีนั้นได้มาคิดกันว่า
“เสบียงสำหรับเดินทางของเราทั้งสองที่มีอยู่เพียงเล็กน้อยนี้
ได้หมดสิ้นลงแล้ว หนทางอันกันดารนี้ยังเหลืออยู่ ทั้งเรา
ก็ยังไม่เดินข้ามหนทางอันกันดารนี้ไปได้ ออ่ากระนั้นเลย
เราทั้งสองคน พึงฆ่าบุตรน้อยคนเดียวผู้น่ารักนำเอ็นดูนี้เสีย
แล้วทำให้เป็นเนื้อเค็มและเนื้อย่าง บริโภคเนื้อบุตรนี้แหละ

เดินข้ามหนทางอันกันดารที่ยังเหลืออยู่นี้กันเถิด เพราะถ้าไม่ทำเช่นนี้ พวกเราทั้งสามคนจะต้องพากันพินาศหมดแน่”
 ดังนี้. ครั้นนั้นแล ภรรยาสามีทั้งสองนั้น จึงฆ่าบุตรน้อยคนเดียวผู้น่ารักน่าเอ็นดูนั้น แล้วทำให้เป็นเนื้อเค็ม และเนื้อย่าง บริโภคเนื้อบุตรนั้นเที่ยว เดินข้ามหนทางอันกันดารที่ยังเหลืออยู่นั้น สองภรรยาสามีนั้น บริโภคเนื้อบุตรไปพลาง พร้อมกับค่อนอกไปพลาง รำพันว่า “บุตรน้อยคนเดียวของเราไปไหนเสีย บุตรน้อยคนเดียวของเราไปไหนเสีย”
 ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร ?

สองภรรยาสามีนั้นจะพึงบริโภคเนื้อบุตรเป็นอาหาร เพื่อความเปล็ดเพลินสนุกสนานบ้าง เพื่อความมัวเมาบ้าง เพื่อความประดับประดาบ้าง หรือเพื่อตกแต่ง (ร่างกาย) บ้าง หรือหนอ ?

ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นกราบทูลว่า
 “ข้อนั้นหาเป็นเช่นนั้นไม่ พระเจ้าข้า !”.

แล้วตรัส ต่อไปว่า “ถ้าอย่างนั้นสองภรรยาสามีนั้น
จะพึงบริโภคเนื้อบุตรเป็นอาหารเพียงเพื่อ (อาศัย) เดินข้าม
หนทางอันกันดารเท่านั้นใช่ไหม ?”.

“ใช่ พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนี้มีอุปมาฉันใด, เราย่อมกล่าวว่า กพพีการาหาร
อันอริยสาวกพึงเห็น (ว่ามีอุปมาเหมือนเนื้อบุตร) ฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย !

เมื่อกพพีการาหาร อันอริยสาวกกำหนดรู้ได้แล้ว,
ราคะ (ความกำหนัด) ที่มีกามคุณทั้ง ๕ เป็นแดนเกิด
ย่อมเป็นสิ่งที่อริยสาวกนั้นกำหนดรู้ได้แล้วด้วย;

เมื่อราคะที่มีกามคุณทั้ง ๕ เป็นแดนเกิด
เป็นสิ่งที่อริยสาวกนั้นกำหนดรู้ได้แล้ว,
สังโยชน์ชนิดที่อริยสาวกประกอบเข้าแล้ว
จะพึงเป็นเหตุให้มาสู่โลกนี้ได้อีก ย่อมไม่มี.

๑๑๙

หมดความพอใจ ก็สิ้นทุกข์

นะตียา อะสะติ อาคะติคะติ นะ โหติ

เมื่อความน้อมไป ไม่มี, การมาและการไป ย่อมไม่มี

อาคะติคะตียา อะสะติ จตุปะปาโต นะ โหติ

เมื่อการมาและการไป ไม่มี,

การเคลื่อนและการเกิดขึ้น ย่อมไม่มี

จตุปะปาเต อะสะติ เนวิระ นะ หุรัง นะ อุกะยะมันตะเร

เมื่อการเคลื่อนและการเกิดขึ้น ไม่มี,

อะไร ๆ ก็ไม่มีในโลกนี้ ไม่มีในโลกอื่น

ไม่มีในระหว่างแห่งโลกทั้งสอง

เอเสวันโต ทุกข์สสะ

นั่นแหละ คือที่สุดแห่งทุกข์ละ.

๑๒๐

ความรู้สึกรายในใจ เมื่อละตัณหา (ความอยาก) ได้

เราเมื่อยังค้นไม่พบแสงสว่าง, มัวเสาะหานายช่าง
ปลูกเรือน (คือตัณหา ผู้ก่อสร้างเรือนคืออัตตภาพ) อยู่, ได้
ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ กล่าวคือ ความเกิดแล้ว เกิดอีก
เป็นอนเนกชาติ ความเกิดเป็นทุกข์ซ้ำไปทุกชาติ.

แน่ะ นายช่างผู้ปลูกสร้างเรือน !

เรา รู้จักเจ้าเสียแล้ว, เจ้าจักสร้างเรือนให้เรา
ต่อไปอีกไม่ได้,

โครงเรือน (คือกิเลสที่เหลือเป็นเชื้อเกิดใหม่) ของเจ้า
เรา หักเสียยับเยินหมดแล้ว

ยอดเรือน (คืออวิชชา) เรา ขี่เสียแล้ว,

จิตของเรา ถึงความเป็นธรรมชาติ

ที่อารมณ์จะยุแห่ย ยั่วเย้าไม่ได้เสียแล้ว

มันได้ลุถึงความหมดอยากทุกอย่าง.

លក្ខណៈពិកម្មដ្ឋានគីល

๑๒๑

ผู้ชีชวนวิงวอน

ยัม ภิกขเว สตถารา กรณียัม สวากานัม
หิตะสีนา ออนุกมฺปกเณ ออนุกมฺปํ อุปาทาย
กตํ โว ตัม ยยา

ภิกษุทั้งหลาย ! กิจอันใด ที่ศาสดาผู้เอ็นดูแสวงหาประโยชน์
เกื้อกูล อาศัยความเอ็นดูแล้ว จะพึงทำแก่สาวกทั้งหลาย,
กิจอันนั้น เราได้ทำแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย.

เอตานิ ภิกขเว รุกขมูลานิ

เอตานิ สุนฺญาคารานิ

ภิกษุทั้งหลาย ! นั้น โคนไม้ทั้งหลาย, นั้น เรือนว่างทั้งหลาย.

ฉายถ ภิกขเว มา ปมาทตถ

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลายจงเพียรเผากิเลส,
อย่าได้ประมาท.

มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสารีโน อหฺวุตถ

พวกเธอทั้งหลาย อย่าได้เป็นผู้ที่ต้องร้อนใจ ในภายหลังเลย.

อโย โว อมฺหากํ ออนุสาสนี

นี่แล เป็นวาจาเครื่องพรั่นสอนพวกเธอทั้งหลายของเรา.

๑๒๒

ลักษณะของภิกษุผู้มีศีล (นัยที่ ๑)

มหาราชะ !

ภิกษุเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์แล้ว เป็นอย่างไรเล่า ?

มหาราชะ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ละปาณาติบาต เว้นขาดจากปาณาติบาต วางท่อนไม้และคัสตราเสียแล้ว มีความละอาย ถึงความเอ็นดูกรุณาหวังประโยชน์เกื้อกูล ในบรรดาสัตว์ทั้งหลายอยู่; แม่นี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง,

เป็นผู้ละอทินนาทาน เว้นขาดจากอทินนาทาน ถือเอาแต่ของที่เขาให้แล้ว หวังอยู่แต่ของที่เขาให้ เป็นคนสะอาด ไม่เป็นขโมยอยู่; แม่นี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง,

เป็นผู้ละกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์โดยปกติ ประพฤติห่างไกล เว้นขาดจากการเสพเมถุน อันเป็นของชาวบ้าน; แม่นี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง,

เป็นผู้ละมุสาวาท เว้นขาดจากมุสาวาท พุดแต่ความจริง รักษาความสัตย์ มั่นคงในคำพูด ควรเชื่อถือได้ ไม่แกลังกล่าวให้ผิดต่อโลก; แม่นี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง,

เป็นผู้ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ได้ฟังจากฝ่ายนี้แล้ว ไม่เก็บไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อให้ฝ่ายนี้แตกร้าวกัน หรือได้ฟังจากฝ่ายโน้นแล้ว ไม่นำมาบอกแก่ฝ่ายนี้ เพื่อให้ฝ่ายโน้นแตกร้าวกัน แต่จะสมานคนที่แตกกันแล้ว ให้กลับพร้อมเพรียงกัน อุดหนุนคนที่พร้อมเพรียงกันอยู่ ให้พร้อมเพรียงกันยิ่งขึ้น เป็นคนชอบในการพร้อมเพรียง เป็นคนยินดีในการพร้อมเพรียง เป็นคนพอใจในการพร้อมเพรียง กล่าวแต่วาจาที่ทำให้พร้อมเพรียงกัน; แม่นี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง,

เป็นผู้ละการกล่าวคำหยาบเสียด เว้นขาดจากการกล่าวคำหยาบ กล่าวแต่วาจาที่ไม่มีโทษ เสนาะโสด ให้เกิดความรัก เป็นคำฟูใจ เป็นคำสุภาพที่ชาวเมืองเขาพูดกัน เป็นที่ใคร่ที่พอใจของมหาชน; แม่นี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง,

เป็นผู้ละคำพูดที่โพรยประโยชน์ทิ้งเสีย เว้นขาด
จากการพูดเพื่อเจ้อ กล่าวแต่ในเวลาอันสมควร กล่าวแต่
คำจริงเป็นประโยชน์ เป็นธรรม เป็นวินัย กล่าวแต่ว่าจา
มีที่ตั้ง มีหลักฐานที่อ้างอิง มีเวลาจบ ประกอบด้วยประโยชน์
สมควรแก่เวลา; แม้นี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๑๒๓

ลักษณะของภิกษุผู้มีศีล (นัยที่ ๒)

มหาราชะ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้
เป็นผู้ฉันอาหารวันหนึ่งเพียงหนเดียว, เว้นจาก
การฉันในราตรีและวิกาล,
เป็นผู้เว้นขาดจากการฟ้อนรำ การขับร้อง การ
ประโคมและการดูการเล่นชนิดเป็นข้าศึกแก่กุศล,
เป็นผู้เว้นขาดจากการประดับประดา คือทัดทรง
ตกแต่งด้วยมาลาและของหอมและเครื่องลูบทา,
เป็นผู้เว้นขาดจากการนอนบนที่นอนสูงใหญ่,
เป็นผู้เว้นขาดจากการรับเงินและทอง,
เป็นผู้เว้นขาดจากการรับข้าวเปลือก,
เป็นผู้เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ,
เป็นผู้เว้นขาดจากการรับหญิงและเด็กหญิง,
เป็นผู้เว้นขาดจากการรับทาสหญิงและทาสชาย,
เป็นผู้เว้นขาดจากการรับแพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง
โค ม้า ทั้งผู้และเมีย,

เป็นผู้เว้นขาดจากการรับที่นาและที่สวน,
เป็นผู้เว้นขาดจากการรับใช้เป็นทูตไปในที่ต่างๆ,
เป็นผู้เว้นขาดจากการซื้อและการขาย,
เป็นผู้เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง การลวงด้วย
ของปลอมและการฉ้อด้วยเครื่องนับ,
เป็นผู้เว้นขาดจากการโกงด้วยการนับสินบนและ
ล่อลวง,
เป็นผู้เว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจำจอง การ
ชุ่มทำร้าย การปล้นและการกรรโชก,
แม้นี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง,

๑๒๔

ลักษณะของภิกษุผู้มีศีล (นัยที่ ๓)

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสมณะหรือพราหมณ์บางพวก ฉันทโชนะที่ท่ายกถวายด้วยศรัทธาแล้ว ท่านเหล่านั้นยัง ทำพีชคามและกุตคามให้กำเริบ, คืออะไรบ้าง ? คือพีชที่เกิดแต่ราก พีชที่เกิดแต่ต้น พีชที่เกิดแต่ผล พีชที่เกิดแต่ยอด และพีชที่เกิดแต่เมล็ดเป็นที่ทำ. ส่วนภิกษุในธรรมวินัยนี้ เธอเว้นขาดจากการทำพีชคามและกุตคาม เห็นปานนั้น ให้กำเริบแล้ว แม่นี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสมณะหรือพราหมณ์บางพวก ฉันทโชนะที่ท่ายกถวายด้วยศรัทธาแล้ว ท่านเหล่านั้นยังเป็นผู้ทำการบริโภคสะสมอยู่เนื่องๆ, คืออะไรบ้าง ? คือสะสมข้าว บ้าง สะสมน้ำดื่มบ้าง สะสมผ้าบ้าง สะสมยานพาหนะบ้าง สะสมเครื่องนอนบ้าง สะสมของหอมบ้าง สะสมอามิสบ้าง. ส่วนภิกษุในธรรมวินัยนี้ เธอเว้นขาดจากการบริโภคสะสม เห็นปานนั้นเสียแล้ว แม่นี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสมณะหรือพราหมณ์บางพวก ฉันทโชนะที่ท่ายกถวายด้วยศรัทธาแล้ว ท่านเหล่านั้นยังเป็นผู้ดูการละเล่นกันอยู่เนื่อง ๆ, คืออะไรบ้าง ? คือดูฟ้อน ฟังขับ ฟังประโคม ดูไม้ลอย ฟังนิยาย ฟังเพลงปรบมือ ฟังตีฆ้อง ฟังตีระนาด ดูหุ่นยนต์ ฟังเพลงขอทาน ฟังแคน ดูเล่นหน้าศพ ดูชนช้าง แข่งม้า ชนกระบือ ชนโค ชนแพะ ชนแกะ ชนไก่ ชนนกกระทา ดูรำไม้ รำมือ ชกมวย ดูเขاربกัน ดูเขาตรวจพล ดูเขาตั้งกระบวนทัพ ดูกองทัพที่จัดไว้ ส่วนภิกษุในธรรมวินัยนี้ เธอเว้นขาดจากการดูการเล่น เห็นปานนั้นเสียแล้ว แม่นี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง,

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสมณะหรือพราหมณ์บางพวก ฉันทโชนะที่ท่ายกถวายด้วยศรัทธาแล้ว ท่านเหล่านั้นยังสำเร็จการเป็นอยู่ด้วยการเลี้ยงชีวิตผิด เพราะทำเดรัจฉานวิชา เห็นปานนี้, คืออะไรบ้าง ? คือทลายลักษณะในร่างกายบ้าง ทลายนิมิตกลางดีกลางร้ายบ้าง ทายอุปปาตะ คือของตกบ้าง ทำนายฝัน ทายชะตา ทายผ้าหนูกัด ทำพิธีโหมเพลิง ทำพิธีเบิกแวงเวียนเทียน ทำพิธีชดโปรยแกลบ ทำพิธีชดโปรยรำ

ทำพิธีชั้ดโปรยข้าวสาร ทำพิธีจองเปรียง ทำพิธีจุดไฟบูชา
 ทำพิธีเสกเป่า ทำพิธีพลีด้วยโลหิตบ้าง เป็นหมอดูอวัยวะ
 ร่างกาย หมอดูภูมิที่ตั้งบ้านเรือน ดูลักษณะไร่นา เป็น
 หมอปลูกเสก เป็นหมอผี เป็นหมอทำยันต์กันบ้านเรือน
 หมอมงู หมอดับพิษ หมอแมลงป่อง หมอหนูกัด หมอทาย
 เสียงนก เสียงกา หมอทายอายุ หมอกันลูกศร หมอดูรอยสัตว์.
 ส่วนภิกษุในธรรมวินัยนี้ เธอเว้นขาดจากการเลี้ยงชีวิตผิด
 เพราะทำเดรัจฉานวิชา เห็นปานนั้นเสียแล้ว. แม่นี้ ก็เป็น
 ศีลของเธอประการหนึ่ง,

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสมณะหรือพราหมณ์บางพวก
 จันโกชนะที่ท่ายกถวายด้วยศรัทธาแล้ว ท่านเหล่านั้นยังสำเร็จ
 การเป็นอยู่ด้วยการเลี้ยงชีวิตผิด เพราะทำเดรัจฉานวิชา
 เห็นปานนี้อยู่, คืออะไรบ้าง ? คือทำนายจันทรคราส สุริยคราส
 นักษัตรคราส ทำนายดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดาวพระเคราะห์
 ว่าจักเดินในทางบ้าง นอกทางบ้าง, ทำนายว่า จักมีอุกกาบาต
 สุมเพลิง แผ่นดินไหว ฟ้าร้องบ้าง ทำนายการขึ้น การตก
 การหมอง การแผ้วของดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์และดาว
 จะมีผลเป็นอย่างไรนั้น ๆ ดังนี้บ้าง. ส่วนภิกษุในศาสนานี้

เธอเว้นขาดจากการเลี้ยงชีวิตผิด เพราะทำเสร็จงานวิชา เห็นปานนั้นเสียแล้ว. แม่นี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง,

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสมณะหรือพราหมณ์บางพวก ฉันทโชนะที่ท่ายกถวายด้วยศรัทธาแล้ว ท่านเหล่านั้นยังสำเร็จ การเป็นอยู่ด้วยการเลี้ยงชีวิตผิด เพราะทำเสร็จงานวิชา เห็นปานนี้อยู่, คืออะไรบ้าง ? คือ ทำนายว่าจักมีฝนดีบ้าง จักมีฝนแล้งบ้าง อาหารหาง่าย อาหารหายาก จักมีความ สบาย จักมีความทุกข์ จักมีโรค จักไม่มีโรคบ้าง ทำนาย การนับคะแนน คิดเลข ประมวล, แต่งกาพย์กลอน สอน ตำราว่าด้วยทางโลก ดังนี้บ้าง. ส่วนภิกษุในธรรมวินัยนี้ เธอเว้นขาดจากการเลี้ยงชีวิตผิด เพราะทำเสร็จงานวิชา เห็นปานนั้นเสียแล้ว. แม่นี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง,

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสมณะหรือพราหมณ์บางพวก ฉันทโชนะที่ท่ายกถวายด้วยศรัทธาแล้ว ท่านเหล่านั้นยังสำเร็จ การเป็นอยู่ด้วยการเลี้ยงชีวิตผิด เพราะทำเสร็จงานวิชา เห็นปานนี้อยู่, คืออะไรบ้าง ? คือ ดูฤกษ์อวาหะ ดู ฤกษ์วิวาหะ ดูฤกษ์ทำการผูกมิตร ดูฤกษ์ทำการแตกร้าง

ดูฤกษ์ทำการเก็บทรัพย์ ดูฤกษ์ทำการจ่ายทรัพย์, ดูโชคดี
โชคร้ายบ้าง, ให้ยาบำรุงครรภ์บ้าง ร่ายมนต์ผูกยึด ปิดอุดบ้าง,
ร่ายมนต์สลัด ร่ายมนต์กั้นเสียง เป็นหมอเชิญผีถามบ้าง
เชิญเจ้าเข้าหญิงถามบ้าง ถามเทวดาบ้าง ทำพิธีบวงสรวง
พระอาทิตย์ บวงสรวงมหาพรหม ร่ายมนต์พ่นไฟ
ร่ายมนต์เรียกขวัญให้บ้าง. ส่วนภิกษุในธรรมวินัยนี้
เธอเว้นขาดจากการเลี้ยงชีวิตผิด เพราะทำเดรัจฉานวิชา
เห็นปานนั้นเสียแล้ว. แม่นี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง,

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสมณะหรือพราหมณ์บางพวก
ฉันทโชนะที่ทลายถวายเป็นศรัทธาแล้ว ท่านเหล่านั้นยังสำเร็จ
การเป็นอยู่ด้วยการเลี้ยงชีวิตผิด เพราะทำเดรัจฉานวิชา
เห็นปานนี้อยู่, คืออะไรบ้าง ? คือ บนขอลาภผลต่อเทวดา
ทำการบวงสรวงแก่นบน สอนมนต์กั้นผีกันบ้านเรือน
ทำกะเทยให้เป็นชาย ทำชายให้เป็นกะเทย ทำพิธีปลุกเรื้อน
ทำการบวงสรวงในที่ปลุกเรื้อน พ่นน้ำมนต์ บูชาเพลิงให้บ้าง
ประกอบยาสำรอกให้บ้าง ประกอบยาประจุ ประกอบ
ยาถ่ายโทษข้างบน ประกอบยาแก้ปวดศีรษะ หุงน้ำมัน

หยอดหู ทำยาหยอดตา ประกอบยานัตถุ์ ประกอบยาทำให้กัด
ประกอบยาทำให้สมาน เป็นหมอป้ายยาตา เป็นหมอ
ผ่าบาดแผล เป็นหมอกุมาร หมอพอกยาแก้ยาให้บัง.
ส่วนภิกษุในธรรมวินัยนี้ เธอเว้นขาดจากการเลี้ยงชีวิตผิด
เพราะทำแต่รัจฉานวิชา เห็นปานนั้นเสียแล้ว. แม่นี้ ก็เป็น
ศีลของเธอประการหนึ่ง.

สี. ที. ๙/๘๓/๑๐๓.

ขอนอบน้อมแด่
ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ
พระองค์นั้นด้วยเศียรเกล้า

ตถาคตสาวโก

(สาวกตถาคต)

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง

(กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-หมวดธรรม)

มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์

มูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ผู้ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

เริ่มจากชาวพุทธกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่ง ได้มีโอกาสมาฟังธรรมบรรยายจากท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิผโล ที่เน้นการนำพุทธวจน (ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์ที่พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่าทรงตรัสไว้ดีแล้ว บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ทั้งเนื้อ ความและพยัญชนะ) มาใช้ในการถ่ายทอดบอกสอน ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงธรรมที่ตรงตามพุทธบัญญัติตามที่ ทรงรับสั่งแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในการประกาศพระสัท ธรรม และเป็นลักษณะเฉพาะที่ภิกษุในครั้งพุทธกาลใช้เป็นมาตรฐานเดียว

หลักพุทธวจนนี้ ได้เข้ามาตอบคำถาม ต่อความลึกลับสงสัย ได้เข้ามาสร้างความชัดเจน ต่อความพัวพันสับสน ในข้อธรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมาชาวพุทธ ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นผลจากสาเหตุเดียวคือ การไม่ใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นในการศึกษาเล่าเรียน

ด้วยศรัทธาอย่างไม่หวั่นไหวต่อองค์สัมมาสัมพุทธะ ในฐานะพระศาสดาท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ ได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่า “อาตมาไม่มีคำสอนของตัวเอง” และใช้เวลาที่มีอยู่ ไปกับการรับสนองพุทธประสงค์ ด้วยการโฆษณาพุทธวจนเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และความประสานเป็นหนึ่งเดียวของชาวพุทธ

เมื่อกลับมาใช้หลักพุทธวจน เหมือนที่เคยเป็นในครั้งพุทธกาล สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ความชัดเจนสอดคล้องลงตัว ในความรู้ความเข้าใจ ไม่ว่าในแง่ของหลักธรรม ตลอดจนมรรควิธีที่ตรง และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดผล รู้เห็นประจักษ์ได้จริงด้วยตนเองทันที ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธที่เห็นคุณค่าในคำของพระพุทธเจ้าจึงขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ เกิดเป็น “กระแสพุทธวจน” ซึ่งเป็นพลังเจียบที่กำลังจะกลายเป็นคลื่นลูกใหม่ ในการกลับไปใช้ระบบการเรียนรู้พระสัทธรรม เหมือนดังครั้งพุทธกาล

ด้วยการขยายตัวของกระแสพุทธวจนนี้ สื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน ไม่ว่าจะหนังสือ หรือซีดี ซึ่งแจกฟรีแก่ญาติโยมเริ่มมีไม่พอเพียงในการแจก ทั้งนี้ เพราะจำนวนของผู้ที่สนใจเห็นความสำคัญของพุทธวจน ได้ขยายตัวมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับว่าท่านพระอาจารย์ศีกฤทธิ โสตุถิโณ เครื่องคิดในข้อวัตรปฏิบัติที่พระศาสดาบัญญัติไว้ อันเป็นธรรมวินัยที่ออกจากพระโอษฐ์ของตถาคตโดยตรง การเผยแพร่พุทธวจนที่ผ่านมา จึงเป็นไปในลักษณะสันโดษตามมีตามได้ เมื่อมีโยมมาปวารณาเป็นเจ้าของภาพในการจัดพิมพ์ ได้มาจำนวนเท่าไร ก็ทยอยแจกไปตามที่มีเท่านั้น เมื่อมีมา ก็แจกไป เมื่อหมด ก็คือหมด

เนื่องจากว่า หน้าที่ในการดำรงพระสัทธรรมให้ตั้งมั่นสืบไป ไม่ได้ผูกจำกัดอยู่แต่เพียงพุทธสาวกในฐานะของสงฆ์เท่านั้น พระราชาลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นความสำคัญของพุทธวจน จึงรวมตัวกันเข้ามาช่วยขยายผลในสิ่งที่ท่านพระอาจารย์ศีกฤทธิ โสตุถิโณ ทำอยู่แล้ว นั่นคือ การนำพุทธวจนมาเผยแพร่โฆษณา โดยพิจารณาตัดสิ่งใจจดตะเบียนจัดตั้งเป็นมูลนิธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ ทั้งหมดอยู่ในรูปแบบที่โปร่งใส เปิดเผย และเปิดกว้างต่อสาธารณชนชาวพุทธทั่วไป

สำหรับผู้ที่เห็นความสำคัญของพุทธวจน และมีความประสงค์ที่จะดำรงพระสัทธรรมให้ตั้งมั่น ด้วยวิธีของพระพุทธเจ้า สามารถสนับสนุนการดำเนินการครั้งนี้ได้ด้วยวิธีง่ายๆ นั่นคือ เข้ามาใส่ใจศึกษาพุทธวจน และนำไปใช้ปฏิบัติด้วยตนเอง เมื่อรู้ประจักษ์ เห็นได้ด้วยตนแล้ว ว่ามรรควิธีที่ได้จากการทำความเข้าใจ โดยใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นนั้น นำไปสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ในหลักธรรมอันสอดคล้องเป็นเหตุเป็นผล และเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว กระทั่งได้ผลตามจริง ทำให้เกิดมีจิตศรัทธา ในการช่วยเผยแพร่ขยายสื่อพุทธวจน เพียงเท่านี้ คุณก็คือหนึ่งหน่วยในขบวน “พุทธโฆษณ” แล้ว

นี่คือเจตนารมณ์ของมูลนิธิพุทธโฆษณ นั่นคือเป็นมูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

ผู้ที่สนใจรับสื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน เพื่อไปใช้ศึกษาส่วนตัว
หรือนำไปแจกเป็นธรรมทาน แก่พ่อแม่พี่น้อง ญาติ หรือเพื่อน
สามารถมารับได้ฟรี ที่วัดนาป่าพง
หรือตามที่พระอาจารย์คึกฤทธิ์ได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมนอกสถานที่

สำหรับรายละเอียดกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้อิทธิพลของพุทธวจนโดยวัดนาป่าพง ค้นหา
ข้อมูลได้จาก

www.buddhakos.org หรือ www.watnapp.com

หากมีความจำนงที่จะรับไปแจกเป็นธรรมทานในจำนวนหลายสิบชุด
ขอความกรุณาแจ้งความจำนงได้ที่

มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์

ประสานงานและเผยแพร่ : เลขที่ ๒๙/๓ หมู่ที่ ๗

ถนนเสียบคลอง ๑๐ ฝั่งตะวันออก

ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐

โทรศัพท์ ๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๙๔, ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘, ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑

โทรสาร ๐ ๒๑๕๙ ๐๕๒๕-๖

เว็บไซต์ : www.buddhakos.org อีเมล : buddhakos@hotmail.com

สนับสนุนการเผยแพร่พุทธวจนได้ที่

ชื่อบัญชี “มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์” ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขา คลอง ๑๐ (ธัญบุรี)
ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๓๑๘-๒-๔๗๔๖๑-๐

ขอกราบขอบพระคุณแด่

พระอาจารย์ศีกฤทธิ์ โสตุถิมโล และคณะสงฆ์วัดนาป่าพง
ที่กรุณาให้คำปรึกษาในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

ติดตามการเผยแพร่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน

โดย พระอาจารย์ศีกฤทธิ์ โสตุถิมโล ได้ที่

เว็บไซต์

- <http://www.watnapp.com> : หนังสือ และสื่อธรรมะ บนอินเทอร์เน็ต
- <http://media.watnapahpong.org> : ศูนย์บริการมัลติมีเดียวัดนาป่าพง
- <http://www.buddha-net.com> : เครือข่ายพุทธวจน
- <http://etipitaka.com> : โปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน
- <http://www.watnapahpong.com> : เว็บไซต์วัดนาป่าพง
- <http://www.buddhakos.org> : มูลนิธิพุทธโฆษณ์
- <http://www.buddhawajanafund.org> : มูลนิธิพุทธวจน
- <http://www.ratana5.com> : พุทธวจนสมาคม
- <http://www.buddhawajana-training.com> : ศูนย์ปฏิบัติพุทธวจน
- <http://www.buddhawaj.org> : ฐานข้อมูลพระสูตรออนไลน์, เสียงอ่านพุทธวจน
- <http://www.buddhaoat.org> : กลุ่มผู้สนับสนุนการเผยแพร่พุทธวจน

ดาวน์โหลดโปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน (E-Tipitaka)

สำหรับคอมพิวเตอร์

- ระบบปฏิบัติการ Windows, Macintosh, Linux
<http://etipitaka.com/download> หรือ รับแผ่นโปรแกรมได้ที่วัดนาป่าพง

สำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
ดาวน์โหลดได้ที่ Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka

ดาวน์โหลดโปรแกรมพุทธวจน (Buddhawajana)

เฉพาะสำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
ดาวน์โหลดได้ที่ Google Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana

วิทยุ

- คลื่น ส.ว.พ. FM ๙๑.๐ MHz ทุกวันพระ เวลา ๑๗.๔๐ น.

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ (บาลีสยามรัฐ)

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง (ไทยสยามรัฐ)

หนังสือธรรมโฆษณ์ ชูตจากพระโอษฐ์

(ผลงานแปลพุทธวจน โดยท่านพุทธทาสภิกขุในนามกองตำราคณะธรรมทาน)

ร่วมสนับสนุนการจัดทำโดย

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง (กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจนหมวดธรรม), คณะศิษย์วัดนาป่าพง,

กลุ่มศิษย์ธรรมาศ, กลุ่มสมณะศากยบุตร, กลุ่มธรรมะสีขาว,

กลุ่มพุทธบริษัทศากยบุตร, กลุ่มพุทธโอษฐ์, กลุ่มชวนม่วนธรรม,

กลุ่มละนันทิ, กลุ่มพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินบริษัทการบินไทย,

กลุ่มมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่,

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สำนักงานการศึกษาต่อเนื่อง,

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (องครักษ์)

ชมรมวิศวกรความรู้เพื่อสังคม, ชมรมพุทธวจนอุดรธานี, ชมรมธรรมปริดา,

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี,

บจก. สยามคูโบต้า คอร์ปอเรชั่น, บจก. ดาต้าโปรดักส์, บจก. 3M ประเทศไทย,

บจก. บางไทรไฟเบอร์บอร์ด, บจก. เอ็นอีซี โทคิน อิเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย),

บจก. สยามรักซ์, บจก. เซเวนส์ตีปัส, บจก. เมคเทค, บจก. ไทเวอร์ส เคมีคอลส์,

บจก. ห้างพระจันทร์โอสด, บจก. สมสุข สหภัทรสตีลส์, บจก. ทองแป้น,

บจก. สมาย คอนเทนเนอร์ อุตสาหกรรม, บจก. อี.ซี.ที. ซิสเต็ม, บจก. อี.ซี.ที. เอ็นจิเนียริ่ง,

บจก. อี.ซี.ที. ซัพพลาย, บจก. อี.ซี.ที. อินเทอร์เน็ตเซ็นแนล, บจก. อี.ซี.ที. โปรเฟสชั่นแนล,

บจก. คอร์โอดมา อินเทอร์เน็ตเซ็นแนล, บมจ. อนุศาศิริ, หจก. อินเทอร์เน็ต คิด,

สถานภาพบำบัด คัดตึคคลินิก, ร้านต้นมะขามช่างทอง,

ร้านเสียบัญญ, บ้านเมตตาเรสซิเด็นท์, บ้านพุทธวจัน

๑๐ พระสูตรของความสำเร็จ
ที่ชาวพุทธต้องศึกษา
แต่คำสอนจากพระพุทธเจ้า
เท่านั้น

ผ่านมา ๒,๕๐๐ กว่าปี

คำสอนทางพระพุทธศาสนาเกิดความหลากหลายมากขึ้น
มีสำนักต่างๆ มากมาย ซึ่งแต่ละหมู่คณะก็มีความเห็นของตน
หามาตรฐานไม่ได้ แม้จะกล่าวในเรื่องเดียวกัน
ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่สมบูรณ์
แล้วเราควรเชื่อและปฏิบัติตามใคร?

ลองพิจารณาคำตอบง่ายๆ ได้จาก ๑๐ พระสูตร
ซึ่งพระตถาคตทรงเตือนเอาไว้

แล้วตรัสบอกวิธีป้องกันและแก้ไขเหตุเสื่อมแห่งธรรมเหล่านี้.

ขอเชิญมาตอบตัวเองกันเถาะว่า ถึงเวลาแล้วหรือยัง?

ที่พุทธบริษัทจะมีมาตรฐานเพียงหนึ่งเดียว คือ “พุทธวจน” ธรรมวินัย
จากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงปฏิบัติและรู้ตามได้เฉพาะตน ดังนี้.

๑. พระองค์ทรงสามารถกำหนดสมาธิ เมื่อจะพูด ทุกถ้อยคำจึงไม่ผิดพลาด

-บาลี ม. ม. ๑๒/๕๕๘/๕๓๐.

อัคคีเวสนะ! เรานั้นหรือ จำเดิมแต่เริ่มแสดง กระทั่งคำสุดท้ายแห่ง
การกล่าวเรื่องนั้นๆ ย่อมตั้งไว้ซึ่งจิตในสมาธิอันมั่นคงอันเป็นภายในโดยแท้
ให้จิตดำรงอยู่ ให้จิตตั้งมั่นอยู่ กระทำให้มีจิตเป็นเอก ดังเช่นที่คนทั้งหลาย
เคยได้ยินว่าเรากระทำอยู่เป็นประจำ ดังนี้.

๒. แต่ละคำพูดเป็นอภาลิโก คือ ถูกต้องตรงจริงไม่จำกัดกาลเวลา

-บาลี มุ. ม. ๑๒/๔๘๕/๔๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอทั้งหลายเป็นผู้ที่เรานำไปแล้วด้วยธรรมนี้ อันเป็นธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง (สนทสิฏฺฐิโก) เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล (อภาลิโก) เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาตุ (เอหิปสฺสึโก) ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว (โอปนยิโก) อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน (ปัจจุตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูติ).

๓. คำพูดที่พูดมาทั้งหมดนับแต่วันตรัสรู้ขึ้น สอดรับไม่ขัดแย้งกัน

-บาลี อิติวุ. ซู. ๒๕/๓๒๑/๒๔๓.

ภิกษุทั้งหลาย! นับตั้งแต่ราตรี ที่ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ จนกระทั่งถึงราตรีที่ตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ตลอดเวลาระหว่างนั้น ตถาคตได้กล่าวสอน พรา้สอน แสดงออก ซึ่งถ้อยคำใด ถ้อยคำเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น ไม่แย้งกันเป็นประการอื่นเลย.

๔. ทรงบอกเหตุแห่งความอันตรายของคำสอนเปรียบด้วยกลองศึก

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๓๑๑/๑๓๒-๓.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องนี้เคยมีมาแล้ว กลองศึกของกษัตริย์พวกทสราหะ เรียกว่า อานกะ มีอยู่ เมื่อกลองอานกะนี้ มีแปลแตกหรือลี พวกกษัตริย์ทสราหะได้หาเนื้อไม้อื่นทำเป็นลิ้ม เสริมลงในรอยแตกของกลองนั้น (ทุกครราวไป). ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อเชื่อมปะเข้าหลายครั้งหลายคราวเช่นนั้น นานเข้าก็ถึงสมัยหนึ่ง ซึ่งเนื้อไม้เดิมของตัวกลองหมดสิ้นไป เหลืออยู่แต่เนื้อไม้ที่ทำเสริมเข้าใหม่เท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ฉันทใดก็ฉันทนั้น ในกาลยัตถายาฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย สุตตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่งเป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสัจจญาณ เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้น

มากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี จักไม่เงี้ยวฟัง จักไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วนสุดตันตะเหล่าใดที่นักกรีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุดตันตะที่นักกรีแต่งขึ้นใหม่เหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักฟังด้วยดี จักเงี้ยวฟัง จักตั้งจิต เพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียนไป.

ภิกษุทั้งหลาย! ความอันตรายของสุดตันตะเหล่านั้น ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสัจจัญญา จักมิได้ด้วยอาการอย่างนี้ แล.

๕. ทรงกำชับให้ศึกษาปฏิบัติเฉพาะจากคำของพระองค์เท่านั้น อย่าฟังคนอื่น

-บาลี ทฎ. อ. ๒๐/๘๑-๘๒/๒๕๒.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุบริษัทในภรณ์นี้ สุดตันตะเหล่าใด ที่กรีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี้ยวฟัง ไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ภิกษุทั้งหลาย! ส่วนสุดตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสัจจัญญา เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี้ยวฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน จึงพากันเล่าเรียน ได้ตาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า “ข้อนี้เป็นอย่างไร มีความหมายก็เช่น” ดังนี้ ด้วยการทำดังนี้ เธอย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้ ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็ทำให้ปรากฏได้ ความสงสัยในธรรมหลายประการ ที่น่าสงสัย เธอก็บรรเทาหลงได้.

ภิกษุทั้งหลาย! บริษัทชื่อ อุกกาจิตวินีตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินีตา เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุดต้นตะ
ทั้งหลาย อันเป็นตถาคตภายิต (ตถาคตภายิตา) อันลิกซิ่ง (คัมภีรา) มี
อรรณอันลิกซิ่ง (คัมภีรตถตา) เป็นโลกุตตระ (โลกุตตรา) ประกอบด้วย
เรื่องสุญญาตา (สุญญาตปฏิสยตถตา) อันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี
ไม่เจียหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควร
ศึกษาเล่าเรียน.

ส่วนสุดต้นตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภท
กาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว
เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุดต้นตะเหล่านี้มากล่าวอยู่

พวกเธอย่อมฟังด้วยดี เจียหูฟัง ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และสำคัญไป
ว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน พวกเธอล่าเรียนธรรมอันกวีแต่งใหม่
นั้นแล้ว ก็ไม่สอบถามซึ่งกันและกัน ไม่ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่า
ข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้น เปิดเผย
สิ่งที่ยังไม่เปิดเผยไม่ได้ ไม่หยางของที่คว่าอยู่ให้หยางขึ้นได้ ไม่บรรเทา
ความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้.
ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า อุกกาจิตวินีตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินีตา.

ภิกษุทั้งหลาย! บริษัทชื่อ ปฏิปุจฉาวินีตา ปริสา โน อุกกาจิตวินีตา
เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุดต้นตะ
ทั้งหลาย ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษร
สละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก
อันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เจียหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะ
รู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วน สุดต้นตะ
เหล่าใด อันเป็นตถาคตภายิต อันลิกซิ่ง มีอรรณอันลิกซิ่ง เป็นโลกุตตระ
ประกอบด้วยเรื่องสุญญาตา เมื่อมีผู้นำสุดต้นตะเหล่านี้ มากล่าวอยู่ พวก

เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเจียหุฟัง ย่อมเข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ควรศึกษาเล่าเรียน พวกเธอเล่าเรียนธรรมที่เป็นตถาคตภาษิตนั้นแล้ว ก็สอบถามซึ่งกันและกัน ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่า ข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถจะเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้นเปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยได้ หมายของที่คว่าอยู่ให้หมายขึ้นได้ บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิคุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า ปฏิปุจฉาวินิตา ปรีสา โน อุกกาจิตวินิตา.

ภิคุทั้งหลาย! เหล่านี้แลบริษัท ๒ จำพวกนั้น. ภิคุทั้งหลาย! บริษัทที่เกิดในบรรดาบริษัททั้งสองพวกนั้น คือ บริษัทปฏิปุจฉาวินิตา ปรีสา โน อุกกาจิตวินิตา (บริษัทที่อาศัยการสอบสวนทบทวนกันเอาเองเป็นเครื่องนำไป ไม่อาศัยความเชื่อจากบุคคลภายนอกเป็นเครื่องนำไป) แล.

๖. ทรงห้ามบัญญัติเพิ่มหรือตัดทอนสิ่งที่บัญญัติไว้

-บาลี มท. ที. ๑๐/๔๐/๗๐.

ภิคุทั้งหลาย! ภิคุทั้งหลาย จักไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่เคยบัญญัติ จักไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว จักสมทานศึกษาในสิกขาบทที่บัญญัติไว้แล้วอย่างเคร่งครัด อยู่เพียงใด ความเจริญก็เป็นสิ่งที่ภิคุทั้งหลายหวังได้ ไม่มีความเสื่อมเลย อยู่เพียงนั้น.

๗. สำนึกเสมอว่าตนเองเป็นเพียงผู้เดินตามพระองค์เท่านั้น ถึงแม้จะเป็นอรหันต์ผู้เลิศทางปัญญาก็ตาม

-บาลี ขนธ. สී. ๑๗/๘๒/๑๒๖.

ภิคุทั้งหลาย! ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้ทำมรรคที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครรู้ให้มีคนรู้ ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครกล่าวให้เป็นมรรคที่กล่าวกันแล้ว ตถาคตเป็นผู้รู้มรรค (มคคณฺณ) เป็นผู้รู้แจ้งมรรค (มคควิฑู) เป็นผู้ฉลาดในมรรค (มคคโภวิทฺ). ภิคุทั้งหลาย! ส่วนสาวกทั้งหลายในกาลนี้ เป็นผู้เดินตามมรรค (มคคานุคฺคา) เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.

ภิกษุทั้งหลาย! นี้แล เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างตลาคตผู้อรหันต-สัมมาสัมพุทธะ กับภิกษุผู้บัญญัติวิมุตติ.

๘. ตรัสไว้ว่าให้ทรงจำบทพยัญชนะและคำอธิบายอย่างถูกต้อง พร้อมขยันถ่ายถอดบอกสอนกันต่อไป

-บาลี จตุกก. อี. ๒๑/๑๔๗/๑๖๐.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียนสูตรอันถือกันมาถูก ด้วยบทพยัญชนะที่ใช้กันถูก ความหมายแห่งบทพยัญชนะที่ใช้กันก็ถูก ย่อมมีนัยอันถูกต้องเช่นนั้น. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เป็น มูลกรณิที่หนึ่ง ซึ่งทำให้พระสังฆธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุเหล่าใด เป็นพหูสูต คล่องแคล่ว ในหลักพระพุทธรวจน ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา (แม่บท) พวกภิกษุเหล่านั้น เอาใจใส่ บอกสอน เนื้อความแห่งสูตรทั้งหลายแก่คนอื่นๆ เมื่อท่านเหล่านั้นล่วงลับไป สูตรทั้งหลาย ก็ไม่ขาดผู้เป็นมูลราก (อาจารย์) มีที่อาศัยสืบกันไป. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เป็น มูลกรณิที่สาม ซึ่งทำให้พระสังฆธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

*** ในที่นี้ยกมา ๒ นัยยะ จาก ๔ นัยยะ ของมูลเหตุสี่ประการ ที่ทำให้พระสังฆธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป

๙. ทรงบอกวิธีแก้ไขความผิดเพี้ยนในคำสอน

-บาลี มท. ที. ๑๐/๑๔๔/๑๑๓-๖.

๑. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุ! ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๒. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอวาสชื่อโน้นมีสงฆ์อยู่พร้อมด้วยพระเถระ พร้อมด้วยปาโมกข์ ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๓. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอวาสชื่อโน้นมี ภิกษุผู้เป็นเถระอยู่จำนวนมาก เป็นพหูสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า “นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๔. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอวาสชื่อโน้นมี ภิกษุผู้เป็นเถระอยู่รูปหนึ่ง เป็นพหูสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า “นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

เธอทั้งหลายยังไม่ฟังซึ่งขม ยังไม่ฟังคัดค้านคำกล่าวของผู้้น ฟังเรียน บทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วฟังสอบสวนลงในพระสูตร เทียบเคียง ดูในวินัย

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าใน วินัยก็ไม่ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า “นี่มิใช่พระดำรัสของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนี้รับมาผิด” เธอทั้งหลาย ฟังหึ่งคำนั้นเสีย

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัย ก็ได้ ฟังลงสันนิษฐานว่า “นี่เป็นพระดำรัส ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนั้นรับมาด้วยดี” เธอทั้งหลาย ฟังจำมหาบทเส... นี้ไว้.

๑๐. ทรงตรัสแก่พระอานนท์

ให้ใช้ธรรมวินัยที่ตรัสไว้เป็นศาสดาแทนต่อไป

-บาลี มท. ที. ๑๐/๑๗๘/๑๔๑.

-บาลี ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.

-บาลี มทวาร. ส. ๑๔/๒๑๗/๓๔๐.

อานนท์! ความคิดอาจมีแก่พวกเธออย่างนี้ว่า ‘ธรรมวินัยของ พวกเรามีพระศาสดาล่วงลับไปเสียแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ดังนี้. อานนท์! พวกเธออย่าคิดอย่างนั้น. อานนท์! ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เรา แสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้น จักเป็น ศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา.

อานนท์! ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไปแห่งเราก็คดี ใครก็ตาม จักต้องมีตนเป็นประทีป มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ เป็นอยู่. อานนท์! ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในสีกขา ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุดแล.

อานนท์! ความขาดสูญแห่งกัลยาณวัตรนี้ มีในยุคแห่งบุรุษใด บุรุษนั้นชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้ายแห่งบุรุษทั้งหลาย... เราขอกล่าว้ากะเธอว่า... เธอทั้งหลายอย่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย.

เธอทั้งหลายอย่าเป็น
บุรุษคนสุดท้าย
ของเราเลย

-บาลี ม. ๑๗/๔๒๓/๔๖๓.

พระไตรปิฎก ฉบับมหาเถรสมาคม ภาษาไทย 45 เล่ม พ.ศ. 2549

พระไตรปิฎก ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย 91 เล่ม พ.ศ. 2525

พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 45 เล่ม พ.ศ. 2535

งานแปล พระไตรปิฎก ชุดจากพระโขนง 5 เล่ม โดยพุทธทาสภิกขุ พ.ศ. 2521

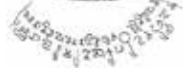
ลำดับการสืบทอดพุทธวจน

เสาหินอโศก (อินเดีย) พ.ศ. 234

จารึกโบราณ (อัฟกานิสถาน) พ.ศ. 1000

ศิลาจารึก (ประเทศไทย) พ.ศ. 1200 - 1400

พ.ศ. 1

พ.ศ. 234

พ.ศ. 500

พ.ศ. 1000

พ.ศ. 1250

พ.ศ. 1400

พ.ศ. 1500

พุทธวจน-ปิฎก-ธรรม

พ.ศ. 2553

พุทธวจน ธรรม	พุทธวจน ศิวะ	พุทธวจน กัณฑ์	พุทธวจน กัณฑ์	พุทธวจน ธรรม	พุทธวจน ธรรม
พุทธวจน ธรรม	พุทธวจน ธรรม	พุทธวจน ธรรม	พุทธวจน ธรรม	พุทธวจน ธรรม	พุทธวจน ธรรม
พุทธวจน ทาน	14	15	16	ฯลฯ	

พระไตรปิฎก ฉบับ ร.ศ. ๑๑๒ สมัยรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. 2436 + พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ ภาษาบาลี อักษรสยาม พ.ศ. 2468

คัมภีร์ใบลาน อักษรขอม สมัยรัชกาลที่ ๑ พ.ศ. 2331

พ.ศ. 2555

พุทธวจนปิฎก 33 เล่ม

พุทธวจน APP

E-TIPITAKA APP

พระไตรปิฎก Digital

พ.ศ. 2000

พ.ศ. 2331

พ.ศ. 2436

พ.ศ. 2500

พ.ศ. 2555

พ.ศ. 3000

ความเพียรพอดี พร้อมด้วยความสามัคคี

โสมณะ! ข้อนี้ก็เช่นเช่นนั้นแล กล่าวคือ
ความเพียรที่บุคคลปรารถนาจัดเกินไป
ย่อมเป็นไปเพื่อความฟุ้งซ่าน
ย่อหย่อนเกินไป ย่อมเป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน.

โสมณะ! เพราะเหตุที่นั่นแล เธอจงตั้งความเพียรแต่พอดี
จงเข้าใจความที่อินทรีย์ทั้งหลาย ต้องเป็นธรรมชาติที่เสมอๆ กัน
จงกำหนดหมายในความพอดีนั้นไว้เถิด.

“พระเจ้าข้า! ข้าพระองค์จักปฏิบัติอย่างนั้น”

ภิกษุทั้งหลาย! ในทิศใด พวกภิกษุมีความพร้อมเพรียงกัน
มีความบันเทิงต่อกันและกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกัน
เข้ากันได้สนิทเหมือนน้ำมันกับน้ำ มองดูกันด้วยสายตาแห่งความรักอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย! ทิศนั้นเป็นที่ผาสุกแก่เรา แม้ต้องเดินไป (อย่างเห็นดเห็น้อย)
จะป่วยการกล่าวไปใย ถึงการที่เพียงแต่นี้ก็ถึง.

ในกรณีนี้ เราเชื่อแน่ว่า เป็นเพราะภิกษุเหล่านั้น
ได้ละทิ้งธรรม ๓ อย่างเสียแล้ว และพากันมาถือกระทำเพิ่มพูนให้มาก
ในธรรม ๓ อย่าง... ก็ธรรม ๓ อย่าง อย่างไม่ไรเล่า ?
ที่พวกภิกษุเหล่านั้นพากันมาถือกระทำเพิ่มพูนให้มาก ๓ อย่างคือ

๑. เนกขัมมวิตก ความตรึกในการหลีกออกจากความพัวพันในกาม
๒. อัปฺยาปาวิตก ความตรึกในการไม่ทำความมุ่งร้าย
๓. อวิหิงสาวิตก ความตรึกในการไม่ทำตนและผู้อื่นให้ลำบาก.

ธรรม ๓ อย่างเหล่านี้แล ที่ภิกษุเหล่านั้นพากันมาถือ กระทำเพิ่มพูนให้มาก...

จนทะ! สัลเลขธรรม (ความซุดเกล้า)

เป็นสิ่งที่เรอทั้งหลายพึงกระทำในธรรมทั้งหลายเหล่านี้

- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้เบียดเบียน
เราก็เป็นผู้ไม่เบียดเบียน
- เมื่อผู้อื่นกระทำปาณาติบาต
เราก็เว้นขาดจากปาณาติบาต
- เมื่อผู้อื่นกระทำอทินนาทาน
เราก็เว้นขาดจากอทินนาทาน
- เมื่อผู้อื่นพูดเท็จ
พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ
เราก็เว้นขาดจากการพูดเท็จ
พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ
- เมื่อผู้อื่นมากด้วยอภิขมา
เราก็เป็นผู้ไม่มากด้วยอภิขมา
- เมื่อผู้อื่นมีจิตพยาบาท
เราก็เป็นผู้ไม่มีจิตพยาบาท
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ฟุ้งซ่าน
เราก็เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธ
เราก็เป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ลบหลู่คุณ
เราก็เป็นผู้ไม่ลบหลู่คุณ
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้แข่งดี
เราก็เป็นผู้ไม่แข่งดี
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ริษยา
เราก็เป็นผู้ไม่ริษยา
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ตระหนี่
เราก็เป็นผู้ไม่ตระหนี่
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้โอ้อวด
เราก็เป็นผู้ไม่โอ้อวด
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้มีมารยา
เราก็เป็นผู้ไม่มีมารยา
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้กระด้าง
เราก็เป็นผู้ไม่กระด้าง
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ดูหมิ่นท่าน
เราก็เป็นผู้ไม่ดูหมิ่นท่าน
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ว่าง่าย
เราก็เป็นผู้ว่าง่าย
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้มีมิตรชั่ว
เราก็เป็นผู้มีมิตรดี
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ประมาท
เราก็เป็นผู้ไม่ประมาท
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ไม่มีทริและโอดตปปะ
เราก็เป็นผู้มีทริและโอดตปปะ
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้มีสุตะน้อย
เราก็เป็นผู้มีสุตะมาก
- เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ขี้เกียจ
เราก็เป็นผู้ปรารถนาความเพียร

-บาลี ม. มุ. ๑๒/๗๘/๑๐๖.

ข้อมูลธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชนเป็นธรรมทาน ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้ ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับเพื่อเผยแพร่ในทุกกรณี ในการจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบเพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล ขอคำปรึกษาด้านข้อมูล

ในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด ติดต่อได้ที่

มูลนิธิพุทธโฆษณ์ โทร.๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๗๐ - ๙๔

คุณศรธา โทร.๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑ คุณอารีวรรณ โทร.๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘

สำหรับผู้ต้องการปฏิบัติธรรม ติดต่อได้ที่ ศูนย์ปฏิบัติพุทธวจน (Buddhawajana Training Center)

โทรศัพท์ ๐๙ ๒๕๑๒ ๓๖๕๗, ๐๙ ๒๕๑๒ ๓๗๒๑, ๐๙ ๒๕๑๒ ๓๘๕๗

ติดตามการเผยแพร่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน โดยพระอาจารย์ถิกฤกษ์ โสคติณโธ ได้ที่

www.watnapp.com | media.watnapahpong.org | www.buddhakos.org

คลื่น ส.ว.พ. FM 91.0 MHz ทุกวันพระ เวลา 17.40 น.

